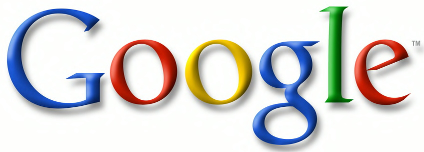

Иваница Данчевъ.

ф. 1901 г.

Boiadzhiev, A.D.

ИВАНИЦА ДАНЧЕВЪ

Живота и поборническата му дѣятелность въ свръзка съ движението на Ботевата чета, прѣзъ 1869—1876 година.

Отъ

Ангелъ Д. Бояджиевъ.

ВАРНА
Издание на Автора
1901.

К

Печатница на Кжнчо Николовъ Варна.

I.

Когато человѣкъ мине покрай нѣкое колосално и красиво здание, той все ще си каже: „каква чудесна архитектура!“ Вѣднъжъ като прѣлистѣхме страницитѣ на миналото, испитахме сѫщото въсхищение въ душата си, щомъ се намѣрихме прѣдъ изящния видъ на оная нова и великолѣпна сграда, която днесь родолюбцитѣ наричатъ „мое отечество!“ Въ сѫщото врѣме зърнахме въ ония изминали периоди, когато се почваше нейния градежъ. Прѣдъ насъ се испрѣче ослѣпителната физеономия на събитията, пълни съ свѣтлина и животъ. Въображението ни се пълнеше съ мѣркающитѣ се фигури на хиляди труженици, които сѫ носили на плѣщитѣ си свѣтлия ликъ на идеитѣ за искуплението на свободата, прогреса и цивилизацията и които сѫ посвѣтили своя животъ за благото на единъ малъкъ кѫсъ отъ свѣтовния миръ, нарѣченъ отъ вѣковетѣ съ хубавото име *Бълария!* Съ почитание се отнѣсохме към тия свѣтила на вѣчностьта, подвизитѣ на които ще бѫдѫтъ олтарь на грядущето и ще славимъ тѣхната память, защото сѫ виновницитѣ на нашата политическа свобода.

Въстанническитѣ движения, които станаха въ нашето отечество прѣзъ ония злочести периоди, когато владѣеше епохата на мрака, съставляватъ днесь най яркия образъ на историята. Тѣзи движения, тѣзи фази отъ нашия политически животъ, днесь се възвишаватъ като планини, наумѣватъ ни вѣковнитѣ очъртания на робството и го правятъ да изчезва отъ паметьта посрѣдъ сиянието на всички щастливи явления въ културния напрѣдъкъ на свободна България. Прѣди четвъртъ вѣкъ българския небосклонъ се покриваше съ облаци отъ борба, патриотизъмъ и слава. Въ тѣхъ тогава е блѣщукала истината— тъзи свѣтлина на человѣческата душа — която послѣ

се обърна на факелъ и искупи тържеството на правото. Тя раздуха негодуванието на цѣли масси противъ жестокоститѣ на тиранина: противъ веригитѣ, занданитѣ и бѣсилкитѣ, противъ нескончаемитѣ притѣснения и безчестия; дори и противъ благоденствующитѣ класове, които се правѣха на слѣпи или заспиваха отъ безгрижность. Свещенната борба съдържаше оная благотворна сила, която сполучи да затвори вратата на злото, да очисчи пѫтьтъ къмъ гибельта и да отвори вратата на вѣчното щастие. Тя построи гранитния мость, по който минаха прѣзъ 1877 година човѣколюбивитѣ наши освободители. И тогасъ надъ пиедистала, съграденъ надъ геройски кости, стѫпи триумфално побѣдоносния левъ.

Революционния духъ садържаше оная морална стойность, която вдъхва съзнанието за правото, а заедно съ него и съзнанието за дълга — тѣзи двѣ еднакви условия за распрѫсванието на мракътъ.

Всичкитѣ подвизи, що бидоха създание на велики души, трѣбва да служатъ като едни знаменити актове въ нашата история, за да внушаватъ нови идеи въ бѫдѫщитѣ борби на народа. Всичкитѣ автори на тия подвизи — достойнитѣ чада на България — сѫ въплощението на оная нация, която вѣковетѣ бѣха нарѣкли велика.

България като страна бурна и застѫпница за своитѣ права и тогава когато бѣше робиня, днесь тя прѣдставлява съ помощьта на миналото си, зрѣлище великолѣпно и прѣлѣстно. Въ течението на столѣтията, тя самата откри широката площадъ, върху която почна работението въ духътъ на най великитѣ принципи, толкозъ мили за нѣкогашнитѣ български борци — работници, колкото мила бѣше тѣхната родина. Фанатизма и варварщината бѣше орѫдието, което разрушаваше свободата. Българския духъ бѣше, който я издигаше до величие.

Да се слѣятъ тѣзи двѣ истини: правото и свободата; да проникнатъ дълбоко въ човѣшката дѣйствителность — ето гениялния въпросъ, който вълнуваше патриотизма на българския труженикъ. Въстанията, вървящи по тая посока, дѣйствуваха като оная щастлива рѫка, която дава благодать. Тѣ първи дадоха спасителния лѣкъ за оцѣлението на истината и първата искра за искуплението

на прогреса. Тѣ разрѣшиха високитѣ проблеми, които движиха съзнателнитѣ умове. Това сж факти, които трѣбва високо да въсхищаватъ поколѣнията и да ги прѣдрасполагатъ къмъ нови подвизи, когато гласътъ на правдата ги призове да работятъ въ духътъ на сжщитѣ начала и идеи. Революционния духъ на робътъ дойде на врѣме да распръсне мрачнитѣ мжгли, които покриваха българския хоризонтъ; то бѣше врѣмето, когато България мжченически пжшкаше подъ своето черно покривало, когато палача развиваше своята кървава дѣятелность и търсѣше невинни жертви. Освободителната идея, гонена отъ вѣтроветѣ на събитията, се посѣваше постжпенно въ духътъ на българина и непрѣстанно пускаше свѣтливитѣ си лжчи вързъ дебелата сѣнка, която се простираше прѣзъ цѣли вѣкове, надъ човѣшкото право, надъ свободата, надъ принципитѣ и умъртвяваше стрѣмленията на прогреса.

Революционнитѣ потрѣсения обѣщаваха да направятъ само пукнатини по вѣковната стѣна. Българскитѣ борци обаче, стжпиха по надълече — подкопаха основитѣ ѝ. Надъ нейнитѣ развалини изгрѣ ново слънце за България. Настана края на притѣсненията, на ножа, на страхътъ, на нещастията. Дойде облегчение на сждбата, избавление за всички, идея за всички, прѣобржщание на обществата въ прогресъ, тъй мжченически и позорно тъпканъ, въ замѣна на фанатизма, невежеството и робството.

Съ това кратко встжпление ний ще влѣземъ въ ролята, която сме се надгърбили да испълнимъ за да привѣдемъ извѣстни данни, принадлѣжащи на самата дѣйствителность, която по нѣкога историята прѣнебрѣгва. Сжществуватъ второстжпенни величини, дребни подробности, които подобно на листата се губятъ изъ далечината на историята. Често пжти нѣкои факти тжнятъ въ забвѣние, а нѣкждѣ сж биле неизвѣстни или пъкъ сж зели формата на баснословия. Нашата цѣль е да свържемъ единъ животъ, прѣкаранъ въ борба и мжки съ дѣйствителнитѣ фактове, прѣдставляющи истинската физеономия на оня родъ отъ събития, които освѣтляватъ странитѣ на нашата история.

Ний зафащаме съ живота и поборническата дѣятелность на *Иваница Данчевъ*, този живъ остатъкъ отъ оная група борци, която разви знамето на „Милинъ Камъкъ“ и даде най скѫпоцѣнни жертви за това отечество, което Данчевъ въ тѣжки мѫки и неволи доживѣ да види увѣнчано съ вастържествуванието на народнитѣ идеали.

Иваница Данчевъ е роденъ въ г. Свищовъ прѣзъ мѣсецъ Януари 1850 г. отъ родители българи, православни: Данчо Панчевъ и Параскева Данчева. Происхождение бѣдно, но имѣюще всичкитѣ качества, които го правятъ олицетворѣние на честность таи добротата. Баща му се занимаваше съ бояджийство на разни вълнени ткани и материи; това му, отначало скромно занятие, е доставлѣвало прѣхрана на 7-членно семейство. Младия Иваница слѣдъ като свърши първоначалното си образование и три класа отъ „Долне-мехленското мъжко класно училище,“ започна да помага въ занятието на баща си, заедно съ по голѣмия си братъ Илия. Прѣзъ всичкото това врѣме сѫдбата съ таинственната си търпѣливость работѣше надъ него; съ растворени крилѣ тя чакаше да го отнесе посрѣдъ вихъра на народнитѣ злочестини, страдания и безчестия; посрѣдъ деспотизма и тиранията; да направи отъ него орѫдие въ борбата за разрушение на тия злини и да го приготви да чувствува по близо до сърдцето си горчивата реалность на угнетения животъ на тъзи земя, която той наричаше *отечество*.

Често пѫти той напущаше дюкяна на баща си и прише по полето съ другаритѣ си. Нему особенно се нравѣше забавлението да гледа и да играе всрѣдъ бесплатнитѣ зрѣлища на природата: полетата, цвѣтята, усоитѣ, шумацитѣ. Тукъ младостьта, любовьта къмъ веселието и свободния животъ, хубостьта на цвѣтята и пѣснитѣ на птицитѣ, постѫпенно всѣки день пущаха въ тая дѣвственна млада душа нѣщо, прилично на сияние и извикваха въ мисъльта му пориви къмъ високи стрѣмежи; откриваха прѣдъ него свѣтли крѫгозори, които го поставѣха въ дълбоки съзерцания. Тъзи пламенна и мечтающа душа, жъдна за приключения, вече почна да не намира покой ни на ученическата скамейка, ни при залъгалкитѣ на род[illegible] нито при бояджий-

ския казанъ на баща си. Само срѣдата на другаритѣ му бѣше за него най милото становище, гдѣто намираше дѣйствителния източникъ, отъ който черпѣше своята жизнерадость. Всѣкогашъ буйно сърдце и роптающъ подъ тежкитѣ удари на сждбата, той търсѣше нѣщо прилично на борба. По нѣкога като заминаваше покрай нѣкоя турска кжща, измѣрваше я съ очи, скръцне съ зжби, па я поздрави съ единъ камъкъ и чака да види какъвъ ефектъ ще произведе счупването на прозоричното стъкло. Баща му често го смъмрюваше за тия буйности, които му докарваха неприятности.

— На тия читаци това имъ се пада, отговарѣше младия юноша.

Единъ день Данчевъ съгледа отдълече единъ транспортъ отъ нѣколко кола. Ясния му погледъ откри, че въ колата се мърдаха нѣкакви фигури, които приличаха по скоро на силуети, отколкото на человѣци. Това бѣха плѣнници — българи, които закарваха въ градътъ. Отъ странитѣ и отзадъ на колата конвойни низами конвоираха транспорта, държащи всѣки по единъ камшикъ и по една гола сабля. Ржцѣтѣ на плѣнницитѣ, извити къмъ гърбоветѣ, носѣха тѣжки пранги и стоѣха отпустнати безжизнено, като трупове, а на шиитѣ имъ блѣщѣха желѣзни брънки. Очитѣ имъ издаваха още пламъкъ, а гърдитѣ имъ живо поимаха подъ натиска на истѣзанията, що се вършѣха върху беззащитнитѣ тия роби. Отъ врѣме на врѣме едно болѣзненно охкание излѣзе изъ колата и веднага се заглуши посрѣдъ ударитѣ съ камшицитѣ и псувнитѣ на вардачитѣ. Между събраната тълпа отъ българи, цигани и турци, набрани да видятъ печалното шествие, изъ която едни плачѣха, а други се смѣяха, чуваха се думитѣ: „това сж български въстанници, осждени на обѣсване!“ Всичкото това зрѣлище направи дълбоко и потрѣсающе впечатление на младия Иваница. Може би внесе първата искра за събуждание у него духътъ на отмжщението. Въ тоя часъ въ главата му прѣминаха цѣлъ редъ отъ мрачни мисли. Неговия младежки умъ не можѣше да сфане, отъ що произлиза тъзи зловѣща картина и той запитваше себѣ си посрѣдъ смжтната и неизразимата си тжга, какво

значи това възмутително прѣслѣдване, това чудовищно изтѣзание надъ тѣзи злочести хора, които не сѫ звѣрове, а човѣци. Вечерьта той се прибра въ кѫщи мраченъ и мълчаливъ. Дохаждатъ по нѣкога моменти, които правятъ извѣднъжъ едно рѣзко промѣнение въ душата на човѣка. Така се случи и съ Иваница Данчевъ. Отъ този день той изглеждаше доста тѫжовенъ и меланхоличенъ и по ревностно се привѫрза къмъ бащиното си занятие, което за щастие почна да прави по голѣмъ оборотъ и донисаше по голѣми печалби.

Съ постѫпенното напрѣдване възрастьта на младия тоя момъкъ, у него започна да расте съзнанието и по близко почна да чувствува тѣжѣстьта на робството. Прѣдъ него испъкнаха нови кръгозори на свѣтлость и надѣжди, на пламенность и идеи. Въ въображението му почнаха да се мѣркатъ ликоветѣ на народнитѣ труженици, които распалваха духътъ му. Той слушаше расказы за Раковски, за Левски; той не веднъжъ си прѣдставлѣваше героизма на Хаджи Димитра, на Караджата и дълбоко се замислюваше. Мислитѣ му се сближаваха съ участьта на сънароднищитѣ му; той почна вече да я пипа. Дѣтинската буйность отвори мѣсто на здравия разсъдъкъ и националното чувство. Гърмежитѣ на пушкитѣ въ балкана, писъцитѣ на умирающитѣ братия и сестри, дрънканието на веригитѣ — всичко това прѣминаваше като ехо, което залаваше дълбоко нишката на развивающия се у него патриотизъмъ. Очитѣ на 19 годишния Иваница видѣха българи, увиснали на бѣсилка, дѣтца да пищѫтъ въ прѣгрѫдкитѣ на майкитѣ си; старци да падатъ подъ жестокитѣ удари на ножа — цѣлъ редъ потрѣсающи картини. Вѣднъжъ той почувствува себѣ си доволно силенъ и нѣколко пѫти чу нѣкакъвъ вѫтрѣшенъ гласъ, който му казваше: „върви!“

1869 година го завари сиракъ. Въ това врѣме той се занимаваше самостоятелно съ продажба на тютюнъ.

Една заранъ трима души влѣзоха въ дюкянътъ му. По облѣклото имъ той ги разбра че сѫ българи, но не мѣстни граждани. Това се случи въ първитѣ дни на мѣсецъ Май.

Данчевъ сѣдѣше при една длъгнѣста маса, която служѣше за слагание прѣдмѣти върху нея, а въ сѫщото врѣме и за писалище. Щомъ забѣлѣза влѣзлитѣ посѣтители, стана и почтително погледна на тѣхъ. Въ лицеимъ на пръвъ погледъ той не виждаше друго, освѣнъ едни обикновенни купувачи. Най стария бѣше около 50 годишенъ, облѣченъ въ шаячната носия на нашитѣ балкански селени и обутъ въ царвули, които отъ дългия пѫть бѣха увѣхтѣли и изгубили първобитната си форма. Лицето му изгорѣло отъ слънцето, нъ при все това не губѣше израженнието на една отличителна бодрость и енергия. Косата му испъстрена, а въ погледа му се съглеждаше неугасяюща живость.

— Надѣвамъ се да намѣря въ дюкянътъ Ви добъръ тютюнъ, младий момко, каза той на Данчева и сложи на масата една монета, която съставляваше стойностьта на единъ пакетъ тютюнъ отъ по доброто качство. Сѫщата покупка извършиха и другитѣ двама.

Подъ прѣдлогъ на уморени пѫтници, тѣ испросиха отъ Данчева позволението да си отпочинатъ въ дюкянътъ. Съ свойствената си доброта и любезность, младия ступанинъ не ги остави да доискаратъ молбата си, а съ една отличителна пъргавина, която тъй добрѣ му прилѣгаше, поднесе на мющериитѣ си три малки дървени триножни столчета. Слѣдъ това завѫрза се разговоръ за живота, за търговията, за поминъка на разнитѣ класи отъ народа. Думитѣ излизаха отъ устата съ една малка странность въ изражението, което се отдаваше първоначално на обстоятелството, че не бѣше още настаналъ момента на упознаванието. При все това въ тѣхъ всичко дишаше откровенность, вѣра и сърдечность.

Постоянното влизание на купувачи въ дюкянътъ принуждаваше ги да замлъкватъ, а негдѣ да спиратъ на най важната часть отъ фразата си. Това припятствие твърдѣ много имъ досаждаше. Данчевъ отъ минута на минута се увличаше въ разговора и не му се искаше да го напуща. Затова като съзна невъзможностьта да се продължава спокойно въ дюкянътъ, той измисли едно срѣдство. Дюкянътъ имаше задньо отдѣление. Тамъ за[illegible] той тримата странни българи, безъ да се отдѣли

отъ тѣхъ, като остави слугата си да услужва на купувачитѣ. Тукъ тѣхнитѣ лица още повече се проясниха. Тѣ измѣриха съ очи вжтрѣшностьта на помѣщението и едно видимо спокойствие се изписа по лицата имъ. Ако човѣкъ дълбоко се вгледаше въ всичката имъ вънкашность, непрѣмѣнно щѣше да забѣлѣжи нѣщо загадъчно. Една психологическа наблюдателность можѣше въ този часъ да извлече слѣдующето заключение: или това сж мжченици, които бѣгатъ отъ тюрмата, та намиратъ тукъ най сгодното убѣжище за прикриване отъ прѣслѣдване, или пъкъ сж пжтующи хора, които носятъ съ себѣ си извѣстни идеи за важни работи. Облѣклото ги прѣдставляваше за прости хора, но думитѣ имъ произвѣждаха ефектъ на слушателя. Такъвъ контрастъ не можеше да не произвѣде съмнѣние. По нататъкъ истината се приближаваше.

Разговора продължи съ още по голѣма увлекателность и имаше оная влияюща сила, която накара Данчева да се привжрже най тѣсно къмъ тримата си събесѣдници. Послѣднитѣ забѣлѣзаха това и се радваха. Ако можеше да се прѣдположи, че тѣ имаха нужда отъ Данчевото приятелство, случаятъ имъ го даде въ най задушевната форма. Тѣзи чувства, които се размѣнѣваха между двѣтѣ страни отвориха почвата за най важната часть отъ разговора, която започна да издава високата мисия на новитѣ Данчеви приятели. Отъ тукъ нататъкъ нищо не остана не казано за тѣжката участь на българина; за жертвитѣ, които ежедневно сж пища на веригитѣ, занданитѣ и бѣсилкитѣ; за тлѣющитѣ въ изгнание мжченици; за стѣнанията и отчаенитѣ вопли на немощни старци, жени и дѣтца, които пълнятъ гробоветѣ. Тѣзи четирима млади сжщества, сияющи подъ свѣтлия обликъ на величието, разказаха си единъ другиму всичко: страданията си, нещастията си, въодушевленията си, вълненията си, възторгитѣ си, упоенията си. Въ изгрѣвающата братска интимность, която нищо не можеше да прѣкъсне въ тоя великъ часъ, тѣ си повѣриха всичко, което имаха най-скрито, най-таинственно въ душата си; разкриха съ всичката жарь, която сгрѣваше чувствата имъ, жаждата да се жертвуватъ прѣдъ олтаря на отечеството

и свободата. Всички помежду си се проникнаха, ослѣпиха, стиснаха си ржцѣтѣ и се прѣгърнаха, захълцали отъ радость. Едва тогасъ Данчевъ се сѣти да ги запита за имената.

Най стария отговори:

— Азъ съмъ Никола Хаинъ Буазки, а другаритѣ ми сж Стоилъ войвода и Дончо Драгановъ.

Тримата апостоли сполучиха въ мисията си. *Данчевъ стана четвъртия.*

Въ душата му не остана мѣсто нито за най малката искра отъ колебание. Освободителната идея извѣднъжъ погълна цѣлото му сжщество и му откри широко поприще за работа. Той почна да се носи на крилата на идеала, който го ослѣпи за да го завѣде въ царствово на истинитѣ. Отвращението му къмъ всичкитѣ неправди и злодѣйства на вѣкътъ почна да се оголѣмѣва. Сега като погледна назадь, видѣ една непроницаема мжгла и самъ си натѣкваше, какъ е можалъ да диша миязмитѣ на тая утровителна влага. Дълече слушаше надъ себѣ си нѣкакъвъ зовъ, който го приканваше да изпълни една голѣма празднота въ борбата на своитѣ съотечественици. Осѣщаше че гърдитѣ му се разширочавать и дишанието му ставаше по свободно. Натурата му, проникната отъ една непоколебима воля, обѣщаваше да пжтува далече. Въ неговата мисъль сега най релиефно се изобразиха арестантскитѣ коля, които бѣше видѣлъ прѣзъ дѣтскитѣ си години. Този тжженъ спомѣнъ, като че вкара въ душата му нова струя отъ пламъкъ. Слѣдъ разговора си съ първитѣ свои учители, той съзна още единъ пжть, колко тѣжко било да се живѣе безъ свободенъ трудъ и безъ свободна мисъль. Безспорно е, че още отъ по ранната му възрасть бѣ започнало у него едно таинственно пробуждание. Неговото сжщество бѣше отдавна приготвено да се фърли юнашки въ борбата. Той се нуждаѣше отъ повече свѣтлина и отъ по силенъ потикъ. До този часъ покоряваше се на едно неудържимо влѣчение, въ което неговата младежка натура не бѣше въ състояние да проникне по дълбоко, за да го прѣобърне самостоятелно на дѣло. Нѣкаква необяснима мисъль го тласкаше постоянно напрѣдъ, безъ да може да распознае въ смжтния

видъ на перспективата, сѫщинския пѫть къмъ великото призвание. Най послѣ той се сдоби съ всичко, което му вдъхваше нови сили и бодрость и се приготовляваше достойно да оправдае добрата мисъль, съ която тримата труженици дойдоха да го калятъ въ съзаклятието на българскитѣ въстанници. Въ неговитѣ гърди намѣриха отзивъ тѣрзанията на българския робъ. Една силна искра дойде да подпали тая приготвена пещь, подобно на земята, която очаква само едно зрънце за да Ви даде плодъ.

Отличнитѣ вдъхновители прѣкараха нощьта въ домътъ на Иваница Данчевъ. Рано сутреньта тѣ рѣшиха да напустнатъ града и да заминатъ изъ вѫтрѣшностьта на България. Прѣди да тръгнатъ дѣдо Никола врѫчи на Данчева двѣ писма, едното до търговеца Рафаила, а другото до Странжата, живущи и двамата въ Браила; тѣмъ прѣпорѫчваше новия съзаклѣтникъ, който тъкмѣше скоро да прѣплава въ Влашко. На тръгвание Данчевъ даде на гоститѣ си отъ своитѣ частни срѣдства 600 гроша за да ги употрѣбятъ въ нуждитѣ на революционното дѣло и ги съпроводи до близкото село Царевицъ, гдѣто съ братски прѣгрѫщания и целувки се распрости съ тѣхъ съ надѣжди за второ виждание на балкана.

Данчеву прѣдстоеше работа. Още на другия день се залови съ распродажбата на дюкянскитѣ си стоки. Слѣдъ една недѣля той окончателно се освободи отъ занятието си, зе сбогомъ отъ домашнитѣ си, отъ които бѣха останала само двама братя, Илия и Алекси и двѣ сестри, Марица и Пенка и замина тайно за отсрѣщния брѣгъ, снабденъ съ паспортъ отъ Ив. Желѣзковъ, който въ качеството си на паспортенъ чиновникъ въ Свищовъ, усърдно спомагаше на въстанницитѣ при прѣминаванието имъ прѣзъ Дунава.

Най напрѣдъ спира въ Галацъ и се остановява на квартира въ хотелътъ на българина Иванъ Казанаклията, гдѣто прѣстоява единъ мѣсецъ въ единъ голѣмъ крѫгъ отъ българи—емигранти. По съвѣтитѣ на нѣкои отъ новитѣ си другари, той се залава да отвори една малка барака за търгувание съ бакалски стоки за да може да докарва какъвъ да е приходъ за прѣхранванието както на себѣ си така и на другаритѣ си, повечето отъ

които страдаха отъ голѣми лишения. Но до дѣто да осѫществи това си намѣрение, повикватъ го отъ Браила тамошнитѣ българи, извѣстени за пристиганието му и той напуща Галацъ. Въ Браила намира нова група свои сънотечественици, между които сѫ: Странжата Стефанъ Арабоолу, Костаки Димитровъ, Македонски и др.

Нѣколко дни послѣ достига извѣстие, че българския владика Григорий,[1]) ще мине по Дунава покрай Браила, заминающъ за Тулча. Това извѣстие за едно кратко врѣме стана достояние на цѣлата българска колония, която се приготовляваше да въздаде подобающи почести на идящия владика. На опрѣдѣления день едно голѣмо множество българи и българки, нѣкои дошли и съ дѣтцата си, пълнеше пристанището край Дунава, очакващи пристиганието на парахода. Чаканието не се продължи много, защото парахода запуши край близкия островъ. Множеството почна да се набира на понтона. Въ това врѣме нѣкакво размърдване и глухъ шепетъ се разнесе между нѣколцината гърци, които боравѣха съ извѣстни служби при параходната агенция. Тая маневра на гърцитѣ, съ която и тукъ искаха да проявятъ своето лукавство, се забѣлѣза отъ Данчева, въ туй врѣме, когато тѣ правѣха всевъзможни усилия да се забрани на българитѣ събиранието имъ на понтона. Случайно Префекта на града се явява на пристанището. Данчевъ испросва сѫдѣйствието му, което се дава и припятствието, устроявано отъ гърцитѣ се прѣмахва веднага. Това бѣше за тѣхъ единъ ударъ, който се отрази твърдѣ болѣзненно върху най важната нишка на националното имъ чувство.

Парахода наближаваше да спрѣ. Съ снѣти шапки българитѣ почнаха отдълече да поздравляватъ българския владика, който бѣше застаналъ на кувертата правъ и отъ тамъ ги благославѣше съ осмивка, оросѣвана съ радостни сълзи.

При рогътъ на парахода се виждаше мрачната фигура на единъ гръкъ, облѣченъ въ моряшка форма.

— Този ще да е агентина на парахода, обадиха се нѣколко гласове.

[1]) [illegible] толо-червенский митрополитъ.

Общо удивление произвѣде странното изражение на неговата физеономия. Вѣроятно всичко, което ставаше въ душата му твърдѣ ярко се отразяваше на лицето му и издаваше мислитѣ му. Цѣлата му фигура дишаше ярость и злоба. Ту се расхождаше, ту се запираше, движенъ отъ нѣкакво вѫтрѣшно неспокойствие, свойственно на мрачнитѣ души. Погледа му дивъ и лукавъ издаваше едно отвратително тържество, което идѣше да покаже радостьта на това подло сѫщество, че най послѣ намира сгоденъ случай да съкруши духътъ на своя противникъ. И дѣйствително сцѣната, която по долу ще раскажемъ, доказваше че въ душата на този човѣкъ е прѣобладавало чувството на остервение, свирепость и глупость. Една минута застана той на мѣстото си като закованъ; като че лишенъ отъ способностьта да мисли, да се движи; като че се чувствуваше изуменъ, поразенъ, уничтоженъ отъ очарователната гледка, която тъй величественно се издигаше прѣдъ неговитѣ очи.

Гъсти навалици отъ пасажери се трупаха при оградата на парахода да гледатъ впечатлителнитѣ привѣтствия, които се размѣняваха между българската колония и тѣхния духовенъ пастирь.

Едно друго припятствие произведе новъ шумъ. Недоволния агентинъ, който бѣше исчезналъ между навалицата, отново се яви, придруженъ съ нѣколко души отъ параходнитѣ служащи изъ механическото отдѣление, държащи въ рѫцѣтѣ си по единъ желѣзенъ прѣдмѣтъ; тѣ застанаха при входа и чакаха заповѣди отъ своя комендантъ. Явно стана, че този кордонъ искаше по всѣкий начинъ да възприпятствува на българитѣ срѣщата имъ съ владиката въ парахода. И дѣйствително, слѣдъ като се свърши влизанието и излизанието, на пасажери, тутакси по единъ знакъ на агентина, служащитѣ почнаха да развързватъ вѫжята за да освободятъ парахода отъ понтона.

Писано е било, щото Иваница Данчевъ на това мѣсто да започне първитѣ сблъкновения въ живота си, спрѣмо неправдитѣ и жестокоститѣ, идящи отъ неприятелитѣ на неговото отечество.

Поведението на агентина твърдѣ болѣзненно докачи националната гордость на българитѣ въ тоя чужди край и тѣ почнаха да негодуватъ. Данчевата буйность закипѣ. Той считаше, че би направилъ прѣдстжпление, ако се покаже равнодушенъ прѣдъ тая сцѣна, въ която тъй подло се тжпчеше народната честь. Като призова на помощь якитѣ си мисци, той се спустна като стрѣла по дъскитѣ, които образуваха мостчето за влизание въ парахода, току що се канѣха матрозитѣ да ги дигнатъ и се фърли като тигъръ връзъ развжрзачитѣ на вжжата. Послѣдваха го и други нѣколко души отъ по буйнитѣ българи. Започна се борба, която даде за резултатъ фърлѣнието на агентина и трима отъ служащитѣ въ водата. Отъ останалитѣ служащи, едни се испокриха, а други се заловиха да спасятъ давящия се агентинъ.

Подробноститѣ на тъзи случка се прѣдадоха телеграфически на българина Аврамовичъ въ Галацъ, агентъ на тамошното руско параходно дружество и прочутъ банкеринъ. Въсхитенъ отъ геройската постжпка на браилскитѣ българи, отговори че е далъ заповѣдь да се отдаде отъ рускитѣ параходи при наближаванието на турския параходъ, носящъ българския владика, въ честь на послѣдния, 25 топовенъ салютъ.

Още единъ студенъ душъ на недоволнитѣ гърци.

II.

Нови обстоятелства заставятъ Иваница Данчевъ да замине за Букурещъ съ Странжата. За пръвъ пжть се срѣща въ този градъ съ Хр. Ботевъ, Л. Каравеловъ, Ст. Стамбуловъ, Пандурски, владиката Панаретъ, Колони, Георги и Никола Станковичъ, Христо Костовъ и др., отъ които узнава, че е още рано за вдигание въстание въ България. Всичкитѣ тия родолюбци пожелаватъ да го иматъ въ срѣдата си, защото въ неговото лице тѣ съзрѣха едно истинско въплощение на бждящъ героизмъ и непоколебимъ духъ. Затова прѣпоржчаха му да не напуща Букурещъ. Той високо уважаваше желанието на своитѣ другари, когато тѣ се исказваха за въ полза на общитѣ идеи и въ случая не се противѣше.

Въ едно кратко врѣме той се залови отново за търговия съ бакалски стоки, които прикупи отъ Тодоръ Шиваровъ за 840 австр. жълтици.

— Ето едно ново срѣдство да се спечелятъ повече пари за народното дѣло, думаше Данчевъ на другаритѣ си, когато бакалницата му започна още отъ първитѣ дни да прави добъръ оборатъ.

Той говореше право. Не за друго стана той търговецъ. Всѣкога си спомнѣше за оная злочеста страна, която напустна не за да се ползува отъ сладоститѣ на този свободенъ край, а да се труди за нея. Не за охолность напустна той шумътъ на веселитѣ другарски сборове, любовьта на бащиния си домъ; не за туй прѣнебрѣгна сълзитѣ на милитѣ си, пѣснитѣ на птицитѣ—тѣшитѣли на скърбитѣ му, — необятния ширъ на полетата, усоитѣ, шумливитѣ върхове, долове, тия букети на кичастата природа—люлката на неговото юношество. Въ неговитѣ жили не закъснѣ да тѣче кръвьта на великитѣ принципи и идеи на освободителното дѣло; въ неговата душа израстнаха съ най-голѣма бързина всичкитѣ елементи, които го привързваха по крѣпко къмъ неподкупното право и човѣшкия дългъ. Това стана неговъ свѣтълъ идеалъ, неговъ священъ дългъ. Въ свободнитѣ си часове, които за него бѣха рѣдки, той прочиташе по нѣщо за историята на старитѣ българи, която още повече го плѣнѣваше, не пропущаше статиитѣ по онова врѣме на вѣстникарскитѣ издания и билетристиката на тогавашнитѣ наши писатели и будители на народния духъ. А както знаемъ книжовния трудъ на тия духовни ръководители, възбуждаха съзнанието у младитѣ умове, които постъпенно плуваха въ свѣтливия лазуръ на истинитѣ. Неговата мисъль постоянно се допираше до участьта на братята си, отвъдъ Дунава, която наричаше своя участь. Често се замисляваше дълбоко, като че се вслушваше въ нѣкакви подземни стонове, които му наумѣваха страданията на едни, загинванията на други и смъртната блѣдность на трети, очакващи съ една смътна трепетъ приближаванието на щастливия часъ, когато на българския хоризонтъ ще изгрѣе спасителната заря на освобождението.

Прѣзъ една задня врата на дюкянътъ се влизаше въ единъ широкъ дворъ. Въ дъното на този дворъ стърчѣше едно вѣхто едноетажно здание, прѣдъ което красиво се редѣше една малка алея, съставена отъ хубави и искустно посадѣни градински цвѣтя и млади дръвчета. На дѣсно въ зданието се намираше спалнята на Иваница Данчевъ; сѫщата служеше и за гостна. Това бѣше една не твърдѣ голѣма, правоѫгѫлна стаичка, скромно мобелирана, на която прозорцитѣ гледаха въ двора. Единъ тѣсенъ коридоръ я раздѣляше отъ другитѣ отдѣления, отъ които двѣ, имѣющи по единъ одъръ, покритъ съ увѣхтѣла рогоска, бѣха дадени тоже въ расположението на Данчева отъ ступанина на кѫщата; тѣхъ Данчевъ отстѫпваше на ония отъ българскитѣ емигранти, които се лишаваха отъ покривъ.

Въ тая бѣдна квартира често пѫти ставаха ве-
[illegible] събрания отъ различно число членове на групата
[illegible]юционери, между които не липсваха и по здравомис-
[illegible]ѣ: Хр. Ботевъ, Л. Каравеловъ, владиката Панаретъ,
[illegible]мболовъ, Колони, Пандурски, Бенковски, Бр. Стан-
[illegible] др. По послѣ пристигнаха и старитѣ Данчеви по-
[illegible] Ни[illegible] Хаинъ Буазки, Стоилъ войвода и Дон-
[illegible] [illegible]ъ всичкитѣ тия бурни умове бесѣдува-
[illegible] [illegible]змишляваха върху народнитѣ работи и
[illegible] [illegible]ционни дѣйствия, удобряваха, измѣня-
[illegible], измисловаха нови до гдѣто дости-
[illegible] точка, която трѣбваше да рѣши бѫ-
[illegible]не въ България. Въ разговоритѣ на
[illegible]кътъ, на тия носители на человѣчес-
[illegible]твуваха чувства и страсти, младость
[illegible] интусиазъмъ и влѣчение, идеалъ и
[illegible] си прѣдставляваха еволюцията на
[illegible]а се отъ неговото тържество, гле-
[illegible] на минали, но не изгаснали вели-
[illegible]си съединението на човѣшката ми-
[illegible] обществата, братството на труда
[illegible]тѣ; разширочаванието на правдата,
[illegible] свѣтила на нравственния и науч-
[illegible] на дѣтцата, смѣсванъ съ радость-
[illegible]покойствието на старцитѣ. Дѣлото

на тия отлични труженици, ги въодушевляваше и ги възвишаваше до стжпеньта на велики прѣобразуватели на извѣстна часть отъ общата човѣческа масса, отъ едно тѣло, гаснѣюще въ дълбочината на мракътъ, въ едно развивающе се поколение, озарено съ свѣтлитѣ лжчи на свободата!

Къмъ края на 1872 година групата се увеличи съ други нови другари, пристигнали изъ България: Стефанъ Арабоолу, нарѣченъ още Пехливанина и Петръ Чирпанлията, съ още 12 момчета. Данчевъ ги прие братски и ги настани въ празднитѣ отдѣления на своето жилище, гдѣто гостуваха цѣлъ мѣсецъ, до като всички се заловиха за работа. Първия бѣше познатъ на Данчева отъ случката съ параходния агентинъ на Браилското пристанище, тъй като и той се броеше тогава като активенъ помагачъ за окжпванието на агентина. Арабоолу бѣше на 55 годишна възрасть, съ тѣлосложение доста развито и правилно, погледъ строгъ и внушителенъ и прѣдаваше изражение на юначность. Въ едно само природата се е показала неуслужлива къмъ него, като не е дала на това още неувѣхнало лице мустаци и брада. Безъ тѣзи естественни украшения, той бѣше принуденъ да слуша отъ по веселитѣ си другари новото си име „кьосе пехливанъ!“

Безъ да се сърди, той имъ отговаряше:

— Ехъ другарчета, смѣйте ми се Вие сега, но когато остарѣете и брадитѣ Ви побѣлѣятъ, азъ ще си бжда сѐ младъ.

Нощнитѣ засѣдания на революционеритѣ слѣдваха разумно и систематично. Никое по важно обстоятелство, което имаше тѣсна свржска съ народното дѣло, никое мнение на членоветѣ отъ комитета не минаваше неразгледано, не обсждено съ най-голѣмо внимание и интересъ. Въ това направлѣние работитѣ се приближаваха постжпенно къмъ великия моментъ. Прѣдстоящитѣ сжбития започнаха по чувствително да наумѣватъ своето сждбоносно значение за България. По добритѣ умове искаха да проникнатъ по далече въ мрачната пещеря на неизвѣстностьта; да отгатнатъ щастливитѣ или пагубнитѣ послѣдствия на революционнитѣ движения. Мжтнитѣ обра-

зи, които испжкваха въ далечината на перспективата, блѣщукаха и се распилѣваха единъ слѣдъ други, сжщо като димъ. Пжтьтъ, по който трѣбваше да прѣмине патриотическия подвигъ, прѣдставляваше една агония на щастието, а въ сжщото врѣме и агония на гибельта; прѣдвѣщаваше както лжчитѣ на свѣтлината, така и грубитѣ очъртания на гроба. Всичкитѣ проекти се търсѣха въ дълбочината на размишлението. Младитѣ труженици виждаха прѣдъ себѣ си една полуотворена врата, прѣзъ която трѣбваше да прѣминжтъ, безъ да знаятъ да ли задъ тази врата не ги очаква дълбоката оная бездна, която сждбата често пжти ископава за да се погълнатъ, дори и най колосалнитѣ идеи на гения и патриотизма.

Иваница Данчевъ всѣкога вземаше най живо участие въ разискванията. Мнението му въ много случаи е имало тѣжесть и е добивало извѣстно влияние и приемъ въ засѣдающия кржжокъ. Вѣднъжъ въпроса се отнасяше за опрѣдѣлявание пункта по прѣминавание четитѣ въ България. Нѣкои отъ говорящитѣ прѣдлагаха да стане това прѣзъ Сърбия. Пръвъ Данчевъ се противопостави на това мнение.

— Недѣйте забравя, казваше той, несполуката на Раковски, когато рѣши да прѣкара единъ свой подвигъ прѣзъ Сърбия, олагодарение неискренното гостоприемство на тая страна. Настроѣнието, което иде отъ нея спрѣмо насъ, трѣбва да Ви е убѣдило, че сърбитѣ изглеждатъ да сж единъ негодующъ елементъ, който мисли, че неговата освободителна задача ще бжде окончателно свършена, когато прѣдѣлитѣ на Сърбия се разширочатъ по надълече въ българската земя. Ржководящитѣ политически кржгове въ Сърбия отдавна почнаха да се прѣспиватъ съ вѣрванията, че сърбитѣ сж единственната най силна нация на Балканский Полуостровъ и въ всѣки случай тя не ще бжде доволна отъ нашитѣ домогвания. Струва ми се, братя, че това е единъ лошъ знакъ, който ще покаже бждящитѣ егоистични цѣли на този народъ; за това не трѣбва да му се довѣряваме тъй леко, а още повече да го правимъ единъ видъ сподвижникъ въ нашитѣ революционни задачи.

[illegible] мисли на Данчева се съгласиха всички.

Едно важно условие се испрѣчваше посрѣдъ смѫтнитѣ очъртания на дѣйствителностьта и правѣше тия родолюбци по далновидни въ измѣрванието на събитията. — Нуждно е да знаемъ думата на по силнитѣ, казваха си тѣ, прѣди да настѫпимъ рѣшително въ борбата. Изслушванието на едно по компетентно мнение, ще ни отгатне може би, настроѣнието на ония народи, отъ могѫществото на които ще зависи окончателното разрушение на вѣковния гнетъ.

Дѣйствително революционнитѣ потрѣсения въ България обѣщаваха да турятъ само началото на това разрушение; неговото доискарвание оставаше дѣло на по силна рѫка.

Ботевъ справедливо говореше:

— Въ сърдцата на всички наши другари живѣе вѣра въ бѫдѫщето, разгорѣщенъ патриотизъмъ, жажда за самопожертвувание, прѣзрѣние на смъртьта и прѣданность къмъ свободата. Не трѣбва, обаче, този цѣненъ капиталъ да се исхарчи напраздно, подобно на оня крушумъ, който исчезва въ атмосферата, безъ да достигне цѣльта си.

Съ тѣзи думи Ботевъ налѣгаше на чувствата на другаритѣ си и всѣкога прѣпорѫчваше, щото всичкитѣ стѫпки въ борбата да слѣдватъ съ най разумна тактичность, като не се прѣнебрѣгватъ и условията, диктувани отъ по висши политически съображения.

По онова врѣме погледитѣ на всички българи бѣха устрѣмени къмъ Русия, която послѣ стана избранницата на сѫдбата да бѫде могѫщата сподвижница за истрѫгването на българската свобода изъ нечиститѣ рѫцѣ на необузданния тиранинъ. Комитета зорко наблюдаваше политическитѣ течения въ тая славянска страна. Постѫпенното развитие на събитията въ България, растящето съзнание и пробуждание на духътъ у робътъ, даваха благоприятно направление на тия течения и правѣха готвящето се революционно движение надѣждно и обѣщающе успѣха за спечелванието човѣколюбивото настроение на тая силна нация въ полза на святата българска кауза. Въ всѣки случай едно близко проучвание на въпроситѣ, които вълнуваха по висшитѣ сфери

въ Русия, не се счете за излишно отъ Букурещскитѣ българи, прѣди да се направятъ по нататъшни стѫпки въ трънливия пѫть на борбата.

Хр. Ботевъ и Иваница Данчевъ единъ день, по порѫчение на комитета, се опѫтиха за Одеса.

За да се приготви за това пѫтувание, слѣдъ което го очакваха и други важни послания, Данчевъ рѣши и този пѫть да се прости съ търговското си занятие. Въ скоро врѣме той распродаде бакалскитѣ си стоки, за които получи 1600 жълтици, раздаде по една часть отъ тѣхъ на своитѣ трудолюбиви и честни помощници—революционери, на които бѣше повѣрилъ една часть отъ стоката си да търгуватъ въ отдѣлни бараки, а съ останалитѣ пари той се прѣхранваше и помагаше въ прѣдприятията на комитета, както ще видимъ по послѣ.

Бѣше денѣмъ, когато двамата пратеници стѫпиха на руска земя. Отначало мълчаливо и нѣкакъ си тѫжовно закрачиха по широкитѣ тротоари на одескитѣ улици. Красивитѣ фасади на великолѣпнитѣ здания, напъстреното шумливо множество, хубавия изгледъ на много забавителни пунктове, всичко това за тѣхъ бѣше едно ново и твърдѣ приятно зрѣлище. Въ това врѣме различни мисли движаха тия млади умове. По лицата имъ се отпечатватъ различни отражения и ги правятъ, ту сияющи подъ влиянието на очарователнатъ гледка, ту поблѣднѣли отъ натиска на нѣкоя сърдечна тѫга. Дохождатъ моменти, когато прѣдмѣтитѣ, които се намиратъ отпрѣдѣ ти изчезватъ и гледашъ само ония образи, които се въртятъ въ въображението ти. Може би двамата спѫтници испитваха сѫщото настроѣние на духътъ. До дѣто вървѣха по булварда, постоянно разговарѣха и споделѣха впечатленията си. Разговора имъ и сега не бѣше чуждъ на ония чувства, които ги вълнуваха постоянно.

— Какво изобилие отъ радости; какъвъ раскошъ отъ наслади и удоволствия, образующи на всѣка стѫпка цѣла грамада отъ прѣлѣсти, говорѣше единия отъ въстанницитѣ на другаря си.

— Прибавете къмъ това и всичкитѣ тъмни картини, които съдържа областьта на деспотизма, полушеговито отговор[illegible]

Да, въ главитѣ на двамата делегати започнаха да се изобразяватъ и да се смѣсватъ ужаситѣ на руския Сибиръ и турския Диаръ-Бекиръ, зловѣщитѣ очъртания на Петропавловската Крѣпость и турскитѣ зандани. Сѣкашъ че се старaѣха да намѣрятъ нѣкоя разлика въ участьта на еднитѣ и другитѣ човѣчески сѫщества, които сѫдбата е нарѣкла съ фаталното име „изгнанници“, а не сполучваха. Като че една и сѫща таинствена рѫка бѣ нарисувала въ тѣхното въображение въ тоя моментъ въ еднаква форма и тукъ и тамъ всичкитѣ железни бръники, цѣлата вѫтрѣшна и вънщна фигура на палача, съ всичкитѣ ѝ тъмни кюшета; всичкитѣ чудовищни зрѣлища, принадлѣжащи на вѣковетѣ, а създадени не за друго, освѣнъ да поглѫщатъ въ своята бездънна яма, велики души.

Каква трагическа свръзка! — отъ една страна протеста на цивилизования робъ, а отъ друга — гробното стѣнание на забравѣния робъ.

Що е крѣпость, що е занданъ?—Едно отвратително подземие, което исфърга всичката си нечиста лава за да покрие всичко онова, назовано: свобода, право, човѣшка мисъль, цивилизация, прогресъ! . . .

Като прѣкрачиха още нѣколко улици, озоваха се прѣдъ кѫщата на Тошкова, тамошенъ банкеринъ, българинъ. Единъ слуга ги въвѣде въ салона, гдѣто бѣха любезно поздравѣни отъ учтивия домакинъ, по случай пристиганието имъ. Тошковъ е познатъ на двамата тия емигранти отъ нѣколко срѣщи въ Букурещъ, гдѣто е билъ посвѣщаванъ въ много народни работи. Сега тѣ дойдоха при него да ги олесни въ срѣщата имъ съ полковника Кишелски, къмъ когото се стрѣмѣше мисията имъ.

Въ домътъ на г. Тошкова двамата гости намѣриха отлично гостоприемство. Тамъ тѣ прѣкараха двѣ денонощия всрѣдъ любезноститѣ на семейството; всрѣдъ шумни и весели безсѣди. Една широка фамилиарность се раздаваше въ тоя крѫгъ, свойствена на руския животъ. Разговора често пѫти се спираше върху българскитѣ работи, които живо интересуваха добрия хазяинъ. Самъ той поканваше гоститѣ си да му разказватъ грознитѣ свирепства на турскитѣ палачи и несносното поло-

жение на робътъ. Ботевъ съ свойственото си краснорѣчие излагаше множество трагични случки изъ живота на българитѣ, които се врѣзваха дълбоко въ душата на почтенния слушатель и го довѣждаха до сълзи.

На третята заранъ Тошковъ прати да повикатъ полковника Кишелски[1]), който незабавно пристигна. Вратата се отвориха и на прага се показа една стройна фигура, която се поклони почитателно на двамата Букурещски пратеници. Тримата горѣщо си стиснаха ржцѣтѣ. Въ тоя моментъ като че нѣкакво свѣтло видение ги озарѣваше. Искаше имъ се да си растворятъ обятията, толкозъ жъдни за братски срѣщи, но се задоволиха съ погледи, които испущаха пламъкъ отъ свѣтълъ екстазъ. Тѣ треперѣха отъ въсторгъ. Въ душитѣ имъ се вършѣше нѣщо, прилично на прѣливъ и отливъ.

Нежни чувства, съставени отъ горѣсти и радости, прѣпълнѣха сърдцата на Ботева и Данчева въ това врѣме, когато Кишелски жаднѣеше да чуе цѣлата история на оная трагедия, която се разиграва въ отечестгото на угнетенитѣ му братия.

Тѣ си размѣниха нѣколко думи. Тутакси слѣдъ краткия разговоръ, Кишелски пожела да ги има за свои гости и ги покани въ каляската си, която се опжти за чифлика му, расположенъ въ една раскошна мѣстность на $^1/_2$ часъ растояние, вънъ отъ града. На входа срѣщнаха почителния приемъ на г-жа Кишелска. Съ една изразителность, свойственна на нежнитѣ души и въспитанитѣ натури, съ една лжчезарность, която блѣщѣше на погледа й, тя привѣтствува младитѣ си гости, които не закъснѣха да й засвидѣтялствуватъ своитѣ благодарности и почитания. Госпожа Кишелска бѣше ромжнка отъ Александрия. Затова и тя заедно съ человѣколюбива Ромжния, тая нѣкогашна примѣрна покровителница на българскитѣ емигранти, съчувствуваше на българскитѣ стрѣмлѣния, за които расказваха двамата българи и въ сжщото врѣме дълбоко сподѣлѣше скръбьта на мъжътъ си, когато слушаше да се описва несносния животъ на неосвободенитѣ му братя. Ботевъ и Данчевъ бѣха тъй [illegible]о [illegible]телни и ясни въ обясненията си, че не

[1]) [illegible]опотъ.

мата тъмна за-

нели. Като имаха

ба. лесно имъ

за творението. За

ра съ дълбока

някаква маги-

мъчваха въ са-

пъто искарваха

ение. създадено

тизъмъ. турска

ествуватели на

нната на мрач-

пѣснѣнията —

ъ. Тѣхнитѣ

тъ на злочес-

ния клѣтници,

реци. на които

сираци, кои-

си. братята си,

а. което човѣ-

ухото на слу-

ество сцѣни, из-

ъ внимание. По

ъзитѣ си. Въ

болѣзненно зву-

Когато Бо-

в... ра, въ който не

дон... ството на

ковн... упоение.

... да направи бъл-

отличн... българскитѣ револю-

нощия ... смърть на Хаджи

шумни ... борци,

се разд... ната борба,

вотъ. Разгово... знамето

скитѣ работи ... тата земя,

Самъ той ... антежъ,

нитѣ свирепства на ... ржащъ

всичкитѣ елементи за едно коработрушение. Въ своето величествено и триумфално течение, този тънтежъ зафаща постѫпенно да издига оная скала, която не ще сѣкруши, нито крушумътъ на султановитѣ орди, нито раждѣсалия отъ българска кръвь, ятаганъ на турския джелатинъ. Въ всѣко кѫтче на България ще видите, че сѫ израстнали фиданки, хранени отъ сокътъ, щедро наливанъ въ коренитѣ имъ отъ бодрото и духовито слово на българскитѣ апостоли и двигатели на народната мощь. Днесь изъ България текатъ малки вадички, които ще се прѣобразуватъ скоро въ рѣки и ще се слѣятъ въ общото море, нарѣчено *революция*. Звукътъ на възмутената човѣческа съвѣсть почна да се проявява въ развалнуванитѣ народни масси. Поруганата народна честь иска да се очисти отъ мръснитѣ рѫцѣ на стѣснителя. Прѣпълненитѣ гробове на загиналитѣ невинни жертви въставатъ противъ тая жестока сѫдба. Окървавената люлка на българското дѣте чака своето спасение. Въстанието, което немощнитѣ призоваватъ, ще бѫде първата основа, по която ще потече онова движение, което води къмъ народния триумфъ.

По нататъкъ Ботевъ расправи за дѣйствията на революционния комитетъ въ Букурещъ, за работѣнието на многочисленни групи — революционери въ разни градове на Ромѫния, гдѣто тъй свободно тупкатъ стотини български сърдца, обади за новия ударъ, който ще се нанесе съ общи сили направо въ сърдцето на тиранията и какъ българскитѣ синове въ България очакватъ съ радость рѣшителния моментъ, когато ще подадатъ братска рѫка на готвящитѣ се чети въ Румѫния и ще да сгѫстятъ редоветѣ имъ, щомъ прѣминатъ Дунава.

Дълго врѣме подиръ туй се продължи патриотическата безсѣда, въ която земаше участие и г-жата на полковника.

Интересни ставаха размишлѣнията, относящи се до ...ската дипломация. Дали тя благосклонно ...ху размърдването на немирния робъ, ...ваше важния въпросъ, който се изуч... ...ери. Кишелски съ твърда ...титѣ си, че послѣднитѣ

[illegible]знаци на политическото течение въ Русия дохождатъ [illegible]мо на врѣме да прѣдрѣшатъ единъ благоприятенъ исходъ на движенията въ българско. Той така се произнасѣше:

— Българскитѣ въстания ще искаратъ на повърхностьта въ Русия ония отражения, които ще извикатъ голѣми съчувствия въ рускитѣ дипломатически крѫгове, защото азъ забѣлѣзвамъ, че едно човѣколюбиво настроѣние вѣе на всѣкѫдѣ, гдѣто става дума за нещастията, които постигатъ нашитѣ братия. Това дава голѣма вѣра въ бѫдѫщето. Не трѣбва да се чудите, ако единъ день чуете едно размърдване на руски сълдати. И най малкото революционно движение на нашитѣ балкански братя, пада тукъ като електрически токъ и най напрѣдъ залавя сърдцата на военнитѣ ни другари. Нѣма по великолѣпно нѣщо отъ едно въстание, когато то е протесть на правото. Вий непрѣмѣнно ще го искупите, но като постелете земята съ жертви. Димътъ на кръвьта, ще служи за най добъръ зовъ къмъ могѫществото на силния, защото другояче той не ще отвори очитѣ си да погледне на труповетѣ. Прахътъ отъ изгнилитѣ кости ще се понесе отъ вѣтроветѣ и тамъ дѣто падне, ще бѫде сѣме за животъ и свобода. Тогазъ заслужено ще се въздава достойнство и слава на българския народъ, защото ще се покаже истински пазитель на своята свобода и независимость. Ободривайте се, драги братя, отъ тая мисъль, че въстанията отъ родътъ на Вашитѣ, садържатъ ония елементи, които ги правятъ неподавляющи се на никакъвъ съкрушителенъ ударъ. Тѣ по нѣкога приличатъ на онова развълнувано море, което често пѫти и въ най страшната бури издига спасителни вълни, за да искара благополучно на брѣга, плаващия корабъ.

Г-нъ Кишелски задържа двамата родолюбци цѣла седмица въ домътъ си.

— Моята кѫща е щастлива, като приема подъ своя покривъ едни отъ трудолюбив[illegible]щи по най священното дѣло на единъ [illegible] той на гоститѣ си, когато ги запи[illegible]

Тамъ тѣ има[illegible]познаятъ и съ други млади ли[illegible]гражданс[illegible]

съсловие. Всѣки отъ тѣхъ съ особенно уважение се отнасѣше изобщо къмъ дѣлата на българскитѣ въстанници.

На тръгване дойде и Тошковъ. Раздѣлата бѣше братска и се затвърди въ паметьта съ нѣколко едри сълзи, които протекоха по бузитѣ на всички. Прѣзъ краткото врѣме, което държа̀ събрани въ едно тѣзи еднакви по духъ и по чувство хора, като че плуваха въ небесенъ лазуръ и на края почувствуваха якитѣ връски на едно искренно приятелство.

Когато Данчевъ се прощаваше, Тошковъ хлузна нѣщо въ ржката му, прилично на пакетъ. — Вземете този малъкъ подаракъ за комитета.

Вжтрѣ бѣха увити 300 книжни рубли.

До краката на Кишелски лѣжеше единъ четвъртитъ сандъкъ. По вънкашностьта си приличаше на колетъ, безъ адресъ. Очевидно бѣше, че този сандъкъ чакаше прѣдназначението си.

— Кому да адресуваме тъзи стока, запита полковника, като показваше на сандъка и една тънка осмивка се исписа по устнитѣ му.

Всички други погледнаха вапросително, а Тошковъ, се изсмѣ. Послѣ се узна, че послѣдния е билъ ортакъ на стоката и самъ е помагалъ за заковаването на сандъка, който съдържаше 30 хубави револвера, втори подаръкъ за комитета.

По указанието на Ботева, сандъка се отправи до Аврамовича въ Галацъ.

Кишелски и Тошковъ испроводиха милитѣ си гости до пристанището.

Тукъ отново се распростиха и цѣлунаха. Когато Ботевъ изрѣче „сбогомъ", единъ таинственъ гласъ — гласътъ на жестоката сждба добиви: „за винаги!"

Отъ пристанището и парахода привѣтливо се махаха шапки, до дѣто послѣдния дълече понесе изъ безкрайнитѣ морски вълни, бждящитѣ герои при „Милинъ Камъкъ".

III.

Въ Галацъ ги посрѣщнаха свищовеца Александръ Шишмановъ и Рафаилъ Симеоновъ отъ Тулча. Тѣзи двама търговци бѣха прѣдварително увѣдомени отъ Тошкова за тръгването отъ Одеса. Въ чайната на Петко Димитровъ отъ Сливенъ спрѣха пжтницитѣ. Сандъчето съ револверитѣ се донесе на сжщото мѣсто за съхранение. За кратко врѣме малкото помѣщение на Петковата чайна се напълни съ българи, които се трупаха около Ботева и Данчева да чуятъ нѣщо отъ резултатитѣ и впечатленията, донесени отъ Одеса. Ботевъ ги задоволяваше съ красноречието си и още единъ пжть распали духоветѣ имъ къмъ нови пориви и мечтания.

Нуждно бѣше да се съобщи на Любена въ Букурещъ за пристиганието. Затова телеграфира му се въ опрѣдѣления отъ по рано секретенъ начинъ: „Ябълкитѣ много хубави.“ Отговоръ послѣдва, който съдържаше тѣзи думи: „търговцитѣ желаятъ да купятъ стоката тамъ; затова чакайте пристиганието имъ“. На слѣдующия день пристигнаха мнимитѣ търговци: Стефанъ Стамболовъ и Димитръ Дишлията отъ Сливенъ, които носѣха нови послания за Ботева и Данчева, тъй като всичкитѣ другари останали крайно доволни отъ успѣха имъ въ Одеса.

— Ще ходите и въ Цариградъ, издумаха развълнувано и двамата, щомъ като се срѣщнаха и поздравиха съ достойнитѣ испълнители на посланията. Отдавна не бѣха се виждали тия четворица стари приятели. Сегашната срѣща имъ прѣнесе цѣло щастие. Слѣдъ всичкитѣ опасности, нещастия, горѣсти, съ които бѣше свързанъ живота на въстанницитѣ, дохождатъ моменти на радости, весене и растуха. Нищо не може да бжде по очарователно отъ срѣщата на двама искренни приятели. Когато заговорятъ, когато се осмихнатъ, надъ тѣхъ като че започне да се сипе роса отъ рози. Гледашъ ги проникнати отъ всичкитѣ прѣлѣсти на приятелскитѣ чувства и зафащатъ да се плѣняватъ единъ други отъ пѣснитѣ си, расказитѣ си, хумори тѣ си, пълни съ приключения и страсти.

И така рѣшено бѣше да се калятъ въ общия кюпъ на съзаклятието и Цариградскитѣ българи.

На Цариградъ се гледаше като на центръ, отъ който проистичатъ всичкитѣ голѣми злини за България. Да се задуши този грамаденъ центръ бѣше невъзможно. Какво оставаше? — Едно малко зашамадяване всѣкога, когато обстоятелствата се покажатъ благоприятни. Къмъ тъзи цѣль се стрѣмѣше Букурещкия комитетъ, упованъ на надѣждитѣ, които могатъ да се изчерпятъ отъ Цариградскитѣ патриоти. За да се постигнатъ такива цѣли, трѣбваше и въ турската столица синоветѣ на България да се извѣдатъ на сѫщото равнище. Да имъ се продиктува истината и да имъ се влѣе съзнание. Смѣлостьта трѣбваше да проникне на всѣкждѣ, за да се расклатятъ основитѣ на вѣковната крѣпость, създадена да прѣкжсва лжчитѣ на свѣтлината. Върху нейнитѣ развалини длъжна бѣше великата борба да издигне знамето на прогреса и цивилизацията, които силата на фанатизма и неотралностьта на абсолютнитѣ величества държаха въ мракъ.

Стамболовъ се върна въ България, а Дишлията — въ Букурещъ. Ботевъ и Данчевъ снабдѣни съ влашки паспорти, носящи чужди имена, заминаха за Цариградъ. Благодарѣние на испечената имъ опитность, тѣ се промжкнаха безприпятственно въ този опасенъ градъ. Настаниха се въ Хаджи Даудовия ханъ на чаршията „Балъ-Капанъ“, гдѣто обмислиха плана на своитѣ постжпки. Да се довѣрятъ нѣкому отъ непознатитѣ българи, това бѣше цѣлъ рискъ. Една трудна дилема се испрѣчваше отпрѣдѣ имъ, но тѣ трѣбваше да направятъ една стжпка напрѣдъ. Когато човѣкъ прѣживѣва такива моменти, вижда прѣдъ себѣ си една бездна, която се сили да прѣскоче.

Всичкитѣ фигури на турската стража, високитѣ каменни стѣни на цариградскитѣ крѣпости, покрай които случайно минаха вѣднъжъ, заключаваха въ себѣ си нѣщо зловѣщо, могжщественно, възбуждающе мисъль за едно грозно видѣние и въ сжщото врѣме мисъль за една гибель. При все това, тия двама прѣдставители на онова знаме, което очакваше момента да се развѣе на „Козлодуйския брѣгъ“, бѣха всецѣло погълнати отъ священното дѣло и не мислѣха за опасното положение, въ което

се намираха. Чужди на всѣко колебание тѣ газѣха рѣшително изъ полето на страшната дѣйствителность.

Въ Цариградъ живѣеше само едно лице, на което можеха да се довѣратъ и да искатъ съдѣйствието му. Високото положение, което заемаше то, испървомъ ги запираше, но слѣдъ малко рѣшиха срѣщата.

На третия день двамата другари крачѣха къмъ „Юски-Дарь", една красива часть отъ града. На това мѣсто се помѣщаваше Българската Екзархия. Тамъ ги очакваше екзарха, дѣдо Антимъ, комуто отрано бѣха заявили, че желаятъ да му се прѣдставятъ. Въ една хубаво нарѣдена стая екзарха привѣтствува правъ приятнитѣ си посѣтители щомъ като се показаха на прага. Това посрѣщание стана съ онова расположение, съ оная кротка учтивость и туптяще сърдце, щото ако дойдѣше отъ страна нѣкой да погледне на тая малка сцѣна, би си казаль, че това е единъ баща, който посрѣща синоветѣ си, идящи отъ игзнание.

Погледнете въ лицето на този благочестивъ старецъ и Вий ще видите едно отражение на любовь спрѣмо всичкитѣ чада на святския миръ, сърдечна доброта, свѣтяща като брилянтъ въ погледа му, набрана по стжпкитѣ на непорочния животъ. Когато говори, като че цѣлото му сжщество диша отъ радость и по лицето му се исписва оная дѣтинска веселость, която бѣше едно отъ неговитѣ очарования. Да стои човѣкъ прѣдъ него; да гледа на старческото му и миловидно лице, на побѣлѣлата му коса и широкото му чело, значи да осѣща едно топло чувство, прилично на впечатлението, което би внушилъ видътъ на нѣкой избавитель. Прослѣдете живота му и Вий ще видите, че този добъръ пастирь на добритѣ слова и дѣла, пълнѣше днитѣ на живота си съ братска любовь, прѣданность и трудъ, съставляющи развитието на ония човѣшки добродѣтели, които оставатъ слѣдъ себѣ си неизгладими слѣди, подобно на дупкитѣ въ канарата, направени отъ капкитѣ на дъждътъ, а пощадени отъ вѣковетѣ.

Той не зами[illegible]ше [illegible] се навѣде надъ всичко, що охка и чез[illegible]т[illegible]селена площадь, която наричаше „мо[illegible]е му се [illegible]а

обширна болница, въ която страдаятъ негови братя. Всѣкога мечтаѣше да види оздравѣни ранитѣ на тия страдалци, които рани той самъ прѣвързваше. Ето защо той остана крайно доволенъ отъ посѣщението на двамата „събудени българи", както започна да ги нарича.

— Бѫдете благословени, Вий достойни български чада! — нѣколко пѫти повтори екзарха, когато Ботевъ и Данчевъ распалѣно отговарѣха на запитванията му, относително народнитѣ работи. И този пѫть у тѣхъ не липсваше твърдость на слога, която прѣдаваше изражението на голѣма вѣра въ бѫдѫщето и силна надѣжда въ успѣха на дѣлото. Лицето на екзарха се покри съ една тънка блѣдность; разказитѣ на двамата оратори причиняваха въ душата му вълнение и я правѣха съучастница въ всичкитѣ благородни и патриотически стрѣмѣжи на българскитѣ революционери.

Както казахме Ботевъ и Данчевъ отидоха при екзарха да искатъ неговото съдѣйствие. Единственно той можеше да ги олесни въ начина за свикване на едно събрание отъ българи. Кои българи трѣбва да се повикатъ и гдѣ се намиратъ тѣ, това главно зависѣше отъ лицата, които екзарха оставаше да покаже като инициатори. За добра честь той имаше свои вѣрни хора за такива цѣли и посочи на Михалъ Абаджията.

— Той е съзнателенъ българинъ; той ще Ви услужва, убѣждаваше екзарха и написа една прѣпорѫчителна карта до това лице. На единъ отъ служащитѣ въ екзархията се порѫча да занесе картичката и сѫщеврѣменно да завѣде Ботева и Данчева въ жилището на Михаля.

Съ отечески благословии екзарха испрати своитѣ гости, като исказа желанието си за второ виждание съ тѣхъ.

Въ бай Михалевата кѫща прѣнощуваха прѣпорѫчанитѣ българи. Гостоприемството въ тая кѫща не губѣше своята отличителна чърта. Бай Михалъ цѣлъ сияеше отъ радость, като дохождаше случай да покаже и той своята духовитость да разбератъ и Букурещкитѣ революционери, че не принадлѣжи на числото на „чернитѣ души". Така наричаше той българскитѣ чорбаджии и съ въс-

хищение говорѣше за юначеството на цариградскитѣ българи.

— Ще ни видите днесь!... — обърна се той живо къмъ гоститѣ си и прѣглѫтна набързо послѣдния си залъкъ отъ обѣдната трапеза, като чакаше да види какъвъ ефектъ ще произведе това прѣдупрѣждение.

— Радвамъ се, че въ този опасенъ пунктъ на Азиатското царство, ще се намѣрятъ отлични сътрудници за постиганието на народнитѣ цѣли, отговори Ботевъ.

Данчевъ допълни:

— Тѣжката задача изисква всѣкога силни сподвижници. Ако Вашитѣ другари се присъединятъ къмъ общия протесть, то бѫдете увѣрени че отечеството единъ день ще ви благодари.

Михалъ Абаджията бѣше около 40 годишенъ човѣкъ—силна, здрава и пъргава натура. Сърдцето му бѣше обречено на приятелството. Той малко разсъждаваше, а повече мислѣше за успѣха на занятието, което занимаваше—абаджилѫкъ. Рѣдко отварѣше дума за българскитѣ работи, но горѣщо имъ съчувствуваше. А когато се потърсѣше неговата помощь, той бързо се отзоваваше и дълбоко съхранѣваше тайната.

Въ 2 часа подиръ пладнѣ 20 души българи, повечето отъ тѣхъ видни търговци, чакаха въ салонната стая явяванието на Букурещкитѣ пратеници. Слѣдъ малко бай Михалъ ги въвѣде при тѣхъ и ласкаво почна да ги прѣдставлява всѣкиму по отдѣлно.

Прѣвъ заговори Ботевъ. Въ тоя моментъ съ дълбокия си погледъ той искаше да проникне всецѣло въ удшата на всѣкиго едного, да открие мислитѣ му, талантитѣ му, да раздуха съзнанието му, да намѣри въ гѫнкитѣ на душата му всички цѣнности, съставляющи онзи чувственъ багажъ, който трѣбва да бѫде върховенъ господарь на всички стрѣмления въ полза на народното дѣло. Събраната група българи прѣдставляваше единъ хоризонтъ, покритъ съ мѫгли. Досегашнитѣ въспомѣнания на Ботева отъ подобни срѣщи се смѣсваха съ сегашнитѣ впечатления отъ новата гледка, безъ да може да разпознае извѣднъжъ дѣйствителнитѣ очъртания на ония резултати, които ще роди това събрание. Ний ще

запитаме, какво прѣдстоѣше въ тоя часъ на двамата носители на революционния духъ?—Единъ дългъ: да прѣобърнатъ всичкитѣ тия умове, които като искри, блѣщукатъ изъ областьта на мракътъ—въ пламъкъ. Сполучиха ли?—ще видимъ.

Всички присжтсвующи съ напрѣгнато внимание слушаха Ботева, който съ звучащъ и треперящъ гласъ продължаваше;

— Спомнѣйте си всѣкога братя за ония кървави сцѣни, които непрѣстанно поглжщатъ по стотини невинни жертви – едни фърлѣни безпощадно въ вѣчния покой, съ помощьта на ножа и съ едно поклащание на бѣсилката, а други тлѣющи въ влажнитѣ килии, оковани въ вериги, безъ да знаемъ да ли тѣхния безнадѣжденъ животъ, изнурѣнъ отъ прѣкарването му прѣзъ всичкитѣ отдѣления на мжченията, не ще се прѣобърне скоро на трупъ, който да се стопи между чернитѣ стѣни на гроба! Елате да се заловимъ за едно взаимно побратимѣвание по чувства и по бухъ, за да дадемъ отпоръ на тиранията, да захлюпимъ острилото на ножа, да счупимъ веригитѣ, да създадемъ широко поле на народната дѣятелность и на свободния трудъ, да направимъ да протече благоденствие между обществата и прогресъ на мисъльта! Не считайте щастие Вашия спокоенъ животъ въ тоя отдълеченъ край, кждѣто мжчно достига ехото на стѣнанията. Страждающитѣ и благоденствующитѣ класове отъ българския народъ, сж поставени отъ сждбата въ тоя вѣкъ на еднакво равнище. Безднитѣ. които свирѣпия угнетитель всѣки день ископава, сж еднакво гибелни за еднитѣ и за другитѣ. Когато се притичаме да спасѣваме нашитѣ злочести братя и сестри, ний спасяваме сами себѣ си, защото свободата трѣбва да бжде собственность, както на мизерията, така и на охолностьта. Намъ се налага дългътъ да възвишимъ, посрѣдствомъ вдъхновението, могжществото на българския духъ до стжпеньта на вѣчность. Тогасъ крѣпостьта на тиранията ще се прѣобър- [illegible] коро въ развалини. Ония, които се отказватъ отъ [illegible] о това призвание въ борбата, сж врагове на про- [illegible] ата; срѣщу тѣхъ ще се издигнатъ проте-

ститѣ на священнитѣ гробове на загиналитѣ български борци и ще въстанатъ сѣнкитѣ на великитѣ ни прадѣди!

Слушателитѣ поглѫщаха всѣка една дума на Ботева съ трепетъ. Отпрѣдѣ имъ като че се исправи извѣднъжъ единъ грозенъ и тъменъ лаберинтъ, пъленъ съ примки и удари, въ който страшно бѣше да се влѣзе. Нѣкакви бездънни урви се ископаха прѣдъ краката имъ и ги заплашваха съ страшната катастрофа на паданието. Чудовищни образи испълваха въображението имъ и ги правѣха да потреперватъ отъ ужасъ и да чувствуватъ въ себѣ си нерѣшителность.

Картината която описваше Ботевъ съ своята отличителна духовитость, прѣдставляваше за слушателитѣ една безвъзвратность, едно раздѣление на надѣждитѣ съ приятноститѣ на човѣшкия животъ, една суетность въ сладоститѣ на свѣтовнитѣ мечти и радости.

Може ли да има хармония тукъ между блаженнитѣ пориви на единъ спокоенъ животъ и фаталнитѣ стрѣмѣжи на едни опърпани народолюбци; между скѫпитѣ интереси на боржуата и бурнитѣ идеи на въстанника!

Такива тѣжки мисли и очъртания пълнѣха, може би, мозъцитѣ на расколѣбанитѣ отъ своето присѫтствие „юнаци" на бай Михаля.

Когато Ботевъ свърши апелътъ си, настѫпи една продължителна пауза, прѣзъ която Иваница Данчевъ не можа да се стърпи да не запита:

— Чакаме да чуемъ Вашето мнѣние, Господа!

Едва тогазъ прѣдставителитѣ на Цариградската българска колония единъ по единъ почнаха да вдигатъ главитѣ си, които за една минута стохѣа увиснали на гърдитѣ имъ, неизвѣстно дали отъ страхъ или отъ стѣснѣние. Единъ отъ групата на име Димитръ Стояновъ, на видъ младъ и енергиченъ момъкъ, расправи нѣкакъ смутено и съ прѣплетенъ языкъ, че положението на българитѣ въ Цариградъ не било по добро отъ онова на съотечественницитѣ имъ въ България, че и най малкото подушвание отъ страна на турскитѣ власти, за нѣкое съзаклятие тукъ въ Цариградъ, ще рѣши тѣхната смърть, подиръ която семействата имъ ще останатъ безъ прѣхрана и че въ случай на общо въстание, ще се прите-

чатъ много българи, стига до тогасъ да не се случи нѣкое препятствие, напр. улавянието имъ като съзаклѣтници. Послѣднитѣ нѣколко думи Стояновъ произнѣсе нѣкакси несамоувѣрѣно и погледна недовѣрчиво наоколо си, като че си помисли, дали не е влѣзло въ стаята да слуша прѣстжпната му рѣчь, нѣкое турско заптие. Въ сжщата смисъль се исказаха и други отъ групата.

До дѣто Стояновъ говорѣше Иваница Данчевъ, подпрѣнъ на лакътя си въ едно кюше, обикалѣше присжтствующитѣ съ испитателни погледи. Всичкитѣ лжчи отъ надѣжди, които тъй изобилно се мѣркаха въ главата му, започнаха да се прѣобразуватъ въ илюзии. Всичкитѣ безнадѣжни думи на Стоянова дълбоко замислиха Данчева. Буйния темпераментъ на тая твърда натура, искарваше на лицето му цѣлъ облъкъ отъ вълнение, прилично на буря, която иска да повали и най закорѣнѣлия джбъ. Явно бѣше, че той не остана доволенъ отъ отговора на младия цариградски търговецъ и другаритѣ му. Той очакваше да чуе нѣщо по рѣшително и пламѣнно, нѣщо което да бжде еднакво съ въждѣлѣнията на цѣлия български народъ. Негодуванието напжваше гърдитѣ му и му се искаше да излѣзе въ цѣлъ гръмовенъ изобликъ, но Данчевъ се помжчи да го затаи. За него винаги бѣха чужди всичкитѣ ония чувства, които може да испитва въ подобни моменти единъ страхливецъ. Ето защо той се възмущаваше силно. Въ въображението на Данчева се откри нѣщо като пустиня, осждѣна отъ вѣковетѣ да не дава плодъ. — Тихия шумъ на вѣтроветѣ поглжща тукъ добритѣ идеи, прошепна си той и отново се задълбочи въ мисли. Слѣдъ малко произнѣсе рѣшително:

— Ако Вашата морална и физическа помощь е скжпа, то не се ли чувствувате длъжни да ни помогните поне материално?

О, на драго сърдце издумаха съ единъ гласъ всички, зарадвани отъ това щастливо откритие, което ги освобождаваше отъ тѣжкото участие въ „страшнитѣ“ събития.

— Като е тъй, опрѣдѣлете измѣжду Васъ една комисия, която натоварете да се грижи съ събиранието на парични помощи отъ по познатитѣ родолюбиви българи и ги испращайте на Букурещския комитетъ. И това ще

бжде една услуга, съ която ще помогнете на общото дѣло.

Прѣдложението се удобри отъ всички. Комисията бѣше избрана и още въ сжщия день почна дѣйствията си. На слѣдующия день тя се върна съ пълни шепи и съ цѣлъ единъ багажъ отъ интусиазъмъ, набранъ тукъ-тамъ отъ по рѣшителнитѣ българи.

— Хубаво сторихте че дойдохте. На всѣкждѣ, дѣто влѣзохме всички се отзоватъ благосклонно и обѣщаватъ помощитѣ си и за по нататъкъ. Ходихме и при дѣда Антима, отъ когото двойно повече се насърдчихме.

Така говорѣха на Ботева и Данчева вчерашнитѣ страхливи патриоти.

Тъкмо когато двамата революционери се тъкмѣха да напустнатъ града, пристигна покана отъ екзарха, че желае да ги види пакъ. Добрия тоя човѣкъ нетърпѣливо ги дочака и когато се явиха при него, почна съ неизразима отеческа нежность да ги распитва за резултатитѣ отъ срѣщата имъ съ Михалъ Абаджията и съ другитѣ българи; за вървѣжа на започнатитѣ дѣйствия, проекти, комбинации; какво е тѣхното мнѣние относително подготовката на цариградскитѣ българи, въ случай на едно въстание и други цѣлъ рѣдъ въпроси, на които двамата други събесѣдници отговарѣха негдѣ успокоително, а негдѣ съ малка увѣренность за единъ сполучливъ исходъ, като възлагаха надѣждитѣ си на екзарха, който на всѣка дума даваше голѣма вѣра, че ще се старае да крѣпи духътъ на българитѣ въ Цариградъ. Всичко казано отъ тая достоенъ пастиръ, излизаше отъ душата му съ една искренность, равна на чистотата на единъ кристалъ. А когато той слушаше да се сипятъ думитѣ на гоститѣ му, съ най голѣма жарь, происходящи отъ вжтрѣшния пламъкъ на гърдитѣ имъ, цѣлата фигура на екзарха се озарѣваше и се пълнѣше съ младежка бодрость. Искаше му се въ тая минута да бжде младъ и юнакъ. Въ живота си той откжсваше доволно врѣме отъ духовнитѣ си трудове които посвѣщаваше на реалния животъ и бѣше избралъ нѣщо да обича съ всичката си душа; обичаше отечеството си! Къмъ него съсрѣдоточаваше състраданията си, желанията си,

мечтанията си и копнѣеше да го види по скоро тъй величествено, както го прѣдставлѣваше далечното минало.

Стана дума за Русия. Тукъ екзарха съобщи че е ималъ нѣколко срѣщи съ руския консулъ и можалъ да извлѣче доволно мисли, които вдъхватъ голѣми надѣжди за едно по добро бѫдѫще. Сѫщеврѣменно той увѣри младитѣ патриоти, че въ дипломатическитѣ си сношѣния съ прѣдставителитѣ на чуждитѣ държави, нѣма да прѣнебрѣгне интереситѣ на своето отечество.

Слѣдъ кратка закуска, съ която почете своитѣ гости, дойде врѣме за тръгване. Въ тоя моментъ стареца чувствуваше като че нѣщо се откѫсваше отъ сърдцето му. Толкозъ много обикна той гоститѣ си. На прощавание даде имъ тая декларация:

— Когато се намѣрите при Вашитѣ другари, прѣдайте имъ, че отъ това стѫпало, на което ме поставиха пакъ като Васъ, достойни чада на България, азъ не ще прѣстана да живѣя въ сѫщия духъ на братята си, който ще ми дава сила да придружавамъ задача Ви до края на постижението ѝ.

Съ овлажнѣли отъ жалость очи и съ отечески благословии доискара дѣдо Антимъ прощалнитѣ си слова и врѫчи Ботеву 75 бѣли меджидии, донесени отъ комисията, що бѣ натоварена да събере пари отъ мѣстнитѣ българи, като прибави къмъ тѣхъ и 25 свои, все за народното дѣло.

Съ новитѣ си другари отъ засѣданието въ бай Миалевата кѫща, Ботевъ и Данчевъ бѣха се распростили отъ зараньта. До пристанището ги съпроводи бай Михалъ за да отдаде послѣднитѣ си почести на „младитѣ левчета“, съ каквото име ги кръсти, още когато ги прѣдставляваше на другаритѣ си.

Тукъ двамата апостоли — революционери, трѣбваше да се раздѣлятъ. Така гласѣше програмата имъ. Когато си стиснаха рѫцѣтѣ, когато се прѣгърнаха, когато устнитѣ имъ се слѣпиха въ знакъ на нераздѣлима дружба, необятната природа постилаше отпрѣдѣ имъ широкото работно поле, гдѣто отиваха да се срѣщатъ съ сѫдбата и да [illegible] ятъ стълбътъ на народната слава!

Хр. Ботевъ замина за Букурещъ, а Иваница Данчевъ — за Варна.

На Варненското пристанище Ив. Данчевъ бѣше причаканъ отъ четиримата си другари: Ст. Арабоолу Пехливанина, войводата Таню Ст. Куртевъ, Димитръ Дишлията, и Сидеръ . . . . стоящи спотаени задъ единъ жгълъ на дървения мостъ между навалицата, която се трупаше, едни по работа, а други по любопитство. При Данчева се приближи Сидеръ и Арабоолу; другитѣ чакаха на едно почтенно растоянне, а само съ една осмивка се поздравиха съ пристигналия гость. По този начинъ тѣ се старaѣха да избѣгватъ подозритѣлнитѣ погледи на турската полиция, която старателно се вгледваше въ лицата на пжтницитѣ. Дадоха си знакъ да се намѣрятъ въ кржчмата на Андонъ Недѣлковъ Карабатака и спокойно закрачиха по единъ по двама изъ тѣснитѣ и криви улици на градътъ.

За щастие въ кржчмата не намѣриха много хора и нито единъ турчинъ. Притѣжателя на завѣдението прѣдставиха на Данчева за човѣкъ полезенъ на дѣлото. Това обстоятелство красноречиво се оправдаваше отъ радостьта, която, озаряваше лицето на бай Андона. Присжтствието на „важния“ посѣтитель, за какъвто си го прѣдставляваше, прѣдрасполагаше го къмъ необикновенна пъргавина. На слугитѣ си той заповѣда да се расправятъ съ другитѣ мющерии, а той самъ услужваше на петимата си скжпи приятели. За да бждѫтъ запазѣни отъ погледитѣ на влѣзлитѣ посѣтители, той ги въвѣде въ едно друго отдѣлѣние, гдѣто малкия тоя кржгъ се прѣдаде на спокойни разговори.

Когато всѣкой расказа по нѣщо отъ пжтешествията си, заловиха се да нагласѣватъ маршрута за расклонѣнията на угрѣшнитѣ пжтувания. Тѣ рѣшиха така: Данчевъ да замине за Галацъ да прибѣре револверитѣ, оставени въ завѣдението на Петко Димитровъ, Сидеръ—за Търново прѣзъ Шуменъ, Ески-Джумая и Горня-Орѣховица, за да се срѣщне съ Стамболова, който пишеше, че събралъ пари за купуване и прѣнасание въ България оржжие, а Тани, Арабоолу и Дишлията ще минатъ прѣзъ Добричъ и ще гледатъ да се промжкнатъ въ Аккаджнларъ, отъ гдѣто

получиха извѣстие, че ги чака Попъ Харитонъ и Стоилъ войвода да прѣминатъ заедно въ Ружния прѣзъ Тутраканъ или Силистра. По този начинъ работата се движеше кьмъ цѣльта—да се намѣрятъ въ единъ скорошенъ день всички въ Букурещъ, отъ гдѣто съ нови инструкции да прѣплуватъ отново въ България. Въ тая минута бай Андонъ повторно напълни чашитѣ за „добро виждание," измжкна изъ пазвата си нѣщо тѣжко, което издаде звукъ на пари и го подаде на Данчева съ тѣзи думи: „—отъ бая Ви Андона тая малка помощь, за да не го забравятъ комититѣ." Даденото бѣше единъ вжзелъ, съдаржащъ 18 бѣли меджидии. Петь уста изрѣкоха благодарность кьмъ родолюбивия бай Андонъ за подаръка и гостоприемството му.

Слѣдъ петь минути хората отъ съзаклѣтието, единъ по единъ се измжкнаха изъ кржчмата и уловиха разни направления изъ градътъ.

Иваница Данчевъ пристигна безопасно въ Галацъ и незабавно се озова въ чайната на Димитрова. Постояннитѣ му мющерии—българи не липсваха и този пжть. Щомъ видѣха Данчева, че влѣзе, напустнаха игритѣ си и образуваха около него цѣлъ кржгъ. Отъ устата на Данчева почнаха да се сипять купъ насърдчителни думи.

Какво трѣбваше друго на тѣзи бездомни и исфърлѣни отъ сждбата, а освѣтѣни отъ бждящето, хора на нищетата и страданията; какво друго можеше да вълнува тѣхнитѣ умове въ тия шумни краища, гдѣто намираха свободата си? Само посрѣдъ упоѣнието отъ бурнитѣ разкази, тѣ забравѣха да чувствуватъ тѣжкия ударъ на сждбата. Данчевъ разбираше нуждитѣ имъ, помагаше имъ, успокояваше ги, ободряваше ги. Отъ онова, което бѣше видѣлъ и чулъ, въ което бѣше самъ съучастникъ, прѣвѣждаше имъ картини, пълни съ надѣжди и утѣха; тѣ наливаха цѣла струя отъ жизнерадость въ тия млади и пламенни души.

Въ безсѣдитѣ си Данчевъ винаги бѣше буренъ, тъй както го знаемъ отъ младо момче. Когато говорѣше гласа му издаваше онова въодушевление, което може да се нарѣче енергия на темперамента. Въ думитѣ си често смѣсваше и хуморъ, за да имъ прѣдава по добъръ ефектъ.

Отсжтствието му отъ другарския кржжокъ се чувствуваше като една значителна празднота, а присжтствието му се цѣнеше високо. По тъзи причина той стана любимъ на всички. Този пжть като увѣщаваше събрания купъ отъ емигранти, че успѣха на дѣлото се намира на близо, послужи си и съ духовити примѣри, зети изъ дѣйствителния животъ. Между другото той имъ казваше:

— Ний прѣживѣваме крайнитѣ периоди на робството. Идѣте въ България и ще се увѣрите. Патриотизма е почналъ да се пробужда и въ най безнадѣжнитѣ кюшета и да се всприема радушно въ най задушнитѣ народни масси. Революционната идея пробива пжть на всѣкждѣ. Свободата почна да се призовава и отъ немощнитѣ. Азъ случайно чухъ единъ умирающъ старецъ да казва: „умирамъ, безъ да видя майка си избавена!“ А знаете ли за кого жалѣше той въ послѣднитѣ часове на своя животъ?—За България!

На третия день Данчевъ вдигна отъ Петковата чайна сандъка съ револверитѣ и отпжтува съ тѣхъ за Гюргево.

На Гюргевското пристанище срѣщна едно неочаквано припятствие. Градския комисаръ Димитръ Иванеску бѣ успѣлъ отъ по рано да узнае революционнитѣ занимания на Данчева и зорко наблюдаваше стжпкитѣ му. Въсползуванъ отъ правото си като органъ на мѣстната административна власть да провѣрява подозрителни вѣщи, той искаше да турне ржка на Данчевия сандъкъ и настоятелно искаше да види садържанието му, а по сетнѣ и конфискуването му. Това се вършѣше на нѣколко крачки на вжтрѣ отъ брѣга. Една голѣма опасность грозѣше за Данчева. Послѣдния се опита да упорствува, но напраздно. Сандъка не се пускаше, а за по нататъшно съпротивлѣние не можеше и да се помисли. Опасностьта се явяваше най много тамъ, че шумътъ, който се произвѣждаше отъ разправията между Данчева и комисарина, прѣвличаше погледитѣ на минувачитѣ, а може би щѣше да прѣдизвика намѣсата и на по-горнитѣ власти. Положението отъ минута на минута се осложнѣваше и ставаше по критическо. Данчевъ употрѣби и молби, но и това не спомогна. Буйностьта му почна да

кипи и наближаваше да се струпа като ураганъ върху неотстжпчивия комисарь. Той окончателно губѣше надѣжда, че ще може да ископче по единъ благосклоненъ начинъ сандъка изъ ржцѣтѣ на опасностьта; затова почна да измѣрва обстановката на случая, като си проектираше начина, какъ да може по добрѣ съ нѣколко удара да свали комисаря, да го умаломощи и да изчезне съ сандъка. Въ момента когато рѣши да приложи тая послѣдня спасилелна мѣрка, една мисъль блѣсна въ главата му; тя му показваше най сполучливото срѣдство за избавлѣние и той тутакси побърза да го упражни. Той прибѣгна до кисията си, отъ която измжкна 5 австр. жълтици и ги вложи въ ржката на комисаря. Очитѣ на послѣдния свѣтнаха отъ алчность, която го зашемади. Данчевъ грабна сандъка, сѣдна въ единъ файтонъ и за нѣколко минути се озова прѣдъ жилището на Димитръ Горовъ.

Данчевъ влѣзна въ кжщата на този човѣкъ съ пълна вѣра въ сърдцето си, че ще бжде подслонѣнъ сжщо като у дома си. И не се излжга. Горовъ бѣше отличенъ българинъ, горѣщъ патриотъ и старателно съдѣйствуваше на българскитѣ емигранти по всички линии на революционното дѣло. Госпожата му — сестра на самозастрѣлѣния революционеръ Ангалъ Кънчевъ — не отстжпваше на мжжа си. И двамата приеха Данчева съ подобающа вежливость и братски чувства. За дѣятелностьта на Данчева тѣ бѣха извѣстни отдавна и искренно желаѣха да го видятъ въ срѣдата си. Присжтствието му ги задоволяваше и ги прѣдрасполагаше къмъ по голѣма интимность. По тъзи причина тѣ го задържаха петь дни въ жилището си, безъ да можеше Данчевъ да се противи на желанието имъ.

Прѣзъ всичкото врѣме Горовъ водѣше по единъ, по двама отъ по виднитѣ българи въ Гюргево и ги прѣдставляваше на неуморния труженикъ. За ходѣнието на Данчева въ Одеса и Цариградъ съ Ботева бѣха се извѣстили мнозина българи, та той бѣше принуденъ на нѣкои отъ тѣхъ да обеснява цѣлата история на тая работа прѣдизвиканъ отъ купъ въпроси.

За да помнимъ това дохождание на Данчева ще отбълѣжимъ мѣсецъ Юли 1874 година.

Една телеграма до Горова, подадена отъ Олтеница, донесе слѣдующето распорѣждание: „Съобщете търговеца Иваница Данчевъ да чака стоката, която му нося — Таню“. А тъзи „стока“, която пристигна на слѣдующия день, бѣше самия Таню войвода, Ст. Арабоолу, Петръ Димовъ и други още 4 ма нови другари.

Разговоритѣ, които станаха вечерьта въ Горовия домъ, се въртѣха постоянно около идеята, какъ да се приготви по скоро почвата за прѣкарванието на една чета въ България. Разсъжденията спрѣха на това рѣшение: да се възбудятъ умоветѣ на членоветѣ отъ букурещския комитетъ. На зараньта въстаницитѣ и Горовъ отпѫтуваха за Букурещъ.

На втората вечерь комитета свика събрание за да се изслуша и обсѫди проекта на гюргевската група. Въ това събрание присѫтствуваха всички числящи се въ съзаклѣтието българи и пристигналитѣ отъ Крайова: Димитръ Х. Димитровъ, офицера на ромѫнска служба Караолановъ, Георги Матевъ и Петръ Юрдановъ.

Разни мисли се кръстосваха за обсѫждание на гюргевското рѣшение. Голѣмъ избликъ отъ чувства се разлѣ изъ широката засѣдателна зала на комитетското помѣщение. Цѣлъ потокъ отъ мнѣния протѣкоха за да се проникне въ тъмната дълбочина на неизвѣстностьта. По разгорѣщенитѣ умове започнаха да откриватъ всичката реалность на бойното поле; да докарватъ въ въображението на едно близко растояние, всрѣдъ мѣркающитѣ се огньове на боятъ, геройскитѣ редове на българскитѣ въстанници. Всичкитѣ лоши послѣдствия на едно такова дѣло не намѣриха мѣсто въ главитѣ на младитѣ труженици. Въ тоя часъ нѣкакъвъ интусиазъмъ душеше гърдитѣ на повечето отъ тѣхъ и напѫваше да излѣзе съ всичкия си пламъкъ. Общото настроѣние събираше по буйнитѣ умове подъ единъ покривъ.

— Нека се съберемъ утрѣ пакъ, а до тогазъ ще имаме повече врѣме да размислимъ, обадиха се нѣколко гласове, единъ слѣдъ други, мѣжду които единия бѣше на Данчева.

Това мнѣние най тихо, най разумно и обмислено, се удобри.

Събранието се распустна.

Настѫпи слѣдующата вечерь. Второ засѣдание започна съ нови мисли. Сега то бѣше по малко бурливо. Гласоветѣ утихнали. Съ по вѣренъ термометъръ почнаха да се измѣрватъ припятствията, неудобствата, прѣждеврѣменностьта на всѣкакъвъ рѣшителенъ подвигъ. Положението се оглецваше на опасната му страна, а това правѣше всички да изгубятъ по малко отъ вчерашната жарь. Сѫдбата искаше да се намѣси въ распорѣжданията имъ и да ги повѣде по друго направлѣние. Така щото днешното засѣдание роди слѣдующето рѣшение: да се опрѣдѣлятъ лица които да прѣкаратъ прѣдварително орѫжие въ България и съ помощьта на тамошнитѣ комитети, да го запазятъ въ безопасни складове. Прѣкарванието да се започне съ находящитѣ се у домътъ на Дим. Х. Димитровъ въ Крайова 400 револвери, които да се прѣнесатъ въ Калафатъ, а отъ тамъ прѣзъ Дунава — въ Видинъ. На кои трѣбваше да се възложе да испълнятъ първи една отъ тия трудни задачи? Когато се огледаха всички, намѣриха се равни по между си. Да, въ всичкитѣ работи на съзаклѣтника не сѫществуваше разлика по мѫжество, по духъ и по старость. Всички бѣха еднакво силни, бодри и еднакво млади. Между тѣхъ не можеше да сѫществува насилие, ропотъ или нежелание, когато дойде врѣме за работа. Въ занимаемия случай оставаше жрѣбието да опрѣдѣли лицата и така стана. Изъ купа на бюлетинитѣ излѣзоха имената: Иваница Данчевъ, Петръ Чирпанлията, Петръ Димовъ, Симеонъ Георгевъ и Трайко Здравковъ. Относително Данчева ще кажемъ че това случайно участие съставляваше странно съвпадение. Сѫдбата искаше да го постави на всѣкѫдѣ. Той не я осѫждаше, а ѝ благодарѣше, че го прави честитъ да служи безъ почивка на отечеството си.

Оставаше да се сондира Видинския комитетъ за мѣстото на българския брѣгъ, гдѣто ще се изнесе „запрѣтената стока“ и да се покани да намѣри скривалище за нея. Съ тая мисия се натовари Дим. Х. Димитровъ, като

Видинчанинъ и запознаватъ съ работитѣ на Видинския комитетъ.

Два дни после, петимата герои на опасното прѣдприятие пристигнаха въ Крайова. Тукъ се очакваше Димитровъ да се върне отъ Видинъ за да съобщи плана на дѣйствието. Ето че и той дойде на другия день, идящъ отъ Калафатъ и обясняваше вирѣбата така: — На извѣстенъ пунктъ на Видинския брѣгъ, далече отъ турскитѣ постове, ще чакатъ съ лодки двама души, избрани отъ комитета. Приближаването на лодката въ Видинъ посочиха револверитѣ. За разпознаването едната и другата страна ще са служатъ съ пароля „Калафатъ". Въ Калафатъ деньтъ ще прѣкарате у Димитръ Георгиевъ отъ Троянъ, комуто извѣстихъ плана, и му поръчахъ да намѣри вѣрни хамалчии, като ни покаже по сгодно мѣсто, отъ гдѣто ще потеглимъ. Врѣмето за прѣминаването опрѣдѣлихме полунощь.

Едновременно съ разговоритѣ по тоя въпросъ ставаха и приготовленията за пѫть. На разсъмване, когато дневната виделина ставаше въ своята власть и градътъ почваше да влиза въ дневния си шумъ; когато на хоризонта се показваше златната огрѣва на слънцето и будѣше заспалата природа, която продължаваше послѣдния си сънъ, два файтона съ по три яки и хубави коне, излизаха изъ двора на Димитровата кѫща, взеха прѣзъ една тѣсна улица и хванаха пѫтьтъ за Калафатъ. Въ тѣхъ се спотайваше чувала съ Крайовскитѣ револвери и оня на Киселски, който Дянковъ носеше съ себѣ си за сѫщата цѣль. Петимата пѫтници, насърдчени отъ безразличность, не мигнаха прѣзъ всичкото врѣме на пѫтуването. У тѣхнитѣ мозъци работѣха двѣ нѣща: милото прѣдставление на бѫдащето и святото изпълнение на мечтитѣ. Мислитѣ имъ фъркаха на разни мѣста въ областьта на идеитѣ. Нѣгдѣ за да си прекаратъ весело изъ пѫтя, почевъркатъ изъ дълбочината на паметьта и изваждатъ нѣкоя смѣшна епизода отъ дѣтинството или отъ куриознитѣ стълкновения съ различнитѣ случайности въ младежкия имъ животъ. По нѣкогашъ минатъ въ други сфери, по възвишени, по грандиозни — търсятъ да намѣрятъ по широкия образъ на святия миръ, гдѣ се крие апо-

гея на правото и истината, тия двѣ недосегаеми за тѣхъ и за братята имъ емблеми на човѣшкия прогресъ. Посрѣдъ очарованието, което усѣщаха като гледаха на необятното творѣние, тѣ надали замисляваха за изхода на прѣдприятието си. Вѣроятно прѣдполагаемата сполука ги зашемадяваше. Може би, че прѣплуването на Дунава имъ се виждаше като едно прѣскачание на вадичка. Вмѣсто безпокойствие, вий бихте чули сладката мелодия на нѣколко юнашки пѣсни, които тия рѣшителни момци, оставиха за спомѣнъ на широкитѣ влашки полета.

Бѣше тъмно, когато пѫтницитѣ стигнаха въ Калафатъ и спрѣха прѣдъ кѫщата на Дим. Георгевъ. Излишно е да се спомѣнува, че и на това мѣсто гостоприемството бѣше изразъ на братолюбие. Прѣзъ сѫщата нощь трѣбваше да стане прѣминуванието, спорѣдъ устройството на планътъ. Товара съ револверитѣ се раздѣли на отдѣлни врѫски, отъ които всѣкиму се опрѣдѣли да носи по една. Опрѣдѣления часъ наближаваше. Бай Димитъръ извѣсти, че лодката е готова и чака на брѣгътъ.

Къмъ полунощь шестима души газѣха прѣдпазливо по енна слабо-освѣтена пуста улица. Нощьта бѣше безлунна. Само нѣколко звѣздици блѣщукаха задъ распукнатитѣ тукъ-тамъ облаци. Това нощно промѣнение ги запазваше отъ прѣслѣдвание до дѣто бѣха въ града. Единъ малъкъ трепетъ усѣщаха, когато прѣминаваха покрай нощната стража, която издаваше ужаса на примки. Увлѣчени отъ прѣстѫпната си мисъль за едно незаконно прѣминувание на Дунава, тѣ се движеха нетърпеливо къмъ брѣгътъ, като че тамъ тѣ вѣрваха да намѣрятъ по голѣма безопастность. Щомъ излѣзоха вънъ отъ града, въздъхнаха успокоително. Напраздно обаче, си мислѣха тѣ, че прѣминаха главната врата на опасностьта.

На брѣгътъ завариха каикчиитѣ заспали. Явяванието на шестимата души ги разбуди и тѣ вѣднага станаха и се заловиха за лопатитѣ. Револверитѣ се поставиха отново въ чувала.

Георгевъ пожела на приятелитѣ си „щастливо пѫтувание“ и закрачи обратно къмъ града, а въ туй врѣме лодката, старателно карана отъ якитѣ грѣбци, пъргаво се лъзгаше по водната повърхность. Направлѣнието се

даваше отъ Петръ Димовъ, който познаваше мѣстото на българския брѣгъ, гдѣто чакаха двамата комитетски пратенеци съ научения пароль.

Ново спокойствие завладѣ пѫтницитѣ, когато лодката се отѣгли на едно далечно растояние отъ влашкия брѣгъ. Даже нѣкои запалиха цигаритѣ си. По водата не се чуваше нищо друго, освѣнъ тихия шепетъ на пѫтницитѣ и лекото пляскание на лопатитѣ. Градътъ Видинъ рисуваше тъмната си масса посрѣдъ слабото блѣщукание на нощнитѣ фенери. Успокоѣни отъ сполучливото прѣминавание на опасностьта, тѣ зеха да ставатъ нетърпеливи въ желанието си да спрѫтъ по скоро на опрѣдѣления пунктъ, макаръ че не бѣха още стигнали до половината на пѫтя.

До дѣто всички се илюзираха по този начинъ; до дѣто се утѣшаваха, че сѫ на края на своята опасна експедиция; до дѣто си мечтаѣха за срѣщата си въ Видинъ, за сладкитѣ патриотически безсѣди, за всичкитѣ проекти по прѣдстоящитѣ въстания; до дѣто Петръ Чирпанлията приготовляваше втората си цигара въ знакъ на безгрижность, двѣ черни точки, като двѣ голѣми пятна се зададоха отъ двѣ различни посоки. Приближаванието имъ се усилваше и почна да наумѣва нѣкакво нападение. Явно стана, че това сѫ лоцкитѣ на влашката погранична стража. Изнѣнаданитѣ „контрабандисти“ се стрѣстнаха отъ това неочаквано явление и спрѣха за минута дишанието си. Чирпанлията испустна цигарата си, а Петръ Димовъ, който испълняваше ролята на капитанинъ, забрави длъжностьта си. Каикчиитѣ удвоиха грѣбѣнието си, но старанието имъ се оказа безполезно.

Отъ двѣтѣ лодки ясно започнаха да се чуватъ виковетѣ „стацъ аколо!“ [1]) Сѫщитѣ думи се повториха и потретиха, но „прѣстѫпницитѣ“ не се прѣдаваха. Послѣдваха единъ, два, три вистрѣла, които раниха смъртоносно въ рамото до грѫдната кухина единия отъ каикчиитѣ, а Петра Димова—въ лѣвата рѫка подъ лакътя. Отъ съпротивляющата лодка отговориха тутакси въстанницитѣ съ нѣколко гърмежи и сполучиха да ранятъ трима души отъ стражата, спорѣдъ както се узна послѣ.

[1]) Стой тамъ!

Това бѣше едно отмжщение за Димова и каикчинта, които се прѣвиваха въ кръвьта си, отъ болки.

Настжпи трагическа минута, която очъртаваше двѣ участи: смъртъ или затворъ. Едната се създаваше отъ откритиятя огънь, а другата—ако се залови чувала съ револверитѣ. Тогазъ сждебното слѣдствие ще открие цѣла рѣдица Крайовски българи-търговци, съучастници въ подаркитѣ на револверитѣ. Тѣ не прѣдпочетоха нито една отъ тия участи. По нататъкъ случая ги поставяше между двѣ опасности: за едната вече расказахме, а другата бѣше по ужасна. На българския брѣгъ, вмѣсто двамата Видинчане, които още слѣдъ първитѣ гърмежи напустнаха поста си, очакваше ги разбудената турска стража. На всѣка минута се виждаше страшното изображение на катастрофата. Валѣжа на крушумитѣ отъ стражевитѣ лодки не имъ позволяваха да се движатъ къмъ никоя посока. Така щото отъ всѣка страна се показваше зиналата уста на гибельта. Момента изискваше бързо да разсъждаватъ и бързо да дѣйствуватъ. Най послѣ тѣ рѣшиха да отстжпятъ на по леката опастность. Ами револверитѣ?

— Въ водата, въ водата! — извикаха съ единъ гласъ всички. Като че нѣкакво магнетическо дѣйствие ги накара да се спржтъ въ единъ мигъ на тая спасителна мисъль. Може ли загубата на тия прѣдмѣти да се туре по горѣ отъ живота на толкова родолюбиви българи! Фащанието бѣше неминуемо, но доказателствата трѣбваше да се прѣмахнатъ.

И така безъ да продължаватъ съпротивлението си, обсаденитѣ переправци спустнаха чувала съ револверитѣ въ водата, която ги прие на вѣчна охрана. Това се забѣлѣза отъ стражата, понеже въ сжщото врѣме тя се намираше едва на 10 крачки отъ лодката на въстаницитѣ.

Плѣнѣната лодка съ цѣлия екипажъ се вржщаше [illegible] къмъ брѣга. Едно силно изсфирване съ тржба [illegible] тамъ около 30 душа въоржжени дорубанци. Нѣ[illegible] души отъ тѣхъ бѣха опрѣдѣлени да откаратъ [illegible] „контрабандисти“ въ града и да ги прѣдста-

вятъ въ полицейското управление. До дѣто се свърш всичката тая цѣремония, почнало бѣше да се зазорява

За нещастие префекта на Калафатската полиция с оказа гъркъ, отдавна заселенъ въ Румѫния. Като и прѣдставиха арестуванитѣ българи, той ги изгледа гроз но и надмѣнно съ едното си око, понеже другото не виждаше и слѣдъ малко почна да ги распитва.

Данчева вѣроятно намираше за по младъ, а слѣдо вателно и малко опитенъ и като вѣрваше че отъ него ще узнае истинскитѣ цѣли на несполучливата експедиция, отправи най напрѣдъ нему своитѣ въпроси:

— Какво крияхте въ чувала?

— Не разбирамъ за какъвъ чувалъ ме питате.

— Нали спустнахте единъ пъленъ чувалъ въ водата, когато стражата Ви достигна.

— Такова нѣщо не е имало.

Префекта извѣднъжъ се намръщи звѣрски, тропна съ кракъ и искрѣска:

— Лъжешъ немирнико!

— Трѣбва ли да подържамъ грѣшката на Вашитѣ сълдати, ако на тѣхъ имъ се прѣсторило въ тъмнината че виждатъ чувалъ.

— Зашо пѫтувахте нощѣмъ, а не денѣмъ.

— Работата ни като търговци, изискваше да се намѣримъ въ Видинъ още на зараньта, та трѣбваше да бързаме.

— Защо стрѣляхте и не се прѣдавахте на стражата щомъ като е нѣмало причини да се страхувате.

— Принудиха ни гърмежитѣ, подадени испървом отъ Вашитѣ сълдати, които си прѣдставихме за нѣкакви нощни разбойници.

Префекта не продължи по нататъкъ. По челото му се явиха бръчки и злобно гледаше на испитуемия бъл гаринъ, което показваше че нѣкаква ярость го душеше. Заповѣда на стоящия до него сержантъ да ги застави единъ по единъ да кажатъ правото и нѣщо пришепна на ухото му. Арестуванитѣ вѣрно отгатнаха че тая бързо исказана тайна, не съдържаше друго, освѣнъ за повѣдьта да почнатъ истѣзанията. Сержанта ги отвѣ въ ед... тъмно и закрито отдѣление на полицейския дом

Тамъ ги зашиба съ камшика си, като започна най-напрѣдъ отъ оногова, който даваше „лъжливитѣ“ показания. И това срѣдство не помогна. Отговоритѣ на всички, още въ лодката бѣха приготвѣни. Послѣдва други способъ на мжчѣние. Слѣдъ като ги поставиха, всѣки единъ въ отдѣлна стая, държаха ги цѣль день гладни и не имъ позволяваха да спятъ. За да ги заставятъ да бждятъ будни прѣзъ деньтъ, Префекта заповѣда да се приложе слѣдующето „гениално“ негово изобрѣтѣние: Всѣкиму отдѣлно да се опрѣдѣли да подражава на гласътъ на нѣкое отъ различнитѣ родове животни, така: единъ да вие като вълкъ, другъ да джавка като куче, трети да блѣе като овца и пр., а вардачитѣ ще наблюдаватъ, та който спрѣ вѣднага да се употрѣбява камшика. Затворѣнитѣ сѐ възпротивиха на тия вандалски мѣрки, колкото и да бѣха тѣжки и непоносими безчеловѣчнитѣ истѣзания, упражнѣни и слѣдъ тая непокорность.

На слѣдующия день, вързани съ синджири и конвоирани отъ 8 души дорубанци, ги откараха въ Крайова. Тамъ бѣше се разчуло за тѣхното фащание по Дунава и за довѣжданието имъ, та множество хора се трупаха изъ улицитѣ да ги гледатъ.

Въ Крайова стояха затворѣни цѣли четире мѣсеци. Прѣзъ всичкото врѣме ги посѣщаваха живущитѣ тамъ българи, които имъ доставляваха на свои срѣдства всѣки день ядение отъ една добра гостинница. А когато наближи сждѣнието, събраха помежду си една сума отъ 400 жълтици, които вложиха тайничко въ ржцѣтѣ на журитѣ и други 100 — на условѣния адвокатъ.

Всички тия петима обвинѣни бидоха оправдани. Този важенъ процесъ привлѣче една голѣма навалица слушатели; между тѣхъ се пъстрѣха и нѣколцина гърци, които не останаха доволни отъ оправдателния вердиктъ. Въ единъ жгалъ слушеха Ботевъ и Стамболовъ, дошле да узнаятъ сжщностьта на работата и да чуятъ резултата отъ сждѣнито. Оправдаванието на петимата страдалци, тъй богато и мжченически искупѣно, крайно ги задоволяваше.

По това врѣме узнаха всички, че тѣжко — ранѣния каикчия умрѣлъ и скърбѣха много за тая невинна жер-

тва на нощното приключение по Дунава. Ржката на Димова бѣше почнала да оздравѣва, а тримата ранѣни дорубанци още лѣжаха въ Калафатската болница.

Скоро подиръ изглажданието на тая многошумна случка, освободенитѣ ратници изново се събиратъ на работа въ Букурещъ, гдѣто заварватъ току-що пристигналитѣ: отъ Плоещъ — Райчо Поповъ и изъ България: попъ Харитонъ, дяконъ Кирилъ и Давидъ Тодоровъ. Слѣдъ два дни дойде отъ Крайова и Димитръ Х. Димитровъ по търговски работи и да съобщи, че случайно билъ научилъ причинитѣ за несполуката по прѣкарванието на револверитѣ. Ето какъ се е появила прѣчката: Писаря на Димитрова, по народность гъркъ, за да пофали господаря си въ патриотизъмъ, расказалъ на едного отъ своитѣ приятели, тоже гръкъ, кроѣжа на прѣнасянието, слѣдъ като билъ подушилъ тая работа, когато вѣднъжъ се говорило въ контората на господаря му. Другия гръкъ, подбутнатъ отъ умразата си къмъ българитѣ, рѣкълъ да пошушне на полицията, която пъкъ отъ своя страна вѣднага издава разпорѣждание да се пази зорко крайбрѣжието между Крайова и Калафатъ и да се увеличатъ постоветѣ.

Колкото българи слушаха тази история, която садържаше още една лукава маниера на гърцитѣ, всичкитѣ плюха отъ възмущение.

IV.

Кипящата дѣятелность на Букурещкитѣ патриоти потърсва новъ просторъ. Единъ близъкъ день се събиратъ на съвѣщание и ето що рѣшаватъ: Стамболовъ да замине изъ вжтрѣшностьта на България да събира пари за купуване на оржжие, а Иваница Данчевъ да се залови съ урѣждание на комитети изъ крайдунавскитѣ български и ромжнски градове, като гледа да влѣзнатъ въ състава на тия комитети хора съ испитана честность и прѣданни на дѣлото. Ще [illegible]нимъ, че безъ такива комитети трудно ставаше [illegible]чето на въстанници и прѣкарвани[illegible] Дунава. По послѣ се съзна как[illegible]рали комитетитѣ

край Дунава до минутата на освобождението ни. Тѣ сѫ давали прибѣжище на гонѣнитѣ отъ турскитѣ влаасти въстанници, прѣвѣждали сѫ едни въ Ромѫния, други въ България, събирали сѫ пари и орѫжие, олеснявали сѫ прѣкарването на всички боеви материали за въстанницитѣ и най послѣ единъ отъ тѣзи комитети — Свищовския, който даде купъ доказателства на широкъ патриотизъмъ, олесни чрѣзъ денонощни трудове, прѣминуването на освободителнитѣ руски войски прѣзъ Дунава.

Данчевъ сполучи да устрои комитети и да ги повѣри въ рѫцѣтѣ на добри лица. Въ *Бикетъ* рѫководѣнието на комитета прѣдаде на Георги и Андрей Матеви; въ *Корабия* — на комисионера Чакъровъ и Петръ Диноловъ; въ *Зимничъ* — на Симеонъ Перчемлиевъ; въ *Олтеница* — на Петъръ Тодоровъ, Димитръ Ивановъ и Симо Грозевъ; въ *Рахово* на учителя Срѣбровъ и Ататанасъ Лазаровъ и въ *Свищовъ* — на Хр. Бръчковъ, Тодоръ Стойковъ и Бр. Сѫбеви.

Още не успѣлъ да довърши мисията си въ други градове, нови нужди накараха Данчева да се върне въ Букурещъ, повиканъ телеграфически отъ Горова[1]) съ тия думи: „Ботевъ чака пристиганието ти“. Като дохожда въ Букурещъ, узнава отъ Ботева слѣдующето: 4 души пратѣници дошли отъ Турно Северинъ да извѣстятъ, че една чета е била сформирувана въ този градъ отъ 50 души българи и се готвѣла да навлѣзе въ България прѣзъ Сърбия съ въстаннически цѣли, но на 20 души отъ четата не достигнало орѫжието, та пратѣницитѣ молятъ Букурещския комитетъ да го набави. Мнѣнието на двамата се съгласяваше съ онова на комитета, че готвящето се въстание се явява като ненаврѣменно и непрѣдставляюще достатъчно подготвѣни сили. Затова необходимо бѣше да се отклони четата отъ това набързо скроѣно прѣдприятие, което не обѣщаваше да прѣнесе очакваната полза. Въ тъзи смисъль Ботевъ и Данчевъ

[1]) Данчевъ имаше за правило да извѣстява на Горова въ Гюргево мѣстонахождението си, когато пѫтуваше изъ България или по крайбрѣжието на Ромѫния, било чрѣзъ проходящи вѣрни лица, било телеграфически по прѣд[illegible] уговоренъ секретенъ начинъ на съобщението. Въ Букурещъ знаяха [illegible] за когато Данчевъ отсѫтствуваше и се окаже нужда отъ него, за[illegible] Горова да извиква възвръщението му, както стана въ изложения

рѣшиха да говорятъ на пратѣницитѣ и се опѫтиха къмъ квартирата имъ въ хотелъ „Каракашъ“.

Въ единъ продължителенъ разговоръ сполучиха да ги убѣдятъ, че е още рано да се извърше въстание и то безъ добра подготовка, че е по добрѣ да почакатъ още малко до дѣто се натъкмятъ приготовлѣнията за прѣминуването на една по голѣма чета въ България и че Турно-Севѣринската чета не ще може да постигне добри резултати ако мине прѣзъ Сърбия, прѣдъ видъ злобивото настроѣние на тая страна спрѣмо домогванията на българскитѣ революционери. Четворицата разумни младежи слушаха съ внимание убѣдителнитѣ и искренни слова на Ботева и Данчева и напълно се съгласиха съ исказаното мнѣние. Единъ отъ тѣхъ, на име Дончо Стояновъ заяви, че тия съвѣти ще иматъ по голѣма тѣжесть прѣдъ другаритѣ му въ Турно-Северинъ, ако дойде тамъ и единъ отъ Букурещскитѣ революционери да поговори още единъ пѫть въ сѫщия духъ. „Възможно е да не повѣрватъ на моитѣ думи“, казваше Стояновъ. Това искание напълно отговарѣше на рѣшението на комитета, който бѣ повикалъ Данчева тъкмо за сѫщата цѣль. И дѣйствително на слѣдующия день Турно-Северинскитѣ пратѣници се завърщаха при четата придружени отъ Данчева. Въ Турно-Северинъ спрѣха въ хотелътъ на Тетевенеца Стоянъ Петровъ, посвѣтенъ въ работитѣ на тамошнитѣ съзаклѣтници и горѣщъ тѣхенъ привърженикъ. Той отпустна една голѣма стая отъ хотела си въ расположението на четата, която на слѣдующата вечерь се събираше да изслуша резултатитѣ отъ мисията на 4-та си другари.

Когато засѣданието се отвори Дончо Стояновъ почна да имъ обяснява рѣшението въ Букурещъ и ги молѣше отъ своя страна да се съгласятъ за отлаганието на прѣбързаното въстание. Данчевъ тъй сѫщо ги молѣше да прѣостановятъ намѣрението си за по благоприятно врѣме, като ги увѣряваше, че търпѣнието имъ нѣма да се продължи дълго. Послѣ зафана да ги насърдчава съ приближаванието на желания часъ; да имъ описва всичкитѣ етажи на положението, по които се въскачваше и слизаше; прѣдстави имъ цѣла грамада отъ лоши системи

и нежелателни послѣдствия, съ които може да бѫде свързано едно прѣдприятие като тѣхното; показа имъ исходната точка, къмъ която се стрѣми общата дѣятелность на българскитѣ революционери; прѣлистѣше страницитѣ на паметьта си и изваждаше редъ случки изъ живота, които имъ навѣждаше за да ги убѣждава, че пѫтьтъ често пѫти бива трънливъ и води отъ първитѣ крачки къмъ гибельта и че прѣминуванието прѣзъ Сърбия не може да обѣщава никаква полза за дѣлото. Данчевъ свърши рѣчьта си съ едно повторно посъвѣтване, въ което стоѣха думитѣ: „Всѣкога неодържимата енергия не изважда на добъръ край, както става съ малкото онова дѣтенце, което въпрѣки прѣдупрѣжденията на майка си, припне и падне“. Четницитѣ отстѫпиха и започнаха да се въсхищаватъ отъ надѣждата, че въ скоро врѣме ще бѫдѫтъ честити да влѣзнатъ въ редоветѣ на бѫдѫщата чета.

Събранитѣ орѫжия и припаси се намѣстиха въ единъ сандъкъ и се адресира Горову, комуто се пишеше да го съхранѣва въ домътъ си. А момчетата отъ четата, Данчевъ опѫти съ прѣпорѫчителни писма до крайдунавскитѣ комитети по ромѫнския брѣгъ, да ги настанятъ на работа. Спорѣдъ распрѣдѣлението, за Гюргево отпѫтуваха съ Данчева 20 души, а въ Бикетъ, Корабия и Олтеница останаха по 10 души.

V.

Настѫпванието на 1875 година завари Данчева въ Цариградъ. Спорѣдъ едно рѣшение на революционната дружина въ Гюргово, Данчевъ, Ст. Заимовъ, и Г. Бенковски съставляваха плана за подпалванието на турската столица съ динамитъ. За тъзи цѣль тримата тия енергични мѫже довѣдоха за свои помощници други 50 момчета, събрани отъ Букурещъ, Браила и Галацъ. Послѣднитѣ се распрѣдѣлиха по разни пунктове на града и всѣки настаненъ въ отдѣлна кѫща подъ видъ на квартирантъ. На кѫщата се правѣше изборъ — да бѫде съградѣна повече отъ дървенъ материалъ за да угажда на палѣжа, да се намира въ тѣсно съсѣдство съ други-

тѣ кѫщи и да бѫде по възможность въ центра на квартала — необходимо условие за распространѣнието на огъня по всички страни. Въ проекта на подпалванието влизаха и газовитѣ канали, отъ гдѣто нощѣмъ дохождаше свѣтлина за тъй нарѣченитѣ „царски сараи". Тая работа щѣха да извършатъ нѣколцина души отъ работницитѣ — служащи при каналитѣ — хора отъ разни народности: турци, ерменци, гърци, македонци, българи, сърби и др., за която работа бѣха подкупѣни съ тлъсти бакшиши. Въ числото на съзаклятието се причисли и Христо Карагьозовъ, гавазина на руския консулъ.

Тримата ржководители на опасния планъ слухтѣха въ Хаджи-Даудовия ханъ и чакаха знакътъ за започванието на една нова Вартоломѣева нощь, която този пжть щѣше да садържа тая разлика, че вмѣсто да бжде създание на меча, щѣше бжде създание на огъня.

За да разбѣре читателя защо ставаха тия страшни приготовлѣния, ний ще раскажемъ съ нѣколко думи: Въ Стара-Загора се готвѣше въстание. Неговия успѣхъ зависѣше главно отъ намалѣнието на прѣчкитѣ. Както казахме по рано, Цариградъ съставляваше главата на тия прѣчки; отъ тамъ най много се очакваше едно бързо размърдвание на опаснитѣ распорѣждания, които правѣха невъзможно по нататъшното дѣйствие на въстанието. Да се отвлѣче вниманието на Султановото Правителство, слѣдъ като се вкара града въ проектираната катастрофа, донасаше едно прѣодоляюще срѣдство надъ опасноститѣ, поне до тогава, до когато въстанието успѣе да разлѣе своя огънь въ по далечни краища. Къмъ това ще прибавимъ и онова малко заблуждение, което бѣше неминуемо за властьта прѣдъ едно такова крупно нагазвание на революционнитѣ сътрѣсѣния.

Началото на въстанието, когато трѣбваше да започне и пожара, щѣше да извѣсти въ Цариградъ Стамболовъ — първия двигатель на въс[illegible]шието — съ една телеграма, носяща това садържа[illegible] „Продайте кожитѣ". Всѣка минута се очакваше т[illegible]леграма, а тя все не идѣше. Венко[illegible] бѣше отиж[illegible] обратно за Гюргево и Букурещъ [illegible]ска нови [illegible] за подкупвание на полицей[illegible] ако би [illegible]тръри[illegible] отайнос[illegible]

титѣ на планътъ. Само това срѣдство докарваше избавлѣние въ столицата на рушовѣтчиитѣ.

Единъ день въ Хаджи-Даудовия ханъ влѣзоха 5-ма души, имѣющи изгледа на скоро пристигнали пѫтници. Физеономията имъ ги издаваше, че това сѫ българи. Заимовъ ги оприличи на Старо Загорчане и доближи до тѣхъ. Дойде послѣ и Данчевъ. Слѣдъ упознаванието, петимата българи откриха, че тѣхното дохождание въ Цариградъ има за цѣль да съобщи пагубната участь на Старо-Загорското въстание и да прѣостанови дѣйствията за Цариградския пожарь. „Въ самото навечерие на въстанието, подушиха ни шпиони и отърчаха при властьта и днесь всичко е разнебитено; турцитѣ прѣобърнаха положението на мѫчѣния, писаци и сѣчь.“ Тѣзи думи на Старо-Загорчанетѣ крайно наскърбиха слушателитѣ. Всички еднакво чувствуваха дълбоката горѣсть за фиаското въ Стара-Загора и за неговитѣ печални сетнини. Не ще и дума, че въ сѫщото врѣме не липсваше и съжалѣние за дѣто случая принуди искустнтѣ рѫководители да се простятъ съ толкозъ важното имъ прѣдприятие.

Цариградъ и този пѫть се избави отъ едно чувствитело наранявание.

— Да ли не бѣ сѫщата оная сѫдба, която прѣзъ 913 година заповѣда на Симеона Великий да върне назадь своитѣ легиони, а сега — слѣдъ толкова вѣка — дохожда да каже на скромнитѣ потомци: „не палете“!...

Подиръ една такава несполука, трѣбваше отново да се бѣга въ Ромѫния, а това отначало прѣдставляваше една голѣма трудность. Съдѣйствието на гавазина спомогна. На единъ Английски параходъ, току-що пристигналъ, носящъ желѣзо, бѣше порѫчано отъ руското консулство да приеме като пасажери „мирнитѣ градинари“, а въ сѫщность — опаснитѣ главатари и помагачи въ дѣйствията на неудачния пожаръ.

Въ Гюргево Данчевъ завари Митю Х. Мицовъ, дошълъ да чуе мнѣнието на Букурещскитѣ дѣятели, относително избухванието на едно въстание отъ Вратца. За обсѫжданието на този въпросъ бѣха дошле отъ Букурещъ Ботевъ и нѣколко души отъ тамошнитѣ другари. В[illegible]но съвѣщание въ домътъ на Горова, всички одоб-

риха намѣрението на Вратчанци и ги пофалиха за това непринудително издигание на тѣхния гласъ въ полза на свободата. Мицовъ наброяваше купъ факти да доказва, че съгражданитѣ му сѫ готови да дадатъ най-скѫпи жертви, стига да се възприеме борбата, която тѣ прѣдлагатъ. Стана дума за материални срѣдства. — И тѣхъ ги имаме, отговарѣше пламѣнно Мицовъ.

Присѫтствующитѣ искаха да дадатъ едно правилно разрѣшение на въпроса, който ги интересуваше въ тоя часъ. За всички бѣше важно изучването най-напрѣдъ на мѣстнитѣ условия и приготовлѣнието на по добра почва за едно въстание. — Отъ това ще зависи и отстранѣнието на припятствията, казваха си тѣ. На идеята трѣбваше да се даде по широкъ просторъ изъ Вратчанско. Тѣ не намѣриха достатъчни увѣряванията на Мицова, който идѣше да прѣдставлява мнѣнието само на едно малко число съзнателни българи. Да се докаратъ повече хора изъ Вратчанско подъ единъ общъ знаменатель, ето кое съставляваше най-важната часть отъ взетото рѣшение въ това засѣдание, но за тая работа изискваше се духовито слово и по голѣма рѣшителность. Случая тукъ отваряше прѣдъ Данчева нови пѫтища за дѣятелность. Събранието избра него и Заимова за апостоли и рѫководители на движението въ Вратчанско и слѣдъ единъ день виждаме ги пѫтници за Вратца.

На Раховското пристанище рискуваха да се натъкнатъ на едно голѣмо припятствие отъ страна на тескереджията, който се съмнѣваше въ валидностьта на паспортитѣ имъ и енергично мѣташе погледи къмъ тѣхъ. Той ги запитваше за занятието имъ, а тѣ отговарѣха равнодушно, че сѫ търговци на смрадлика, паламудъ и лой. Това ги спаси. Наивния турчинъ като гледаше на пѫтническитѣ имъ чанти, повѣрва на думитѣ имъ и ги пропустна.

Съ распустнати сърдца тѣ продължиха пѫтуването си. Да ги гледа човѣкъ на видъ толкозъ скромни, не би повѣрвалъ че това сѫ архитекти, които отиваха да издигнатъ нова стѣна на строящето се здание. Прѣзъ всичкото врѣме, погълнати отъ мисъльта за неизбѣжнитѣ събития, които има да станатъ въ България, тѣ не гле-

даха нито на изгрѣвающето Майско слънце, което неусѣтно вливаше въ гърдитѣ имъ животворна свѣжесть, нито на тихия животъ, който пълнѣше дивата околность, нито на красивия видъ на полетата и зеления шаръ на склоноветѣ, тия скривалища на геройски кости. Всѣко поцрусване на простата каруца имъ напомняше призванието, на което отиваха достойно да служатъ. По пѫтя не прѣставаше тѣхния разговоръ, относително начина за по разумното и безопасното нарѣждание на работитѣ въ Вратца. Тия въпроси негдѣ ги вдаваха въ дълбоки съзерцания, въ които се съсрѣдоточаваше цѣлия умъ. Въ главитѣ имъ не бѣше останало мѣсто за друга мисъль, чужда на тѣхната мисия. Като че нѣкаква магическа сила бѣ подѣйствувала на умоветѣ имъ, та тѣ окончателно турнаха гърбъ на онова дълечно минало, въ което почиваха отдавна забравѣни: младѣжки пориви, гласове веселости и мечти. Прѣзъ това изобилно течение на часоветѣ, тѣ виждаха прѣдъ себѣ си всичко ясно; не сѫществуваха загадки, които да затъмняватъ приближающитѣ се картини на бѫдѫщето. Въ тѣхъ дѣйствуваха двѣ сили, въ качеството на двигатели: чувството на дълга, който ги влѣчѣше къмъ Вратца и увеличающата се привязаность къмъ освободитѣлното дѣло. Да има въ гърдитѣ духъ, напоенъ отъ чувството на патриотизма, въ сърдцето — прѣданность къмъ свободата, въ дѣлата — воля и постоянство и готовность къмъ жертви — ето какво искаха двамата спѫтници да намѣрятъ въ Вратца.

Щомъ стигнаха въ града, Мицовъ имъ прѣпорѫча за квартируване ханътъ на Стефанаки Савовъ, който не бѣше чуждъ на Вратчанскитѣ движения. Това мѣсто се опрѣдѣли отъ тримата послѣ за сборенъ пунктъ на готовата група съзаклѣтници, на които Мицовъ съобщи тутакси за пристиганието на двамата апостоли и ги канѣше на засѣдание за слѣдующата вечерь.

Въ събранието всички оратори говориха съ интусиазъмъ. Всичко се обсѫждаше и нарѣждаше така както се нарѣждатъ нишкитѣ на платното. Съ най-голѣма твър[illegible] се тури началото на рѣшителнитѣ крачки напрѣдъ. [illegible] колѣбание или отстѫпка прѣдъ трудноститѣ по

[illegible] ... работа на Данчева и За[illegible] ... раздѣлиха [illegible] тази: първата въ Р[illegible], а втората въ Вратчанския [illegible] на нови [illegible] ще ставатъ въ Вр[illegible]

[illegible] Рахвенския комитетъ, който бѣше съставенъ [illegible] Бѣло-Слатинския. Първата срѣща [illegible] въ *Бѣла-Слатина* стана съ Иванъ Саввовъ [illegible] Тодоровъ писаря, отлично родолюбивъ бълга[ринъ] [illegible] се повѣри ръководенето на комитета и [illegible] инициативата за укрѣпванието на послѣд[ния] [illegible] после единъ отъ ревностнитѣ съучастни[ци] [illegible] политическитѣ борби до освобождението ни. Съст[авя]нието на комитета енергично се спомагаше и отъ уч[ите]ля Филипъ Симидовъ, който държеше тамъ ключътъ н[а] [illegible] укрѣпа. Младъ единъ Бѣло-Слатинчанинъ — [illegible] Николчевъ, който се привърза вѣднага къмъ н[о]вия комитетъ, пожела да съпроводи Данчева до с. *Бреница* да го обеси въ срѣщата му съ по довѣренитѣ ли[ца] [illegible]. И тукъ сжщия успѣхъ. Послѣдующитѣ ком[ите]ти станаха въ селата: *Кнежя*, *Буковци*, *Крумово* и посл[ѣ] [illegible] прѣмина въ с. *Козлодуй*. Данчевъ считаше то[ва] село за единъ сгоденъ пунктъ, прѣзъ който ще може [да] се прѣкарва оржжие отъ Ромжния, когато почне да за[го]равѣва почвата на Вратчанското въстание. По тъ[зи] причина той побърза да го посѣти. Тамъ намѣри се[лс]кия учитель Младенъ Павловъ, съ когото се сприяте[ли] и послѣ двамата задружно зафащатъ да мислятъ върх[у] работитѣ, които отъ тѣхъ биха възможни въ Козлодуй. Относително съставяние на комитетъ, Павловъ убѣжда[ва]

ваше, че нѣма почва, защото по голѣмата часть отъ Козлодуйчене биле власи, които ще погледнатъ незаинтересувано на дѣлото, а нѣкои може би отъ страхъ или отъ желание да си бѫдатъ спокойни въ приятелството си съ турцитѣ, ще станатъ прѣдатели. Тогава се залавятъ за осигоряванието на единъ посрѣднически постъ, който да способствува за безопасното прѣкарвание на всички боеви материали и снаряжение за Вратца, щомъ се почувствува нужда. Въ селото имаше само едно довѣрено лице, на което можеше да се прѣдложи да вземе участие въ тая работа, именно логофетина Опревъ. Павловъ го покани на слѣднята вечерь въ квартирата си, гдѣто безъ ни най малки убѣждавания, стана съглашението. Опревъ съ удоволствие прие да помага въ всички случаи и сѫщеврѣменно обѣща, че ще бѫде готовъ всѣкога, когато се повика, да прѣвозва самъ съ каруцата си всичко, прѣдназначено за Вратца или другадѣ, испращано съ вастанническа цѣль. Въ този ослужливъ влахъ имаше добро сърдце. Зарадванъ отъ тъзи сполука Данчевъ зе „збогомъ“ отъ Павлова и Опрева и напустна Козлодуй, безъ да му минава мисъльта, че слѣдъ нѣколко мѣсеца ще се върне пакъ, но не самъ, а вървящъ до рамѣната на другаритѣ си отъ славната Ботева чета и че името на това скромно и забравѣно селце ще бѫде нѣвга поставено отъ събитията, между свѣтливитѣ страници на историята и ще се долѣпи до нейния блѣсъкъ, подобно на онова стъклѣно зрънце, което почва да блѣщи, когато бѫде фърлѣно всрѣдъ единъ голѣмъ купъ отъ брилянти.

Данчевъ се спира въ Орѣхово за да провѣри вървѣжа на комитетската дѣятелность и намира писмо отъ Заимова, който му пише да чака пристиганието му отъ Вратца, че да заминатъ заедно за Гюргево за докладвание резултатитѣ отъ послѣдната си дѣятелность и да възбудятъ въпросъ за прѣкарвание орѫжие въ Вратчанско.

Когато пристигнаха въ Гюргево, заварватъ цѣла група отъ свои стари приятели, надошле отъ разни мѣста на България: Сава Пеневъ (Търново), Панайотѣ Воловъ (Шуменъ), Христо Ивановъ (с. Какрина — Ловченско), Христо Кара-Минковъ (Търново), Георги Попъ Тодоровъ

Икономовъ (Сливенъ), Никола и Георги Обретенови (Русе), Георги Бенковски (Копривщица). Н. Славковъ (Търново), Георги Измирлиевъ (изъ Македония), Тодоръ Кирковъ (Ловечъ), Г. Апостоловъ (Свищовъ), Иванчо Х. Димитриевъ, Киро Мерасчиевъ (Русе) и др. На сѫщия день Стамболовъ свикваше събрание въ българското училище. Бѣха поканѣни и мнозина отъ Гюргевскитѣ търговци, които съчувствуваха на дѣлото. Залата се пълнеше съ слушатели. Главната тема на събранието съдържаше въпроситѣ, относително доставката изобщо на орѫжие за прѣнасяние въ България, за която цѣль, както споменахме, бѣха дошли и двамата устроители на комитети въ Вратчанско и Раховско. Недостатъчна бѣше материалната помощь, събрана въ България, та прѣдстоеше на по заможнитѣ българи въ Влашко да помогнатъ въ тая доставка. Прѣдсѣдателствуюющия Стамболовъ високо апелираше къмъ патриотическитѣ чувства на Гюргевскитѣ търговци — българи. На ли е за пари — едни навѣждаха глави, а други замислѣно и нѣкакъ разсѣяно се вглѣдваха въ разни точки по тавана, подобно на ония злочести хора, които очакватъ отъ небето помощь, когато вървятъ по нѣкоя непроходимость или когато се готвятъ да прѣскочатъ нѣкоя яма, готова да ги глътне. Но Стамболовъ продължаваше: — Да бѫдете родолюбци Господа, това значе да олицетворявате силата на несъкрушимия духъ; да дадете Вашата помощь, която нѣкога ще съставлява часть отъ благоденствието на нашия народъ, ето що значе да не забравяте отечеството си. Тѣзи двѣ нѣща, съединѣни помежду си и хранѣни въ душата на всѣки българинъ, ще рѣшатъ скоро тържеството на революционния идеалъ, а послѣ — и напрѣдъка на ония народни масси, които се съставляватъ отъ нашии братя. Жертвитѣ, биле тѣ морални или материални, що се поднасятъ отъ страна на съзнателнитѣ българи прѣдъ олтаря на свободата, може би да се виждатъ на нѣкои като ничтожни пшеничени зрънца, но бѫдѣте увѣрени, че бѫдѫщето ще ги прѣобърне на свѣтящи грамади които ще да увеличатъ украшенията на нашето славно минало. Не, Вий всички обичате отечеството си!

Нѣколко гласове отговориха изъ кюшетата: „ще

дадемъ!“ „ще дадемъ!“ Послѣдваха ги и други, така че настроѣнието въ широката зала се измѣни извѣднъжъ. Омислѣнитѣ търговци станаха слѣдъ нѣколко минути щедри пожертвували на думи, а послѣ и на дѣло. Събранието избра Горова да се яви въ конторитѣ на всички, които обѣщаха помощитѣ си и при други лица отъ които вѣрваше се да се получи по нѣщо, за да събере пожервуванитѣ суми, а до това врѣме да се помисли гдѣ ще може да се намѣри по доброкачественно оржжие и други припаси.

За да не се прѣкжсва апостолската дѣятелность въ България, като слѣдва въ свржска съ събиранието на помощи за въоржжавание на бждащитѣ чети, опрѣдѣлиха се въ сжщото събрание отново лица за тая цѣль, въ слѣдующия съставъ:

I. *Окржгъ съ центръ Търново*: Стамболовъ, Кара-Минковъ, Г. Измирлиевъ, Хр. Ивановъ и Тодоръ Кирковъ.

II. *Окржгъ съ центръ Сливенъ:* Илорионъ Драгостиновъ, Г. Икономовъ, Г. Обретеновъ и Стоилъ войвода.

III. *Окржгъ съ центръ Враца:* Иваница Данчевъ, Стоянъ Заимовъ, Никола Обретеновъ, Г. Апостоловъ и Никола Славковъ.

IV. *Окржгъ съ центръ Панагюрище:* Воловъ, Каблешковъ и Бенковски.

Ще оставимъ да говори историята на друго мѣсто за апостолската дѣятелность на останалитѣ ратници отъ горнята група, а ний ще продължаваме да вървимъ по стжпкитѣ на Иваница Данчевъ, за да не се отклоняваме отъ нашата задача.

VI.

Отъ тукъ нататъкъ ний встжпваме въ другъ важенъ отдѣлъ на Данчевата дѣятелность. Най напрѣдъ ще ни се иска да узнаемъ, какво направи Данчевъ слѣдъ като получи повторното си назначение за апостолъ въ III-о Вратчанско революционно окржжие. Ще обяснимъ.

На слѣдующия день подиръ засѣданието, Данчевъ се снабди съ нѣколко револвера отъ магазинътъ на Пенчо Радуловъ за смѣтка на Горова, за да раздаде по

А за да се дойде до цѣльта искаше се една по голѣма довѣрчивость между продавача и купувача. По онова врѣме довѣрието се искупваше лесно, защото шарлатанството и измамата поне не вирѣеше въ земанията и даванията на тогавашнитѣ търговци отъ разнитѣ степени. Едно устно поржчителство бѣше достатъчно да стане едно подпомогване и въ най-голѣмитѣ операции и всичко да се свърши по честенъ начинъ. Затова не трѣбва да се чуди читателя, ако му кажемъ, че съ помощьта на личното поржчителство на Митя Цвѣтковъ прѣдъ търговеца — турчинъ, съ когото ставаше пазарлъка за проектираната покупка и благодарѣние довѣрието, което вдъхваше „крупния търговецъ", желаемото количество лой и пастарма се набави. Спорѣдъ сключеното условие, Данчевъ прѣдплати една малка часть отъ комитетскитѣ пари, а исплащанието на останалата часть отъ стойностьта се отложи за единъ срокъ отъ два мѣсеца *).

Стоката се прѣнесе съ коля въ Рахово, а отъ тамъ — въ Бикетъ. Тукъ Данчевъ я настани въ добро помѣщѣние и телеграфически съобщи на Стамболова и Заимова въ Гюргево за извършената покупка. Двамата, изненадани отъ това щастливо откритие на най-доходния материаленъ источникъ, дойдоха въ Бикетъ и зеха участие въ прѣпродажбата. Присжтствуваше и Митю Цвѣтковъ, който придружаваше Данчева при прѣнасанието на стоката.

Въ Крайова живѣеше единъ познатъ на Данчева свѣщаринъ—Зиновски, комуто се направи прѣдложение за продаванието на цѣннитѣ артикули. Той прие и се озова въ Бикетъ да ги прѣгледа и ги намѣри прѣвъсходни. Пазарлжка спрѣ на цифрата 13000 лева златни, която рѣши продажбата. И двѣтѣ страни останаха доволни — едната отъ доброкачественната стока, а другата отъ тѣжкия товаръ на златото.

Слѣдъ благополучното довършване на Данчевия подвигъ, всички се завърнаха въ Гюргево.

Попъ Харитонъ и Никола Хаинъ Боазски въ сжщия

*) Настжпающитѣ на скоро събития не дадоха врѣме на въстаницитѣ да помислятъ за доисплащанието на лойта и пастармата и работата се продължи така до освобождението.

день намѣряваха съ идящия отъ долу параходъ да отпжтуватъ за България и задълбочатъ въ вжтрѣшностьта, извикани отъ важни отечествени нужди. За по безопасенъ пунктъ избраха Свищовъ и рѣшиха прѣзъ него да прѣминатъ, обаче не познаваха никого отъ членоветѣ на тамошния комитетъ и расположението на града. Възвръщанието на Данчева ги олесняваше и тѣ го помолиха да ги придружи до Свищовъ. Колкото и да бѣше уморенъ отъ трудоветѣ прѣзъ послѣднитѣ си пжтувания, той не имъ отказа. Като Свищовчанинъ познаваше всичкитѣ тѣсни и закрити улици на родния си градъ та щомъ пристигнаха, спокойно повѣде двамата родолюбци изъ тия мѣста и незабѣлѣзано ги въвѣде въ домътъ на Бр. Сжбеви въ долнята махала. Мѣстото му е да споменемъ, че този домъ служеше за единственния съобщителенъ пунктъ на тайнитѣ сговаряния по комитетскитѣ движения и най гостоприемното прибѣжище за укриване на възстанници, пжтующи за Ромжния и вжтрѣшностьта на България.*) Тукъ двамата пжтници прѣкараха 4 денонощия и послѣ една каруца, условена отъ комитета, ги отнесе въ Дрѣновския манастъръ, а Данчевъ прѣмина съ лодка въ Зимничъ и отъ тамъ по сухо прѣзъ Александрия, озова се въ Букурещъ.

Тъй като Данчевъ *испълняваше главната роль по въоржжаванието на бждащата чета*, то въ Букурещъ чакаха възвръщанието му отъ Свищовъ, та съ неговото участие да се извърши покупката на оржжие и разни други боеви принадлѣжности съ паритѣ, получени отъ продажбата на лойта и пастармата. Както вижда читателя, полезнитѣ резултати отъ хитрото изобрѣтение на

---

* За да дадемъ едно по ясно прѣдставление за високия патриотизъмъ, който е отличавалъ хората отъ Свищовския комитетъ, ще привѣдемъ пжтьомъ слѣдующия случай: Въ навечерието на прѣминуванието Дунава отъ освободителнитѣ руски войски, ржководящия переправата генералъ повикалъ при себѣ си прѣдсѣдателя на комитета Хр. Бръчковъ за да изкаже въ неговото име благодарностьта си къмъ комитета за дѣто давалъ всички свѣдения по опрѣдѣлюванието на пунктоветѣ по крайбрѣжието и по боевото положение на града и когато му подавалъ за награда пълна шепа съ руски полуимпериали, Бръчковъ отговорилъ: „Извенете, Ваше Прѣвъсходителство, българина не помага на отечеството си за пари“. Генерала въсхитенъ, отговорилъ: „желая все такива българи да срѣщна въ Вашето отечество“ и поздравително стискалъ ржката на Бръчкова.

Данчева въ Вратца, способствуваше за по скорошното доближавание до въстаническитѣ цѣли.

Една група, съставѣна отъ лицата: Иваница Данчевъ, Митю Цвѣтковъ, Хр. Ботевъ, Сава Пеневъ и Дим. Горовъ, започна важната покупка. За доставчикъ се прѣдпочете фирмата Ив. Табаковичь & Николай Ванковъ, която съчувствуваше на движението и обѣщаваше да избере подоброкачественно снаряжение изъ търговската къща на Розенъ Ферта и оная на Хаджи-Стойка. Купѣнитѣ прѣдмети бѣха: 160 револвера, 12 пушки „Шаспо" и други 75 пушки капзалии, за една стойность отъ 1600 жълтици. Отъ имѣющитѣ срѣдства платиха се 1165 жълтици, а остатъка не достигаше. Сега е редътъ да споменемъ, че когато Иваница Данчевъ се тъкмѣше да заминава за Крайова за да участвува въ фаталния планъ по прѣнасянието на револверитѣ, той се яви при владиката Паваретъ и му връчи 1000 жълтици, остатъка отъ стойностьта на бакалската си стока, съ тѣзи думи: „Ако случайно се натъкна на нѣкое нещастие и не се върна живъ, нека тоя ми капиталъ да се употрѣби исключително за купувание оръжие на четата, ако такава единъ день се организира за въстание въ България". Въ явившия се критически случай Данчевъ си спомни за своитѣ 1000 жълтици и безъ да го забѣлѣжи нѣкой, отърча при владиката и получава обратно паритѣ си. До дѣто другаритѣ му да се сѣтятъ за отсѫтствието му, той се завръща запъхтѣнъ при тѣхъ и дълбоко зарадванъ че е намѣрилъ щастливото расковниче за благополучното разрѣшение на трудния въпросъ, който прѣди малко бѣше поставилъ всички въ трѣвожно състояние, вслѣдствие невъзможностьта да се получи оръжието прѣди исплащанието на цѣлата стойность. Данчевъ брои остатъка 435 жълтици отъ своитѣ пари и оръжието се прие и настани на врѣменно хранѣние въ магазинътъ на Табаковичь & Ванковъ.

Пожертвувателя се почувствува крайно доволенъ, че завѣщаната сума за оръжие, послужи на прѣдназначението си. „Трѣбва ли да се щади една ничтожность отъ 435 жълтици прѣдъ високата цѣль, къмъ която се стрѣ-

нимъ!“ Тъй распалѣно говорѣше Данчевъ, когато исипваше златото въ шепата на продавачитѣ.

Могатъ ли да вълнуватъ нѣкакви лични интереси този прѣданъ синъ на България, за която той се трудѣше и жертвуваше своитѣ жизнѣни сили, безъ спиръ и безъ страхъ, въ день и нощь, въ дъждъ и снѣгъ и най послѣ при влажнитѣ стѣни на зандана! Той не се уморяваше защото народния идеалъ го вдъхновяваше и съставляваше неговото божество. Той се уповаваше на якитѣ грѣди на моstътъ и вървѣше съ твърди стѫпки, защо? — Защото виждаше отпрѣдѣ си блѣсъка на тия двѣ свѣтли украшения на человѣческия животъ: ореола на свободата и ореола на прогреса. Живота на поборника, толкозъ затруднѣнъ и буренъ, е едно пространство, което се увеличава и скратява по желанието на сѫдбата. Данчевъ мина по далечината на пѫтя и дойде чакъ до самия брѣгъ, отъ гдѣто погледна съ осмивка къмъ миналото и каза: „радвамъ се на щастието ти Българио мила!“

Оставаше да се допълни снаряжението съ разни други второстѫпенни прѣдмети, необходими за една боева подготовка. Значи работитѣ се движаха къмъ по лесното и възможното. Прѣзъ послѣднитѣ нѣколко дни Данчевъ, Сава Пеневъ и Хр. Х. Костовъ започватъ една старателна обиколка по магазиитѣ и дюкянитѣ на позаможнитѣ и познатитѣ търговци и занаятчии и успѣватъ да съберать доволно помощи, съ които накупуватъ цѣлъ складъ отъ тесаци, беневреци, торби, раници, патронташи, калпаци, гербове, шнурове, царвули, навуща, колани и пр. Нѣкои отъ пожертвувателитѣ, въ магазиитѣ на които се намираха такива видове принадлѣжности, даваха помощитѣ си въ натура, вмѣсто въ пари. Гдѣто недостигаше, Данчевъ добяваше отъ своитѣ срѣдства. Като се прѣсмѣтна послѣ количеството на всичкото набавѣно отъ по рано и сега орѫжие и онова на вѣщитѣ, оказа се достатъчно за въорѫжаванието на една чета отъ 200 человѣка. Тоя резултатъ распали духоветѣ и размърда сърдцата. По всичкитѣ крайдунавски градове въ Влашко, гдѣто имаше българи, посвѣтѣни въ дѣйствията, се разнесе новината за направѣнитѣ приготовлѣния. Започнаха

вече да се слушатъ питания: „кога ще тръгнемъ“. „и ще се съберемъ“, презъ кое място ще минемъ“ и пр. Желанието за по скорошното организиране на четата отъ день на день се усилваше и стана въпросъ на деня между българскитѣ емигранти. Шумътъ почна да се прѣобржща на кипежъ. Димътъ, който показваше че нѣкакъвъ скритъ огънь се души, почна да се смѣсва съ непр. прѣдвѣстници на пожара. Малки групички скрити, загорѣщени очакваха нѣщо, прилично на зовъ. Не бѣше ли това оная буря, която бързаше да завѣе надъ „Козлодуйския брѣгъ?

Да слѣдваме:

Сидеръ, идящъ отъ Горня Орѣховица, изникна една зарань и струпа 800 жълтици въ ржцѣтѣ на комитета. Купиха се още 100 пушки и 50 револвера. Една часть отъ тѣхъ прѣдназначиха за Свищовъ, дѣто ще бждатъ запазѣни до дѣто Сидеръ пристигне тамъ да ги земе и отнесе въ вжтрѣшностьта на България. Данчеву, като по вѣщъ, се възложи грижата да ги прѣдаде на Свищовския комитетъ. Той намѣри за по добрѣ да ги остави у Перчемлиева въ Зимничъ съ поржчение да се прѣдадат на Хр. Бръчковъ — прѣдсѣдателя на Свищовския комитетъ, щомъ се яви послѣдния да ги поиска. За това нарѣждание Данчевъ незабавно писа на Бръчкова слѣдъ като донесе оржжието въ Зимничъ.

Спорѣдъ едно рѣшение въ Букурещъ всичкото оржжие и вѣщи, приготвѣни за четата и съхранявани въ магазинътъ на Табаковичь & Ванковъ прѣнесоха Данчевъ и Сава Пеневъ въ Крайова и ги стовариха въ хамбаря на Бр. Димитрови. Извършванието на тая нова нарѣдба се диктуваше главно отъ тия съображения: да може при удобенъ моментъ послѣ да се продължи прѣнасанието въ България презъ Корабия и по сжщия пжть да мине четата на малки групи и въ разни врѣмена, за да се сбере въ Вратца, който градъ спорѣдъ станалитѣ приготовлѣния, бѣше избранъ за центръ на въстанието. Там, слѣдователно, трѣбваше д[illegible] отнесе и оржжието.

Въ Крайова Данчев[illegible] а Пеневъ не стоятъ безъ работа. Тѣ се [illegible]хводимоститѣ на четата напр. за нуж[illegible] хра[illegible] врѣме на движението

знаятъ че срѣдствата бѣха исчерпани. Затова подобно а всички ония бѣдни родители, които правятъ послѣдни силия за да набавятъ хлѣбъ за дѣцата си, двамата тия руженци се залавятъ да събиратъ помощи отъ живущитѣ тамъ българи и за едно кратко врѣме благодарѣние на убѣдителното имъ слово и щедростьта на пожервувателитѣ, сполучватъ да образуватъ една сума отъ 00 жълтици. Въ обиколката имъ съдѣйствуваше и Дииtръ Х. Димитровъ. Така щото тоя подвигъ испълни ще една празднота.

Наскоро послѣ пристигатъ отъ Гюргево Георги Маевъ и Петръ Юрдакевъ, носящи писмо отъ Ботова, който ишеше че Славковъ е уловенъ отъ турскитѣ власти и е едно ново въстание въ Копривщица и Панагюрище е ило при навечерието си; сѫщеврѣменно настояваше за ъзвръщанието на Данчева и Сава Пеневъ за да се обислятъ нови комбинации. Призованитѣ отиватъ и вѣднаа се свиква събрание у Горова. Едно ново рѣшение змѣняваше направлѣнието и ето що гласеше: Четата да е се упѫтва направо за Вратца, а още повече орѫиието, прѣдъ видъ настѫпающето смутно врѣме, когато оже да се случи да фанатъ нѣкого отъ момчетата или а се открие орѫжието по пѫтя или въ Вратца. Повечето тъ присѫтствующитѣ бѣха наклонни да се прѣвѣде чеата на българския брѣгъ, цѣлата въ боевъ порядъкъ така да продължи пѫтя си за Вратца. Опрѣдѣлянето пункта, гдѣто тя ще спрѣ слѣдъ прѣплуванието а Дунава, остави се за друго засѣдание, когато ще можтъ да се прѣдвидятъ условията и обстоятелствата, ѣшающи сполуката или несполуката на тъзи важна асть въ дѣйствието. Сериозностьта на положението изисваше да се върви вече напрѣдъ. Затова избраха се отъ рисѫтствующитѣ въ събранието по двама человѣка да е явятъ въ Браила, Галацъ, Олтеница, Турно-Магурѣли Бекетъ и да почнатъ да пригатвятъ момчетата за ор[illegible]ето на четата, да ги държатъ въ течението [illegible] распорѣждания, да се грижатъ за подържката [illegible]денъ моментъ да ги иматъ готови за тръгва[illegible]а за мѣстоназначението си, а Дан[illegible] — прѣзъ Букурещъ по сухо за

Крайова съ същата мисия, при която бе прибави и грижата да се донесе въ Коробия оржжието, оставено въ магазията на Бр. Х. Димитрови щомъ се прѣдизвѣсти тръгванието на четата.

По това врѣме се носѣше слухъ, че за войвода на четата е поканенъ Филипъ Тотю.

Отъ Крайова 30 момчета, испратени отъ Данчева и Сава Пеневъ, заминаха за Бикетъ да чакатъ заповѣдь за тръгвание.

Мѣсецъ Май на знаменитата 1876 година бѣше настжпилъ и почваше да приема отпечатъка на събитието, което идѣше съ всичката си бързина. Данчевъ сѣдѣше въ стаята си и размишляваше върху плановетѣ си. Треперящъ въ ожиданията си и възбужданъ отъ нѣкакво вжтрѣшно чувство, често фърлѣше погледи къмъ Истокъ и нѣкаква надѣжда го озаряваше подобно на оня нетърпеливъ астрологъ, който очаква появяванието на нѣкоя звѣзда. Той си прѣдставляваше че слуша звукътъ на свободата. Отъ врѣме на врѣме мисъльта му се задълбочаваше въ ония свѣтящи сфери, гдѣто испъкватъ образитѣ на неговитѣ другари, бодри и тържествующи, геройскитѣ стжпки на четата, свѣтканието на саблитѣ, пушъка на гърмѣжитѣ, паданието на труповетѣ, величието на побѣдата. Вьсторгътъ изново оживѣ у него, когато си помисли за близкото растояние, което го отдѣля отъ момента на сражението. Искаше му се да си въобрази, че слуша на близо шумътъ на приближающата чета и какъ той неодържимо се фърля въ нейнитѣ редове. За Данчева малко значеше страшния зовъ на смъртьта. Своитѣ гърди той отдавна обрѣче като драговолна жертва на този зовъ въ замѣна на едно искуплѣние. Всичкия си животъ той резюмираше въ тия три думи: „свобода или смърть!"

Когато имаше да се обмисли нѣкой важенъ въпросъ, Данчевъ и Сава Пеневъ отиваха въ контората на Дим. Х. Димитровъ и тамъ заедно разсжждаваха.

Единъ день на прага се исправи исполинската фигура на Филипъ Тотю, току що пристигналъ отъ Букурещъ, придруженъ отъ Кекерова и носящъ едно писмо отъ Ботева. *Избрания войвода н[illegible]ата* и тримата рево-

юционери горѣщо си стиснаха ржцѣтѣ. Не може да има съмнѣние че послѣднитѣ щомъ се намѣриха прѣдъ лицето на своя войвода, припомниха си за тъмнитѣ скривалища на лесоветѣ и пущинацитѣ, които сж високо славили „невидимия" и „фърковатия" свой обитатель, и почувствуваха една съгрѣвающа топлина, въ която имаще и радость и довѣрие. Тѣ гледаха омайно на човѣка, който щѣше да ги повѣде слѣдъ нѣколко дни изъ дивитѣ Вратчански полета, по голитѣ и пусти възвишения на скалитѣ; да ги сроди съ шумящитѣ пазви на горитѣ; да ги направи великани въ борбата и да имъ прилѣпи часть отъ своитѣ чудотворни „крилѣ", та когато нѣвга бабичкитѣ расказватъ на младитѣ си потомци, а сѣдѣнкитѣ се пълнятъ съ пѣснитѣ на момитѣ и невѣститѣ за „хайдушкитѣ друмища" — високо да се слави и далече да се въспѣва четата на прочутия горски герой!

Въ писмото, което Филипъ Тотю имъ подаде, Ботевъ пишеше на Данчева, че прѣминуванието на четата на бълг. брѣгъ е рѣшено да стане на 17 Май, на която дата всички въстанници да се качатъ на парахода, пжтующъ на горѣ, заедно съ оржжието; по нататъкъ спомѣнуваше за Филипъ Тотя, че сжщия идва да прѣгледа момчетата по крайбрѣжието, тъй като той окончателно билъ далъ съгласието си да стане войвода на четата. До дѣто Данчевъ четѣше писмото, нѣколко сълзи заблѣщукаха на очитѣ му. Като свърши четѣнието, нежно целуна писмото и произнесе: „цѣлия едемъ да ми отстжпваха, бихъ го отказалъ зарадъ тая скжпа вѣсть".

До опрѣдѣленото врѣме оставаха още 8 дни. За Данчева този малъкъ промежутъкъ съставляваше цѣлъ потокъ отъ часове; въ тия минути би желалъ днитѣ да иматъ крилѣ за да прѣлѣтятъ далечното пространство въ единъ часъ. Цѣлото му сжщество дишаше очарованието, което упражняваше надъ него радостната вѣсть. Онова малко съмнѣние, което оставаше до сега тъмно кжтче въ душата му, относително възможностьта за едно скорошно прѣплуване на Дунава, въ този часъ изчезваше. Той погледна още единъ пжть на писмото, което му се виждаше посипано съ пурпуръ и го съхрани въ пазвата си.

Мѣстнитѣ българи, на които се длъжеше едно твърдѣ

голѣмо количество материални жертви за въ полза на народното дѣло, не прѣдстаяаха да съчувствуватъ на усърднитѣ ръководители по движението. Дохождането на Филипъ Тотя ги заинтересува и мнозина пожелаха да го видятъ. Това обстоятелство даде поводъ да се поканятъ на прощално виждание почти всички българи въ домътъ на комисионера Свищовецъ, Янко Ванковъ.

Забѣлѣжителна сцѣна прѣдставляваше явяванието на поканѣнитѣ и бързанието имъ да се запознаватъ съ войводата и да му исказватъ весело своитѣ симпатии. Може да се каже, че той поглъщаше вниманието на всички присѫтствующи, които непрѣстанно гледаха на него съ единъ видъ боязливость, която внушаваше сериозния видъ на лицето му, и наумѣванието за неговитѣ горски подвизи. Въ една обща гледка, гдѣто се пъстрятъ разнообразни прѣдмети, трѣбва да има поне единъ прѣдметъ, който да се отличава по хубость или по блѣсъкъ. Тъзи вечерь присѫтствието на войводата съставляваше важното украшѣние на интимния кръгъ. Той заемаше едно почтенно мѣсто въ залата и отъ врѣме на врѣме фърлѣше остри погледи наоколо. Устнитѣ му издаваха една тънка ирония, която не мина незабѣлѣзана.

Прочете се гласно отъ Дим. Х. Димитровъ писмото, испратено отъ Ботева и залата се испълни съ интусиазтически акламации. Нови погледи почнаха да се сипятъ върху войводата въ знакъ на горѣщо съчувствие, за дѣто ще бѫде честитъ да прѣдвожда славния походъ на най-идеалната чета, а нѣкои даже го поздравиха чрѣзъ исказвание на сърдечни благопожелания за блѣстящи побѣди. Той се покланяше полуосмихнато.

Данчевъ почна да занимава присѫтствующитѣ съ расказитѣ си, какъ сѫ слѣдвали приготовлѣнията на четата, исказваше отъ името на другаритѣ си благодарностьта къмъ Крайовскитѣ българи за огромнитѣ щедрости, съ които тъй много спомогнаха за постиганието на великата цѣль и за моралното имъ съдѣйствие, съ което тъй ревностно олесняваха дори и въ най критическитѣ врѣмена, трудната задача на българския революционеръ. По слабитѣ сърдца искарваха сълзи при тая прощална безсѣда. Послѣ Данчевъ прѣмина на другъ

прѣдметъ, който садържаше запитването, отправено до Филипъ Тотя, отъ кое пристанище мисли той да се качи на парахода. Запитания сѣпнато се помръдна отъ мѣстото си, като че го убодоха думитѣ на Данчева, вдигна очитѣ си, които въ това врѣме бѣха заковани на подътъ, изглѣда напрѣгнато запитвача и гордѣливо проговори:

— Прѣди да Ви отговоря на този въпросъ, азъ имамъ нѣщо да заявя.

Отново погледна на долу, замълча малко и продължи:

— Трѣбва да ми се дадатъ 200 напалиона, безъ които не се съгласявамъ да повѣда четата.

Тѣзи думи паднаха като гръмъ въ залата. Едно общо удивлѣние завладѣ всички. Землетрѣсението не би имало оная съкрушающа сила за да повали тъй бързо едно здание, както стана въ тоя моментъ, който рѣши рухването въ единъ мигъ на оная грамада отъ надѣжди, възлагани на войводата. Помислете, да бждете постоянно тъпкани, ругани и прѣслѣдвани; да слушате гласътъ на опасностьта, която на всѣки часъ Ви дебне, за да Ви окачи пранги на ржцѣтѣ и брънки на шията; да виждате зловѣщия видъ на бѣсилката, която Ви показва вратата на гроба; да дойдете стжпка по стжпка до края на задачата си и въ туй врѣме, когато Вий се готвите да стжпите на земята която Ви е родила, да дойде единъ Вашъ братъ прѣдъ прага на бойното поле и да Ви каже: „народната слава иска злато!...“ Не е ли ужасно да се помисли, какъ подло се експлоатира съ човѣшкия героизъмъ, колко тѣжко е да виждашъ да се каля по този начинъ чистотата на идеала!... Ако си прѣдставите, какво може да бжде очудването на единъ човѣкъ да гледа че отъ едно кокоше яйце се излюпва змия вмѣсто пиле, лесно бихте си обяснили изненадването на присжтствующитѣ слѣдъ изказанитѣ думи на войводата. Отъ тъзи минута на този баснословенъ великанъ почна да се гледа като на нѣкакъвъ нощенъ призракъ, който исчезва постѣпенно при настжпването на свѣтлината.

Една такава безрасждна смѣлость всѣкога открива всичкитѣ лоши настроѣния на душата. Този случай имаше сжщата форма, защото то изясни причинитѣ, които зас-

тавляваха войводата да мълчи прѣзъ всичкото врѣме на разговора. Вѣроятно той е чакалъ по сгоденъ моментъ, когато ще бѫде по добрѣ да прѣдложи своитѣ толкозъ долно качественни условия.

Иваница Данчевъ почна да го моли да не настоява на искането си, защото колкото пари има събрани едва ще бѫдѫтъ достатъчни за подържката на четата до дѣто трае въстанието, а да се съберат други 200 наполеона, освѣнъ гдѣто ще бѫде крайно обрѣменително за мѣстнитѣ българи, които нѣколко пѫти вече дадоха помощитѣ си, но и неоправдателно, понеже тия пари ще послужатъ за личенъ интересъ; натѣкна му факта, че четата нѣма да отиде въ България да прави търговия, та да трѣбватъ капитали за лични облаги, а отива съ всички усилия да помогне на братята си въ неравната борба.

— Като недавате, търсете си другъ войвода, сбогомъ! — набързо и надмѣнно изрѣче Тотю за да потвърди първото си заявление и напустна събранието заедно съ Кекерова.

Присѫтствующитѣ още единъ пѫть се спогледаха смаяно. Даже нѣкои отъ тѣхъ, които за пръвъ пѫть чуваха гласа на Филипъ Тотя, запитваха: „българинъ ли е този човѣкъ?“ Слѣдъ като си размѣниха скръбнитѣ впечатления отъ нежелателния инцидентъ, Данчевъ приготовляваше телеграма да съобщи станалото на Ботева. Въ сѫщото врѣме Филипъ Тотю се врѫща въ стаята, вѣроятно за нови пазарлѫци. Така си помислиха всички.

— Г-да, рѣшихъ вече да тръгна, но нѣмамъ харчлѫкъ, продума съ мекъ гласъ расканния може би, войвода.

Помислиха си събранитѣ, че той говори искренно и почувствуваха снисхождение къмъ първата му постѫпка. Когато нищетата почука на вратата, трѣбва да ѝ се отвори. Най послѣ той не е ли тѣхенъ братъ; нали и нему прѣдстои дългътъ да дѣли съ другаритѣ си всичката участь на събитията! Но както Данчевъ заяви, събранитѣ пари прѣдставляватъ ограниченъ размѣръ, та харчен[illegible] отъ тѣхъ не се допускаше да става за нищо [illegible]ѣнъ за храна и за други нѣкои налѣжащи

потрѣбности на четата. Въпроса за ослужване на войводата се явяваше труденъ, но Данчевъ бързо го разрѣши. Той повика на страна Димитръ Х. Димитровъ и като му връчва тайно въ ржцѣтѣ 30 жълтици отъ своитѣ частни срѣдства, помоли го да ги даде по сжщия начинъ на Филипа. Работата лѣгна въ основитѣ си. Съмнѣние вече не трѣбваше, че за войвода оставаше сжщия. Самъ той декларира явно своето съгласие. Успокоѣни отъ този сполучливъ край, колкото търговци имаше въ събранието пожелаха на войводата, на Данчева, на Сава Пеневъ и на другаритѣ имъ „добра сполука!“ и си разотидоха.

На войводата и на Кекеровъ още прѣзъ сжщата нощь се дадоха по една кавалерийска пушка отъ системата „Винчестеръ“. Датата на тръгването за Корабия съ оржжието се опрѣдѣли *14 Май*. Само Филипъ и Кекеровъ си опрѣдѣлиха маршрутъ за Бикетъ. Данчевъ забѣлѣжка да прѣдизвѣсти телеграфически Матева въ Бикетъ за тръгването на тия двамата отъ Крайова.

На заранъта ново чудо. Георги Дамяновъ запъхтянъ влиза въ стаята на Данчева, гдѣто намира и Сава Пеневъ и съобщава, че Филипъ Тотю и Кекеровъ минали прѣзъ града въ единъ файтонъ и уловили направлѣние къмъ гарата; сжщеврѣменно исказа прѣдположенията си, че е възможно да заминатъ на нѣкждѣ. Растрѣвожени отъ това извѣстие, двамата Крайовски ржководители грабватъ револверитѣ и заедно съ Дамянова сѣдатъ въ единъ файтонъ и довтасватъ на гарата. Напраздна бързина. Тренътъ току що бѣше изминалъ нѣколко крачки и завчасъ се изгуби по желѣзния пжть.

Прѣслѣдвачитѣ отърваха жертвата си. Филипъ Тотю и тукъ стана „невидимъ“.

Дълго врѣме не се чу нищо за избѣгналитѣ двама „герои“. Тѣхната постжпка се осжди отъ всички емигранти. Нѣкои на подсмивъ казваха: „крилатия рицаръ и неговия оржженосецъ продадоха бойното поле за 30 златника, като Юда, който прѣдаде Богочеловѣка за 30 срѣбърника“.

Телеграфира се Ботеву и Горову за сторѣната измама. Послѣдния отговори: „за войвода прие Ботевъ; слѣдвайте наставлѣнията“.

Христо Ботевъ! Това име тъй много обичано и
жавано, можеше ли да не се произнесе съ въехиш
и радость! Человѣкътъ, който носѣше това скжпоц
име, бѣше статуята, излѣна въ гърдитѣ на друга
му въ формата на дълбока прѣданность. Съгласиет
Ботева да стане войвода, въплощаваше въ себѣ си
рѣшение, твърдо като гранитъ, една геройска стх
една непоколѣбима воля. Той бѣше посвѣтенъ отъ
чало до край на великото дѣло. Единъ отъ пър
повѣствуватели на идеята, която роди „Козлодуй
брѣгъ". Подъ неговото чело се събираха всичкитѣ про
които изискваха едно пламтѣние на борбата. Негови
гледъ не се спираше само на бойното поле; то про
ваше твърдѣ далече въ гжстотата на оная масса, к
той наричаше народъ, общество, една забравѣна в
тъпкана съ краката на единъ побѣснѣлъ тиранинъ.
боко се взираше въ едната и другата страна на со
нитѣ въпроси: свободния животъ на народа и пра
на гражданина. Ето гдѣ се съсрѣдоточаваше въ нег
умъ логиката на борбата. Неговата чета не стана
душка, а носѣше високо онова знаме, върху което
написани великитѣ принципи на свободата и братств
Простора на мислитѣ му не се събираше въ тѣсния кр
на едно самопожертвувание; той ги разширо ча
надълече за да покаже установлѣнието на *дѣйстви
ния животъ.* Единъ пжтникъ трѣбва да знае що им
торбата си. И Ботевъ знаѣше своя складъ. Него
възгледи бѣха опрѣдѣлени. Той тръгна по най дълe
пжть, но уви, смъртьта не го остави да продълж
оная смърть, която отне само трупжтъ му, а духътъ
обрѣче на вѣчностьта. Напраздно нѣкои съврѣмен
на тогавашната бурна епоха, когато почнаха да то
въ мастилото, поискаха да фърлятъ тукъ-тамъ п
върху дѣлата на Ботева. Тѣзи петна, прилични на
малки, почти невидими зрънца, врѣмето ги исбър
облѣче паметьта на Ботева въ порфирова дрѣха.

Всичкитѣ трѣвоги, к ... бѣгството на
липъ Тотя, се п ... и упоителни
торги. Мисъльт ... вия войвода,
вѣше още п ... часъ. Съб

на едно мѣсто всичкитѣ млади и буйни сили, испитваха вълнението, което дохожда подиръ всѣка една радостна вѣсть и еднакво тържествуваха. Да ги гледате какъ пламѣнно вдигаха наздравици за новия войвода, тутакси бихте почувствували едно наелектризирване на чувствата и ще Ви се иска да опрѣличите всѣки единъ младежъ отъ веселящата група на клонче отъ люляка или стърче отъ триндафилъ, стъкмѣни въ видъ на букетъ, а дъхътъ имъ — на огненъ вѣнецъ, въплотенъ въ образа на Ботева. Сѫдбата имъ толкова заплашителна отначало, сега имъ се осмихваше. Надъ главитѣ на всички свѣтѣха лѫчитѣ на едно изгрѣвающе слънце.

Дойде 14 Май. Оковано и заключено съ 7 брашовски сандъци, всичкото орѫжие се натовари на коля и се отправи за Корабия. Съ него замина Данчевъ, Сава Пеневъ и Петръ Ванковъ. Други 35 момчета на отдѣлни групи, тоже потѣглиха.

Въ Корабия транспорта се причака отъ комисионера Чакъровъ. Една друга телеграма отъ Горова потвърди първото съобщение на Ботева, че парахода ще мине на 17 число. Този пѫть се казваше и името му—„Радецки“.

Прѣзъ деньтъ на 16 Май Чакъровъ се распорѣждаше съ сандъцитѣ, като съ своя стока, безъ да подозира нѣкой, че това не сѫ вече комисионерски операции, а работа, извънъ занятието му — работа свята и народополезна. Сандъцитѣ се стовариха на понтона, а когато нощьта настѫпи — тъзи нощь, слѣдъ която идѣше знаменитата дата 17 Май, всичкитѣ момчета, имѣющи носията на прости работници, а по вѣрно бахчаванджии, налѣгаха около сандъцитѣ. За добра честь никой не дойде да ги беспокои. Чистия, здравия, свободния въздухъ ги заобикаляше отъ всѣкъдѣ. Нощьта не имъ докара никакъвъ сънь, поради развалнуваното имъ състояние. Отъ врѣме на врѣме Данчевъ идѣше да ги наглежда.

По небото се носѣха едни малки черни облачета, които прѣдвѣщаваха дъждъ, но скоро се распилѣха и отвориха мѣсто на звѣздитѣ, тия очарования на безконечностьта, прилични на малки меркающи се искри всрѣдъ неизмѣримитѣ пространства на необятното творѣние. Нищо друго не се чуваше, освѣнъ единъ малъкъ шумъ

на воднитѣ талази, които се удрѣха у стѣнитѣ на ш
Дунава се бѣлѣше всрѣдъ мрака и напомняше сла
походъ. Натрупанитѣ прѣдмети и сгради по пристан
то, издаващи образа на силуети, се мѣркаха подъ
веникавата свѣтлина на фенеритѣ. Никаво движени
брѣга. Тукъ-тамъ изъ купчинкитѣ на почиваюшата
жинка нѣкои бѣха запалили цигаритѣ си и си шеп
весело, безъ да обръщатъ внимание на хладния вѣт
който ги брулѣше не толкозъ нѣжно. Часоветѣ медл
се търкалѣха единъ по единъ. Въ това гробно бе
вие човѣкъ по нѣкога чувствува шеметъ. Уединен
замисля и гледа прѣдъ себѣ си нѣкакви диви очърт
Картинитѣ въ въображението биватъ смжтни и бе
менни. Такова състояние на душата испитваше Дан
когато бѣше дошълъ още единъ пжть да разгледа
ложението на момчетата. Той не можа да заспи п
цѣлата нощь. Дълго врѣме послѣ стоя застаналъ на п
и замислѣно гледаше къмъ онази страна на небе
сводъ, отъ гдѣто щѣше да се покаже бронзовия
на зората. Небото се проясняваше. Искаше му се
осмихне надъ пробуждающата се природа. Зазоряв
то се довършваше. Само нѣколко още звѣздици бл
каха по блѣдната и бездънна лазурь и слѣдъ
угаснаха при появяването на първитѣ слънчеви
Приятния дъхъ на ефиря вливаше благодать. Прирo
тиха, засмѣна сѣкашъ празднуваше. Насрѣща българ
брѣгъ милъ, величественъ и красивъ тържествув
Въстанницитѣ се раздигаха и новъ трепетъ отъ вт
ние ги завладѣ. Пжтници и служащи се разшаваха. Н
поглеждаха на часовницитѣ си. Оставаха нѣколко ми
до опрѣдѣленото врѣме, когато парахода трѣбваш
пристигне. Пристанището се пълнѣше съ зрители. Е
погледна къмъ Истокъ и забѣлѣза че задъ близкия
тровъ се движеше димящия куминъ на парахода. По
пенното приближаване не даваше ... е никакво съ
ние, че това е „Радецки“. Оживлѣ... между въстан
тѣ почна да се оглѣмива. Все ... натъкмѣ
багажа си и се м... пусто съ
не прѣдстава ... отъ вт
ние. Пожелае ... нѣщо

камъкъ се задава въ гърдитѣ му и той спира. Погледитѣ острѣмѣни на парахода, който откри цѣлата си масса слѣдъ като се промжкна прѣзъ тѣснинитѣ на островитѣ. Бумтѣнието му почна да се чува и да се отразява като ехо въ душата на пжтника.

Интересна гледка прѣдставляваха въстанницитѣ. Прѣдъ нея човѣкъ неволно се замисля и се задълбочава въ загадки. Да гледашъ прѣдъ себѣ си хора, за които би казалъ, че сж охотници за ловъ, отколкото пжтници за вѣчностьта, е нѣщо странно но величественно. Кой би повѣрвалъ че тигрътъ би станалъ на трупъ слѣдъ едно малко одрасквание, извършено отъ една котка! Не е ли сжщото да накараме мозъка си на сила да се съгласи, че една шепа драговолни борци сж по мощни отъ милионната армия на едно огромно царство, че тия борци могатъ да прѣгазятъ една горяща пещъ, безъ да се опърлятъ! Но ний дѣма да се съгласимъ съ онова, което ни внушава простото и повърхностно прѣдставлѣние на случая, а ще послушаме гласътъ на разума: ***Ако оржжието на слабия е съставѣно отъ желѣзото на правдата, тогава силния, но безсъвѣстния противникъ ще се спжне въ прѣчкитѣ на своето ничтожество; ако пламъка на пещьта погълне живота на едни скромни, но велики борци, такъвъ животъ не ще исчезне, а ще се прѣвари за да стане на кристалъ, който ще съставлява ржководящето свѣтило за нови и още по велики начинания.*** Не е ли право заключението ни? Ако се съмнѣвате, върнете се за минута въ дѣтскитѣ години на всички чада на 17 Май, когато сж дишали свободния животъ и сж припкали по полето, озарени отъ топлитѣ лжчи на слънцето и галѣни отъ нѣжния дъхъ на зефиря, когато сж пълнѣли простора съ звънливитѣ си гласове като пролѣтни птички; зърнете слѣдъ малко на друга страна за да ги видите съ навѣдени глави, вдадени въ тжжовни мисли, да мечтаятъ нѣщо подъ влиянието на пробуждающитѣ се младежки пориви, да чувствуватъ еднакво съ остарѣлитѣ си родители притѣсненията, фанатизма и тиранията на угнѣтителя. Изведнъжъ ще почнете да се питате какъ тия слаби сжщества сж почнали да се напояватъ отъ спасителната идея, посена отъ вихъръ на вихъръ като нѣкоя птичка

когато скача отъ клонче на клонче и какъ е можело тя да запали духътъ имъ, да повдигне толкозъ скоро мѫжеството имъ и да разбуди съзнанието имъ. Прѣдъ Васъ ще се прострать цѣли периоди, въ които ще видите послѣ какъ тия възродени българчета, вѣнчани тъй скоро съ идеята за свободенъ и самостоятеленъ животъ, се фърлятъ въ чужди краища, дълече отъ отечество и домъ, отъ роднини и другари да търпятъ неволи, да се борятъ съ мизерията, съ всичкитѣ прѣпятствия на живота, тържествующи че сѫ ратници за искуплѣнието на най високитѣ начала на человѣческия животъ и най послѣ слѣдъ като сѫ прѣодолѣли до този часъ на лошата сѫдба, да се намѣрите при тѣхъ въ минутата, когато тѣ отиватъ да прѣобърнатъ себѣ си въ кости, а великата идея въ плодъ — е добрѣ, не е ли това най пъргавото съвършенство на човѣшкия духъ, най свѣтлия образъ на историята на нашето отечество, най великолѣпния памятникъ за грядущитѣ поколѣния?..

„Радецки“ спрѣ на пристанището, пъленъ съ пѫтници. Отъ тукъ отъ тамъ изъ навалицата се показваха осмихнати лица. На кувертата бѣше исправена цѣла фигурата на Д. Горовъ, дошълъ съ госпожата си да съпроводи четата. Крайовскитѣ момчета, държащи въ рѫцѣтѣ си билети за Кладово, единъ по единъ навлѣзоха въ парахода и се спотайваха. Бѣше забранѣно да ставатъ разговори между еднитѣ и другитѣ, за да не се прѣдизвикатъ подозрѣния. Данчевъ се занимаваше съ вписанието на сандъцитѣ, на които държеше ключоветѣ и ги постави на сгодно мѣсто въ парахода. Всичкитѣ пушки и револвери, лѣжащи въ тѣхъ бѣха напълнѣни. На понтона остана Чакъровъ, чрѣзъ когото Данчевъ испрати на домашнитѣ си писменно утѣшения и прощаванията си.

Парахода не бѣше се отдѣлилъ отъ пристанището когато въ едно отдѣление на II-ра класа засѣдаваше съвѣтъ отъ слѣдующитѣ лица: *Хр. Ботевъ, Войновски, Иваница Данчевъ, Попъ Сава Катрафиловъ, Георги Апостоловъ, Никола Обрѣтеновъ, Давидъ Тодоровъ, Сава Пеневъ, Юрданъ Инджето, Петъръ Юрдановъ, Митю Цвѣтковъ, Ат. Горовъ, Д. Икономовъ, Геор. Матевъ и Петръ Ванковъ.* Сериозно ги занимаваше въпроса, относително начина за

спирането парахода на „Козлудуйския брѣгъ"*) и какви прѣдохранителни мѣрки трѣбва да се вземать за запазването на порядъка въ парахода: да не се наруши спокойствието на другитѣ пѫтници отъ каквато народность да бѫдатъ тѣ; да се въздържатъ четницитѣ отъ непристойности спрѣмо тѣхъ; да се избѣгватъ по възможность всѣкакви неприятни стълкновѣния съ екипажа на парахода; а въ случай на съпротивлѣние отъ страна на параходнитѣ власти, да не се прибѣгва до жестокости, които да иматъ характеръ на хайдушко нападение. Желанието на съвѣта се спираше главно на тъзи точка: *да се запази пръстижа на четата.* Гласа на Ботева и този пѫть се отличаваше между другитѣ. Прѣпълненъ съ разсъдакъ и хуманни чувства той казваше:

— Великото призвание, на което отиваме да служимъ, трѣбва да си остане до край неопятнено. Едно какво да е неблагоразумие може да фърли сѣнка върху правотата на нашата задача. Гробътъ трѣбва да си остане непороченъ; тогазъ дървото което ще поникне надъ него нѣма да роди горчиви плодове. Бѫдащата слава на България се нуждае отъ свѣтлина. Народния идеалъ, който свети надъ насъ, заповѣдва ни да бѫдемъ честни и нравственни въ борбата и да не се отдѣляме отъ възвишенитѣ начала на прѣдприятието ни. Този купъ отъ разни нации, които ни заобикалятъ на това мѣсто и които подиръ нѣколко минути ще бѫдатъ свидѣтели на нашата сцѣна, нека да занесатъ въ отечеството си и въ жилищата си най добри въспомѣнания отъ благородния духъ на българина. Испълнѣнието на дълга не трѣбва да се смѣсва съ умраза и жестокости спрямо невинни хора. Затова нека бѫдемъ мирни.

Читателя ясно разбира съ какво уважение се е отнасяла четата спрямо другитѣ пѫтници, между които е имало и мнозина турци. Слѣдъ въоржжаванието, ако у тѣхъ владѣеше инстинкта на дивитѣ пирати, тѣ сигурно биха започнали своето кърваво дѣло още отъ парахода. Какво биха спечѣлили слѣдъ раздвижаванието на една

*) До това врѣме не бѣше окончателно опрѣдѣленъ пункта, гдѣто ще спрѣ четата. Много отъ момчетата вѣрваха, че спирането ще стане въ Кладово и за този градъ се снабдиха съ пѫтнически билети.

безумна ярость! — Нѣколко трупа, а въ замѣна
една помрачена слава, едно наранявание на п
Бждащето ще се радвали на това? — Не. Ж
причинѣни отъ развълнуванитѣ страсти на човѣ
гдѣто господарува правото за сжществувание,
дать протеститѣ на разума. Чистия революционе
изискваше да си остане невъзмутимъ и гордъ п
цето на едно мирно число турци, които се п
изъ множеството въ парахода; значе да бж
единъ нравственъ фактъ прѣдъ погледитѣ на ис
който единъ день ще се пита, какво бѣше о
„Радецки“ — храбрость ли или безумно рицарство
твително, сжществуватъ по нѣкога движения, к
карвать на повърхностьта пятна, често пжти неи
Не бѣше приготвѣна за такива движения Ботева
Ти прѣмина прѣзъ всичкитѣ врата на страда
когато отиваше да се сприятели съ смъртьта,
ваше честно своя дългъ.

Ето какво рѣшение излѣзе изъ II-ра класа
Ботевъ, Давидъ Тодоровъ, Войновски и Попъ Сава
филовъ ще се явятъ при капитанитѣ на параход
искать по миренъ начинъ съгласието имъ да се спр
хода на „Козлодуйския брѣгъ“; 2) Въ случай на съп
ние, ще се отнѣме управлѣнието на парахода посрѣ
оржилото което ще завзематъ въстаницитѣ: *Анаст*
малиевъ Курито, Г. Апостоловъ и П. Юрдановъ, а ма
отдѣление: Юрданъ Инджето, Митю Цвѣтковъ и Ат
3) За распорѣдители които да запазятъ най строго п
въ парахода и да прѣдварятъ каква да е паник
публиката, когато четата почне да се въоржжава
дѣлиха се лицата: *Иваница Данчевъ, Сава Пеневъ, Г.*
Никола Обрѣтеновъ, Петръ Ванковъ и Дим. Иконо
ще отвѣдатъ прѣдварително всичката публика
класи и прѣдъ вратата ще поставятъ часовой д
оставя ни никого отъ въстанницитѣ да се сно
изправи вжтрѣ въ класата. Други 2-ма часови щ
пазятъ ни касовото и пощенското отдѣления, до
тата слѣзне на брѣга; тази точка отъ нарѣдба
мѣраше основанието си тамъ, че е възможно в
нието да стане обиръ отъ чужди, злонамѣрени л

та обвинѣнието послѣ да падне на въстанницитѣ. За по голѣма сигурность, не се позволяваше влизанието и на параходнитѣ служащи отъ най-голѣмъ до най-малъкъ. За сжщата цѣль даденитѣ инструкции прѣпоржчваха на распорѣдителитѣ да поставятъ часови и прѣдъ входа на капитанскитѣ и контрольорскитѣ кабинети: 4) Оржжието ще се раздаде отъ *Иваница Данчевъ* и 5) Знамето[1]) ще носи *Анастасъ Джумалиевъ Курито.*

Парахода замина Рахово и наближаваше едно малко влашко островче, задъ което отстоѣше на близко растояние селото Козлодуй. Въстанницитѣ сновѣха на разни страни и се огледваха наоколо. Ламтѣха да научатъ нѣщо отъ устата на Ботева или другиго отъ съвѣтницитѣ, но вмѣсто отговоръ, прѣпоржчваше имъ се търпѣние. Оставаше имъ да се забявляватъ съ великолѣпнитѣ пъстрила на природата. Тѣ гледаха може би, за послѣденъ пжть сребриститѣ гребени на воднитѣ талази, които ще напомнятъ нѣкога на щастливия пжтникъ, знаменитото пжтешествие на Ботевата чета. Гжститѣ редове на дръвчетата, бухлатитѣ зеленини, — тая кадифяна раскошъ на островчетата отъ двѣтѣ страни на брѣга, тия вѣковни свидѣтели на грандиозното плувание на „Радецки", издаваха онова благоухание, което влива свѣжесть въ гърдитѣ, распуща сърдцата и ободрява духътъ. Нѣкждѣ по края на островчето бѣденъ рибаръ застаналъ унесено всрѣдъ широкото безмълвие на тихата околность, впилъ погледитѣ си въ връвьта на натопѣната мрѣжа и мечтае надъ ловътъ си. Нито шумътъ на талазитѣ, нито бумтѣжа на парахода, нито натрупаното богатство отъ майски ароматъ не отвлича вниманието му отъ онова мѣсто, което той нарича „мое съкровище", „источника на моята прѣхрана". Каква свржска може да има неговата участь съ стрѣмѣжитѣ на нѣкакви велики борци или другояче — интереситѣ на една борба противъ гладътъ, въ която единственното оржжие на единъ бѣденъ рибарь е мрѣжата, съ интереситѣ на една друга борба противъ едно чудовище, въ която оржжието е человѣческия духъ, подпомогнатъ отъ мечътъ и крушумътъ; каква нужда

*) Малъкъ четвъртитъ платъ отъ зеленъ атласъ, украсенъ по краищата съ сърмени висулки, а въ срѣдата сшитъ распѣренъ златенъ левъ.

6*

За нѣколко минути цѣлата чета се натъкми въ боева амуниция и застана бодро на кувертата. Нѣкои отъ момчетата се явиха облѣчени въ въстаническа форма*). Знамето окачено на щика на знаменосчиковата пушка, широко се развѣ. Отъ въсторгъ нѣколко пушки гръмнаха въ въздуха. Ботевъ величествено стоѣше прѣдъ лицето на фронта, обърнатъ къмъ четата, заобиколѣнъ отъ сияние. Като че купъ звѣзди блѣщѣха надъ главата му. Аполонъ би му завидѣлъ. Цѣлата му фигура, прѣлѣстна и стройна, проникната отъ блѣсака на патриотизма, свѣтѣше ослѣпително и се възвишаваше до стѫпеньта на божество. Между него и другаритѣ му, като че бѣше пустнатъ електрически токъ. Той като гледаше на мѫжеството имъ и на юначнитѣ имъ гърди, чувствуваше какъ силно се възвишаватъ силитѣ му, а тѣ като гледаха на изящния му видъ, на сериозното му чело; като слушаха звънливия му гласъ, душитѣ имъ се въспламеняваха.

Минутата ставаше скѫпа. „Козлодуйския брѣгъ“ се виждаше. Ботевъ набързо произнесе нѣколко насърдчителни думи, които садържаха пламъкъ. На това мѣсто той се виждаше за пръвь пѫть съ другаритѣ си слѣдъ окончателното организиране на четата; имаше мнозина отъ тѣхъ, които не го познаваха. Това обстоятелство изискваше да се потвърди войводството и Ботевъ запита, одобрѣвали се за вождъ на четата. Около 200 гърла издадоха единъ общъ викъ на одобрѣние, смѣсено съ поздравлѣнията: „да живѣе войводата!“ Въ това врѣме една птичка прѣфръкна и жалостно зацвъртѣ. Може би

*) Облѣклото на Ботева бѣ приготвѣно отъ тъмньо-синьо сукно съ златни шарове по рѫбоветѣ, долнята часть на рѫкавитѣ и на яката. По двата рѫба на панталонитѣ му лампаси. Черъ калпакъ съ бѣло перо; отпрѣдъ на калпака златенъ левъ, а отгорѣ надъ него думитѣ: „свобода или смърть!“ Сабля прѣпасена на кръста съ златенъ ремикъ. Револверъ въ лаченъ калъфъ. Обутъ въ чизми. Ония отъ въстанницитѣ, които намѣриха възможность да си набавятъ облѣкло, явиха се облѣчени въ куртка на едни отъ зеленъ, а на други отъ пепелявъ шаеченъ платъ, прошарена отпрѣдъ и по рѫкавитѣ отъ бѣли и черни ширити съ разни кривулки. На кръста прѣпасанъ кожанъ коланъ и отъ него надолу спустнатъ тесакъ, сабля или револверъ. На гърбътъ ранецъ и прѣкарана прѣзъ рамото паласка. Всѣки държащъ въ рѫката си пушка. Калпакъ — сѫщата форма. Панталони шаечни, споредъ цвѣта на куртката. Краката, обути въ царвули, а до колѣнтеѣ навити съ бѣли навуща, красиво обвързани съ черни връви.

валъ прѣданность къмъ отечеството си и жалость къмъ страдалеца; който държи скритъ въ кисията си своя идеалъ, на който се кланя и прославлява небето за неговитѣ щедри и щастливи дарования. Това сж създания, които заедно съ смъртьта си, занисатъ всичко. Такова мнѣние ний избрахме пай подходящето за неутралнитѣ пжтници въ парахода. Да скърбимъ ли? — Не. По добрѣ да ги заминемъ съ утѣшителното изрѣчение: „Non ex qnovis ligno fit Mercurius*) и да продължимъ.

Както казахме, за да не се стрѣстне публиката отъ внезапното испжкване на четата, распорѣдителитѣ по порядъка встжпиха въ ролитѣ си. На всички други пжтници прошепнаха да влѣзнатъ въ І-ва класа подъ прѣдлогъ, че има да имъ се обяви нѣщо важно. Всѣкой послуша. Тогазъ дойде Ботевъ и имъ откри положението, а най накрая каза: — Бждете за нѣколко минути търпѣливи да почакате въ това помѣщение до като слѣзнемъ на българския брѣгъ и не се страхувайте отъ насъ; Вий сами ще видите че не сме лоши хора.

Безъ дишание га че изслушаха думитѣ на Ботева смаянитѣ пжтници. Мъртва блѣдность се исписа по лицата на всички. Една минута трая мълчанието, създадено отъ сюрприза и послѣ се наруши отъ многошумни разговаряния. Единъ другъ се запитваха. „Какво означаватъ тия думи?“ „Какви сж тия хора?“ „Да ли нѣма да пострадаме?“ и пр.

Спорѣдъ наставлѣнията, при входа се поставиха върдачи. По куражлиитѣ въ класата искаха лично да се увѣрятъ въ сжщностьта на работата, та почнаха да излизатъ и влизвтъ съ развалнувани лица.

Нѣкои отъ распорѣдителитѣ бѣха встжпили въ ролитѣ си, а нѣкои чакаха за това удобенъ моментъ· Изваждането на оржжието отъ сандъцитѣ ставаше шумно, слѣдъ като Ботевъ подаде знакътъ за сборъ. Интусиазъмътъ излизаше изъ гърдитѣ въ такъвъ голѣмъ изабликъ, че бѣше невъзможно Данчевъ да спрѣ другаритѣ си да почакатъ отварянието на сандъцитѣ съ ключоветѣ. Якитѣ мускули на момцитѣ послужиха вмѣсто ключове.

*) Не отъ всѣко дърво може да се извае Меркурий.

има този б
ния си, к
Трудътъ
— безъ
Надъ ед
въ самия
своя ск
риба, а
контрас
еднитѣ
герои
Тогаз
си на
пжтн
клат
пти
ски
на
да
см
ду
в

засочини. нео

отъ четата стърчи едн
прѣбира хората отъ п

Иваница Данчевъ

въ парахода „Радецки“ на 17 Май 1876 г.

2
B

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

турцитѣ въ селото, посрѣщнаха въстанницитѣ като
скѫпи гости и почнаха да прѣдлагатъ услугитѣ си. Данч
имъ поиска 4 коня. Опревъ отърча нѣкадѣ и до дѣто чет
се бавѣше въ селото, конетѣ бѣха приготвѣни съ цѣлия
такъмъ. На тѣхъ се качиха Данчевъ, Попъ Сава Кат
филовъ, Давидъ Тодоровъ, и Петръ Юрдановъ, които
доха опрѣдѣлени отрано за авангардъ на четата. „
пари не ще ли Ви трѣбватъ", запита Опревъ и распр
че нѣкой си богатъ турчинъ оставилъ у него $^1/_2$ дис
бѣли меджидии за купувание на храна. Въстанниц
не отказаха, щомъ като прѣдложенитѣ пари били п
тѣжание на турчинъ и казаха на Опрева да занесе
ритѣ на войводата. Учителя Павловъ се присъедини к
четата и послѣдната продължи пѫтьтъ си.

Въ селото всичко мируваше и се спотайваше. Само
колко по куражлии турци, насѣдали на „маабетъ" подъ ст
хата на една житарска магазия, до която бѣше прилѣп
кафене и спокойно си сърбаха кафетата. Когато за
наваше четата покрай тѣхъ, всичкитѣ погледнаха нам
щѣно към „непокорната рая" и замърмораха нѣ
Единъ въстанникъ отъ прѣднитѣ редове, чу добрѣ
турцитѣ псуваха и се тъкмѣше да ги нападне.
турцитѣ двама души — вѣрни на корана който имъ о
щава рая кога загинатъ въ бой — побързаха да п
варятъ въстанника и внезапно се впустнаха съ голи
жове върху него отдирѣ. Данчевъ бѣше наблизо и осу
намѣрението имъ: моментално пропустна съ коня, прѣс
пѫтя имъ и нанесе върху главитѣ на двамата по ед
сабленъ ударъ. Единъ по единъ се катурнаха смѣли
защитници на султана и вече не мръднаха. Останали
турци се испокриха. Саблята на Данчевъ се облѣ цѣл
въ кръвь. Въстанницитѣ обиколиха Данчева и всѣ
отъ тѣхъ лизна отъ кръвьта на саблята. Това послу
вмѣсто причащение.

Ботевата часть биде настигната на блиско растоя
край селото. Тамъ Опревъ, който бѣше дошелъ на к
да испроводи четата, прѣдаде Ботеву дисагитѣ съ пари

Пѫтуването се продължи къ Югъ. По сѫ
та посока се движеха [illegible] волски ко
На тѣхъ се натова[illegible] прѣдмети, б

е срѣщне съпротивлѣние отъ страна на коларитѣ. юото на всадницитѣ бѣше увеличено съ още единъ Георги Матевъ, комуто Опревъ даде коня си, когато рощаваше съ четата. Петимата души сега съставлява- авангарда, който отхождаше напрѣдъ. На едного отъ ъ хрумна на умъ мисъльта да се прѣкжсне телеграф- съобщение. Идеята се удобри и двама пропустнаха стълбоветѣ. Петрь Юрдановъ даде своя тесакъ на чева, а послѣдния се покатери по стълба и съ нѣ- о удара прѣрѣза телътъ. Когато Данчевъ отиваше докладва за това дѣло на войводата, единъ турчинъ, днялъ на конь го замѣри съ пушката си и гръмна, рушума не олучи. Данчевъ отговори, но сжщата не- ука. Турчина хукна по пжтя, който водѣше къмъ во и вече не се видѣ.

Задъ единъ шумалакъ отдѣсно на стотина крачки нишаваше нѣкой и се прицѣлваше съ пушката си у четата при заминаванието ѝ. Първъ го забѣлѣза ия князъ, единъ Ботевъ приятель, който бѣше по- лъ да участвува въ движението и веднага гръмна. дълбоко охкание излѣзе отъ шумалака за да обади уката на гърмѣжа. Всички се срукнаха при трупа бития арнаутинъ, спорѣдъ както го прѣдставляваше леце облѣклото му, за да се запознаятъ съ физео- ята на този толкова безстрашливъ човѣкъ. И знаете акво намѣриха? — Едно изсъхнало лице, изгорѣло слънцето, кжса конструкция, срѣдня възрасть и обутъ кжсани царвули. Единъ вдигна пушката му, погледна атронника и о, чудо — нищо нѣмаше въ него! Значи, утина се прѣцѣлвалъ съ праздна пушка! „Молодецъ!“ звика руския князъ всрѣдъ общото удивлѣние на анницитѣ и пофалитѣ, които се изсипваха надъ трупа мрѣлия.

Едва четата измина нѣколко крачки, чуха се гър- изъ дълечнитѣ дефилета. Всички се озъртаха, но не се виждаше. Слѣдъ малко на една височина на кия пжть се показа една волска кола, идяща насамъ, ятно отъ близкото село Бутанъ. Сега се узна че ѣжитѣ достигаха отъ колата, задъ която се движаха ези. Нѣколко пушки изгърмѣха срѣщу тѣхъ, но не

ги олучиха и тѣ се разбѣгаха. Коларина простъ с
нинъ, българинъ, изгуби единия си волъ, който па
убитъ и се расплака. Въ сжщото врѣме поиска обез
тение поне 300 гроша да си купѣлъ други волъ, зап
работата му пострадвала и рискувалъ да остане б
прѣхрана. Ботевъ му даде 50 бѣли меджидии съ
думи: „купи си още три вола, но да бждешъ трудолюбив

По върховетѣ на двѣ плоскати вишини слабо се
бѣлѣзваше движението на групи. Далекогледа откри
това е неприятелска конница, която се стрѣми да пр
обходъ отъ лѣвата и дѣсната страна на четата. Вой
ски съ вѣщината на воененъ тактикъ която е усво
като бивши офицеръ въ руската армия, распрѣдѣли чет
на три отдѣления, на които опрѣдѣли маршрута на д
жението, съобразно онова на неприятелската конни
Въ тоя порядъкъ се настжпваше медленно и въ по
крити мѣста. Неприятеля, види се, съзрѣлъ това расп
ление на четата, която по този начинъ отиваше да осу
плана му и почна да се събира на едно мѣсто въ е
горичка. Въ нея стърчѣше една воденица, около ко
се мърдаха турскитѣ всадници. Тритѣ отдѣления на
тата, образующи полукржгъ отъ верига, бавно наст
ваха и обстрѣлваха горичката. Отъ тукъ се дадоха
залпа, които процѣпиха въздуха и се целунаха съ зе
та, безъ да закачатъ нѣкого отъ въстанницитѣ. Чет
почна често да мѣнява позициитѣ си и се приближи
единъ километръ до горичката. Послѣдваха рѣдични г
мѣжи отъ двѣтѣ страни. Турцитѣ ги намаляваха и бъ
отстжпваха. Още нѣколко минути и четата прѣвзе мѣ
ностьта, отъ гдѣто испрати послѣднитѣ си вистрѣли къ
бѣгающата конница.

Слънцето надничаше къмъ Западъ. Въстанниц
слѣдъ малка почивка поеха пжтя за *Бутанъ*. Ника
припятствие не срѣщнаха по пжтя. Селото, кацнало
една гола равнина, се показа на близо. Вънъ отъ се
то тълпа отъ хора гледаха на приближающата че
Щомъ послѣдната пристигна, всички селяни и селян
стари и млади се стѣкаха да поздравляватъ гоститѣ
държащи въ ржцѣтѣ си букети отъ цвѣтя. Стари
бички лѣпѣха цѣлувки челата на въстанницитѣ и

заливаха съ сълзи отъ радость, а младитѣ ловѣха ржцѣтѣ имъ, сжщо да ги цѣлуватъ. Селския священникъ ги благославѣше. Въстанници и посрѣщачи се смѣсиха и образуваха едно пъстро сборище. Казалъ би човѣкъ че на това мѣсто е съединителния пунктъ на ония, които страдаятъ и ония които спасяватъ. Въ въсхищението си горкитѣ селени бѣха забравили че сж турска рая. По развититѣ отъ тѣхъ се трупаха около войводата и го обсипваха съ въпроси: „отъ гдѣ дойдохте“, „срѣщнахте ли турци“, „прѣзъ гдѣ ще минете“, „ами скоро ли ще се освободимъ отъ турцитѣ“ и пр. Ботевъ бѣше любезенъ къмъ всички и ги успокояваше. Сборомъ навлѣзоха въ селото. Отъ разни страни почнаха да дохождатъ прѣдложения съ какво може да се ослуже на четата. Въ сжщото врѣме Данчевъ искаше съгласието на Ботева да се поискатъ нѣколко кола, които да служатъ за прикритие въ случай на сражение по ония мѣста, гдѣто мѣстностьта биваше открита. Мнѣнието бѣше разумно и доста съобразително и се удобри. Тридесетъ кола потѣглиха напрѣдъ. Съ четата пожелаха да дойдатъ шесть момчета, но имъ се отказа поради отсжтствие нà оржжие за тѣхъ. Прѣзъ нощьта въ 4 часа четата пристигна въ с. *Добролъово* и безъ да спира продължи пжтя си за селото *Борованъ*. Отсжтствието на закрития изъ мѣстностьта и надѣждата за помощь отъ Вратца, караше въстанницитѣ да бързатъ къмъ по далечни и сгодни пунктове, гдѣто мисляха да намѣрятъ подкрѣпление отъ нови сили. Затова тѣ не рѣшиха да спиратъ и въ Бурованъ. Отъ тукъ зафаща една ниска мешова горичка отъ двѣтѣ страни на пжтя до селото *Баница*. Току що навлѣзоха въ горичката, зачуха се гърмѣжи отъ срѣщната страна. Даде се заповѣдь да се нареджтъ колата въ двѣ редици за успорѣдно движение, а мѣжду тѣхъ да вървятъ въстанницитѣ; нѣкои отъ тѣхъ се пръснаха изъ гората и започната да отговарятъ на скрития неприятелъ. На зараньта на 19 Май четата мина надъ селото *Баница* и зави къмъ Юго-Западъ по направлѣнието, което водѣше къмъ „Милинъ Камъкъ“. Настжпи нова равнина, по която на рѣдки мѣста се виждаха малки възвишения и тукъ-тамъ млади дръвчета и храсталаци. По тия мѣста бѣше станало

неизбѣжно едно кратко сражение между четата и
вившитѣ се отъ горичката на с. Баница черкези,
бозуци и заптии. Колята се нарѣдиха надлъжъ
стѣна, задъ които се скриваше една часть отъ в
ницитѣ, а другата — се пръсна въ верига. Отъ то
ложение испращаха убийственни залпове въ гъстит
дове на троесортния неприятель и ги разрѣдявааха
сполука уплаши турцитѣ и тѣ скоро напустнаха
циитѣ си. Минаха врѣмена слѣдъ това сражение и
день слушахме Баничане да даватъ за него слѣ
простодушна характеристика: „бѣше ни дотѣгна
гава да зараваме многочисленнитѣ турски трупове

По нататъкъ колата и конетѣ се оказаха излиш
се каза на коларитѣ да ги върнатъ назадъ.

„Милинъ Камъкъ" се показа на близо. От
стърчѣше, единъ широкъ каменистъ баиръ, по п
обрасълъ съ дребна мешова гора. Погледнете отъ
хътъ и прѣдъ Васъ се испрѣчва гъста гора и пол
друга страна се издигатъ пакъ гористи баири, образ
широка котловина. До жгала на едно малко накло
по оная страна на височинитѣ, гдѣто се опрѣдѣли
зициитѣ на четата, естеството е построило, а вѣк
сж запазили въ отвѣсната часть на възвишението
широка кухина, прилична на пещера. Въ долината би
изворъ; тамъ бѣденъ рибарь задрѣмалъ при козит
Подъ неговата дрѣмка спи духътъ, а безгрижност
неговия стражъ. Въ най бурнитѣ моменти сждба
дига най извънредни противоположности, които
провятъ едно малко затъмнѣвание върху свѣтливи
разъ на събитията. Въ кое душевно кжтче на тоз
стодушенъ шопецъ Вий ще намѣрите запалѣна иск
която да Ви даде надѣжда за едно бждащо зазе
ние на патриотическото чувство. Напротивъ, до
видѣнията, прѣдставляющи сѣнкитѣ на настжпак
герои, се губятъ въ тая спокойна дрѣмка. Бѣднитѣ ч
на шопеца заспали въ едно такова уединѣно мѣс
обиталище на тихия животъ, приличатъ на единъ с
страхливецъ, завитъ „прязъ глава" — нищо да не
нищо да не чуе. Дивата природа, като отхранва т
свои чада, дава имъ животъ, пъленъ съ ароматѝ,

има това свойство, че обвива сърдцата имъ въ мраморъ. Не напразно е казалъ Левски, когато е обикалялъ мѣстата, населени съ шопи: „тия хора сѫ обрѣчени на вѣченъ сънъ“.

Въстанницитѣ навлѣзоха въ кутловината, изнурѣни отъ дългия пѫть, мѫчени отъ глада и жаждата и не подкрѣпѣни ни отъ часъ сънчецъ. Като видѣха козитѣ цѣла радость блѣсна на лицата имъ, се едно че се намѣриха при най сладката трапеза. Завчасъ наловиха козитѣ и се напиха отъ млѣкото имъ. На това мѣсто четата рѣши да отпочине отъ дългия пѫть и да чака куриера, който бѣше испратенъ отъ Ботева, още слѣдъ излизанието отъ парахода, да съобщи на Заимова въ Вратца, че четата ще чака при „Милинъ-Камъкъ“ идванието на помощь, тъй както гласѣше прѣдварителния планъ на движението. Неще и дума, че желанието на всички се допираше единственно до тая мисъль — да не се връща куриера самъ. Голѣма вѣра сѫществуваше у всѣкиго, че Вратчанци ще испълнятъ дългътъ си. Самъ Данчевъ увѣряваше, че при нахожданиетѣ си въ Вратца по апостолски цѣли, намиралъ е всѣкога готовность за самопожертвувание въ полза на свободата.

Пещерата се обърна на болница, а въ сѫщото време и за главна квартира на щаба, състоящъ се отъ лицата, които засѣдаваха въ „Радецки“. Ролята на фелдшеръ испълняваше Старо Загорчанина Георги Апостоловъ.

„Милинъ-Камъкъ“ съставляваше единственния най стратегически пунктъ на четата. При все това естеството когато е създавало тия висоти, тая пещера, като че е написало своето фатално прѣдопрѣдѣление. Тукъ се являваше началото на стѫпалата къмъ гроба или другояче, плъзгавия край на пропастьта, която щѣше да погълне само трупове, но не и славата на юнашката чета. Сборния пунктъ на всички протести. Върхътъ на „Милинъ-Камъкъ“ на 19 Май се прѣобърна на гробница, но въ сѫщото врѣме се вѣнча съ бѫдащия образъ на левътъ. Този естественъ редутъ, който съхрани толкози священни кости, послужи за разрушаванието на една монархия, осѫдена отъ вѣковетѣ да живѣе въ мракъ и за паданието на деспотизъма въ една страна, обрачена на прогреса.

Напраздно Султановата ордия тържествуваше надъ
бѣдата си, която ѝ спечелиха въ сражението пушка
и ятаганитѣ; въ тоя неравенъ бой тя губѣше послѣ
остатъкъ отъ нравствена сила, а пѣчелѣше още
крачка въ успѣха на варварството. Моралната по
падна на страната на храбритѣ защитници на свобод
на ония велики посланници на сѫдбата, които не
тѣха нито за награди, нито за горда слада. На в
на „Милинъ-Камъкъ“ тѣ искаха само да издигнатъ
буна, която да раздава справѣдливия зовъ на прав
и съ помощьта на коститѣ си, да образуватъ нравст
ната оная пирамида, която да напомня на народитѣ
шителностьта на неподчинѣния робъ.

VIII.

Нѣщо, прилично на черъ облакъ, се показа н
лече по вратчанското поле, като че испъкна изподъ
срѣщния хоризонтъ. Ботевъ погледна съ дългоглед
слѣдъ него Войновски, Данчевъ, Тодоровъ, Пенев
цѣлия щабъ. Всички момчета напустнаха разговорит
забавлѣнията си, залъка си и впериха очи къмъ
страна, отъ гдѣто се показа „облъка“. Важното б
че движението му слѣдваше насамъ. Отъ много ст
се раздадоха виковетѣ „помощьта иде!“ Пратиха се
ма въстанници да прѣглѣдатъ по отблизо зани
щия прѣдмѣтъ. До дѣто въстанницитѣ се забавля
съ празднитѣ си илюзии за въображаемата помощь,
тевъ непрѣставаше да наблюдава и най послѣ се ув
че идящата масса е сборъ отъ въорѫжени хора съ
сове на главитѣ. Слѣдъ малко неприятеля откри пъс
тата на състава си: черкези, башибозуци и низами.
личеството на всичката тая тълпа поразяваше пог
„Не ще бѫдатъ по малко отъ 6000 души“, говор
Ботевъ на съвѣтницитѣ си, слѣдъ като погледна
вѣднъжъ на узнатия „облакъ“. Сѫщото потвърди
двамата въстанници, връщайки се отъ рекогносциро
Войновски изсфиря сборъ. Ботевъ съобщи на четата
зултатитѣ отъ наблюдението си, сподѣли съ друга
си съжалѣнията си за непрѣстигналата помощь

Вратца и ги покани да посрѣщнатъ юнашки неприятеля, безъ да гледатъ на численностьта му. „Българския въстанникъ трѣбва да бжде готовъ да съкруши и най силния си противникъ, защото той не се бие за защита на злинитѣ, а за възстановлѣнието на едно изгубено право. Радвайте се че дочакахте най щастливия часъ въ живота си да отмжстите за мжченията на нашитѣ братия и да извоювате съ кръвьта си свѣтлото бждаще на отечеството ни!“ Ботевъ не бѣше свършилъ фразата си, когато неприятеля загърмѣ отдалече.

Хубостьта на деня способствуваше за трагическото величие на картината. Въздуха се пълнѣше съ кълба отъ димъ, позлатявани отъ лжчитѣ на слънцето. Лекия вѣтрецъ, приличенъ на човѣшко дишание, донисаше едно тихо майско полюляванне по клончетата на дърветата. Трѣвата треперяше, като че се плашеше отъ настжпающитѣ прѣдсмъртни минути. Атмосферата се пълнѣше съ звукътъ на тржбитѣ и се прѣобржщаше на устие, което приемаше и завличаше всичкия гнѣвъ на свирѣпия нападатель. Въстанника лѣжи на поста си, бодъръ и страшенъ. Той става неукротимъ противъ произвола на сждбата и се мжчи да го задуши. Дохождатъ моменти когато и най великодушния човѣкъ става неумолимъ — душата му се прѣобръща на желѣзо а тѣлото, му на гранитъ. Назадъ той вече не гледа, защото знае че нѣма никой да му дойде на помощь. Въ тозъ часъ всичкитѣ му мисли се сливатъ въ една: какъ да може по добрѣ съ помощьта на погледа си, прѣкарванъ прѣзъ мушката на пушката, да събори една по една всички фигури, отъ които е съставенъ неприятеля. Имали сме много пжти случая да четемъ и да слушаме да ни расправятъ очевидци за бѣганието на цѣли дружини или ескадрони, само поради единъ панически страхъ, прѣдводителствувани отъ най гениални полководци; какъ сж се тжпкали и убивали единъ други уплашенитѣ войници, пръстнати като нѣкоя безпорядъчна тълпа по пжтекитѣ, хълмоветѣ, долинитѣ и лѣсоветѣ, завлѣчени въ потока на бѣгството. Защо сжщия страхъ не намѣри мѣсто въ редоветѣ на 200 души току що отраснали юноши, срѣщу които се противопоставяше 6-то хилядна армия? За туй ли, че

небето ги закриляше? За туй ли че вѣрваха на нѣ
побѣда? — Не! Тѣхната неустрашимость бѣше про
на идеала. Надъ съвѣстьта имъ не заповѣдваше
квъ деспотъ, така както се заповѣдваше нѣко
Франция на войницитѣ: „идѣте стрѣляйте за да м
вардите!“ Всѣкой ставаше генералъ самъ на себѣ
дѣйствуваше въ положението на единъ великанъ,
се сражава съ джуджета. Въ боятъ самъ си бѣше
брѣтатель и пламенивъ. Неговия единственъ заповѣ
се явяваше въ сърдцето му въ формата на единъ д
който го правѣше прѣдъ противника силенъ, а
смъртьта — гордъ. Ето защо всѣкий падналъ въстан
прѣдставляваше величието на смъртния часъ. Винаги
лото на борцитѣ е незначително прѣдъ една арми
това не ги стрѣска, както не се стрѣска правдата
извора на злото. Ботевата чета испитваше сѫщот
ложение, което я възвеличаваше. А въ случай на
готова бѣше да загине като тристата спартанци.

Боятъ продължаваше прѣзъ цѣлия день. По
гѫсти колони, прорѣзани на различни растояния,
настѫпваха къмъ височинитѣ. Въстанницитѣ под
ожесточени гърмѣжи, съ които сегисъ-тогисъ зап
движението на турцитѣ. Еднитѣ и другитѣ распол
съ по едно прѣимущество въ успѣха на боятъ—въ
ницитѣ съ добритѣ си позиции, а турцитѣ съ множе
то си. Данчевъ заемаше позиция при лѣвата страна
пещерата, закритъ задъ една малка испѫкналость н
вата, имѣюща видътъ на малка могилка. Отъ това
той взе участие въ обстрѣлването на една п
часть отъ неприятелския таборъ. Случая дойде
единъ юзбашия командуваше единъ строй отъ окол
души низами и бързаше да завземе долнята час
наклонѣнието което водѣше къмъ разположение
четата. Останалата войска натъкмяваше силитѣ
нови и по усилени нападения. Огъньтъ за малко
спрѣнъ. Въстанницитѣ чакаха удобенъ моментъ
подновятъ отъ своя страна въ по съкрушителна ф
Юзбашията, измаменъ отъ това замлъкване, бърз
гази въ мѣстност [illegible] очна да групира частьта
„юрушъ.“ Еду [illegible] ъ върхътъ го повали от

нътъ и разрѣди досущъ хората му. Съ неговото падание рухна и цѣлия му планъ. Послѣдующитѣ гърмѣжи принудиха останалитѣ живи низами да отстжпятъ въ безпорядъкъ подъ убийственния огънь на въстанницитѣ. Това поражение, вѣроятно обезсърдчи до извѣстна стжпень турцитѣ и имъ внуши може би. понятието за нѣкаква многочисленность на четата, та прѣзъ цѣлия день грамадната оная ордия отъ 6000 души се задоволяваше да стрѣля отъ по далечно растояние, безъ да направи по голѣмъ пристжпъ. Освѣнъ туй „Милинъ Камъкъ" я плашеше. На него тя гледаше като на едно страшило готово да я прѣобърне на пепелъ. Страхътъ бѣше основателенъ, тъй като до дѣто траяше боятъ, турцитѣ трѣбваше на всѣка стжпка да се прѣпжватъ у труповетѣ на убититѣ и раненитѣ си. Мѣстностьта доволно спомагаше на въстанницитѣ да се закрилятъ и да обстрѣлватъ неприятеля отъ всички страни но не ги обеспечаваше за по дълго врѣме. Тѣ рискуваха слѣдъ едно продължително сражение, да исчерпятъ патронитѣ си и храната си и да се намѣрятъ въ едно обсадно положение, което да рѣши тѣхната гибель.

Нова войска се зададе по Ломския пжть, а слѣдъ малко и отъ къмъ Орѣховско. Неприятеля се удвои.

Нощьта настжпи съ дъждъ, който допълваше всичкитѣ тягости на измжчения въстанникъ. Цѣлата околность се покри съ гжста тъмнина, която недопускаше погледа да прониква надълече. Слѣдъ единъ часъ дъждътъ прѣстана и на земята се възцари дълбока тишина.

Въ пещерата ставаше засѣдание. За понататъшно дѣйствувание отъ „Милинъ-Камъкъ" не се възбуждаше и дума. Ако на зараньта турцитѣ откриятъ малочисленностьта на четата, тогава всѣка надѣжда за избавлѣние би изчезнала. Затова излизанието отъ мѣстностьта се являваше налѣжаще, първо да се държи неприятеля постоянно въ заблуждение, относително силитѣ на четата и второ, да може да се продължи движението къмъ по дълечни центрове, отъ гдѣто Ботевъ очакваше да получи подкрѣплѣние, ако четата успѣе да разшири разгара на въстанието. Отъ друга страна, раздѣленията на турскитѣ части прѣди мржкване, даваха сериозни признаци за обсаждание на мѣстностьта, а слѣдъ полунощъ

едно лѣко шумулевие изъ околната гора убѣди въста
ницитѣ, че турцитѣ испълняватъ планътъ си. Пропаст
та постѫпенно се отваряше. Оставаше едно внезапно п
явлѣние на смъртьта и всичко щѣше да се изгуби ка
заритѣ на захождающето слънце. Единственната възмо
ность се явяваше въ послѣднята рѣшителна стѫпка н
прѣдъ; трѣбваше слѣдователно да се прѣдприеме о
сѫщата нощь едно промѫкване дебнишкомъ прѣзъ н
приятелскитѣ редове или въ краенъ случай да се проби
пѫть чрѣзъ една най отчаяна атака.

Като правимъ всичкитѣ тия кратки бѣлѣжки, надал
е потрѣбно да отбѣлѣзваме, че не ни е цѣльта да пишем
тукъ изобщо историята на Ботевата чета; това е дѣло на б
дѫщитѣ историци. Ний заемаме мѣстото на единъ оби
новенъ проходящъ, който не желае току-тъй да вър
слѣпо по широкия пѫть на събитията. Па и задачата
е такава, че не може да не се спираме на извѣстни то
ки, които иматъ тѣсна свръзка само съ живота и дѣл
та, съставляющи прѣдмета на нашето описание. Ний
прѣтендираме правото да даваме онова широко описан
на дѣйствията, съдържаще всичкитѣ сцѣни на драмат
тъй като високо зачитаме въ този случай прѣди
ството на уважаемитѣ живи поборници и било
ни твърдѣ приятно да четемъ нѣкога тѣхни по кап
тални съчинѣния. При все това ний декларираме н
шето крайно задоволство, че характера на насто
щия трудъ ни даде възможность да разгледаме по
отчасти моралната и физическата страна на събитието
то не като хора, които разсъждаватъ въ името на н
какви научни познания, а проето като единъ скромен
наблюдатель или като оня наивенъ продавачъ, който
наклоненъ да се въсхищава отъ точната мѣрка на свои
вѣзни. Ето защо ний ще бѫдемъ крайно благодарни къ
уважаемия читатель, ако слѣдъ това малко уяснѣние, кое
опрѣдѣля рамкитѣ на нашия трудъ, бѫде тъй много сни
ходителенъ за да не ни упрѣкне въ голѣми опущения
грѣшки, прѣдъ видъ старанието ни да ги направим
чужди на едно дѣло, ... на отдѣлни фактове
испълнено ... строгость въ чъртеж
Въст... помъ прѣзъ нощь

ючваха да слизатъ медленно и безшумно по поле-
та страна на склонътъ, държащи въ ржцѣтѣ си
дени сабли, тесаци или растворѣни револвери. На
да ся прѣдполагаха да намѣрятъ по слабата страна
неприятелското каре и хората тамъ заспали, но се
лъгаха. Турцитѣ патрули щомъ усѣтиха приближава-
о на четата, подадоха трѣвожни выстрѣли, които
удиха прѣдната линия на карето. Турцитѣ се по-
твуваха нападнати и задърпаха оржжието си. Въс-
ницитѣ не имъ дадоха врѣме да се окопитятъ, а из-
тъжъ се заловиха за работа. На това мѣсто, не се
ше вече друго нищо, освѣнъ звукътъ на оржжията
уцитъ на атаката. Никой отъ нападающитѣ не по-
юваше за отстжпвание. Страшната дѣйствителность
вѣеше наоколо. Всичко въ тоя часъ се прѣобръщаше
истрѣбление, посрѣдъ което се разнасяха слабитѣ
ухи охкания на умирающитѣ и раненитѣ. Трѣбваше
сенъ художникъ, който да може да нарисува всич-
хаосъ на ржкопашния бой. Турцитѣ наставаха отъ
итѣ страни и започнаха съ общи сили прѣслѣдва-
о на четата, което слѣдъ като успѣ да си изработи
, пръсна се на части по разни посоки изъ лозята
Вислевъ. Силитѣ и бѣха ослабнали вслѣдствие изби-
ето на едно голѣмо число въстанници. Мнозина из-
ха другаритѣ си въ тъмнината, въ което число бѣше
анчевъ, а нѣкои попаднали въ групитѣ на неприя-
, отъ гдѣто не сж можали да се отърватъ живи.
невъ случайно се намира съ Кирилъ Ботевъ*) и слѣдъ
продължително лутание настигватъ една група отъ
уши въстанници, прѣдвождани отъ Георги Матевъ.
една отъ находящитѣ се въ лозята колиби рѣшаватъ
си отпочиватъ всички. Тъкмо въ това врѣме отъ
дната страна на прѣдната часть на колибата се за-
тъ гърмежи. Отъ шумътъ на гърмящитѣ се разбра че
урци. Въстанницитѣ тутакси отговориха отъ колиба-
Перестрѣлката трая около единъ часъ, слѣдъ който
ностьта утихна. 13-тѣ души въстанници останаха
ючивка въ колибата, а Данчевъ и Ботевъ се от-

---

*) — войните, а по настоящемъ генералъ въ бълг. армия.

дълечиха на едно отстранѣно мѣсто въ единъ хръсталакъ. Утрѣнната дрѣзгавина ги завари и двамаата задрѣмали. Изнѣмощѣването на силитѣ имъ бѣше ги свалило връзъ трѣвата, готови да забравятъ за малко врѣме опасностьта, която ги заобикаляше. Една малка дрѣмка слѣдъ едно сражение е най-голѣмото снисхождение, що може да даде сждбата на единъ труженикъ. Человѣкъ трѣбва да благоговѣе прѣдъ такъвъ сънъ повече, отколкото прѣдъ изображението на нѣкой свѣтия. Спечелванието на най голѣмото богатство е сравнително много ничтожно дѣло прѣдъ този сънъ. Едно боржуазно лѣгло, натъпкано съ перушина и покрито съ коприна, надъ което господарува мракътъ, не би могло да устои на сиянието, което заобикаля на бойното поле лѣглото на единъ въстанникъ, облѣчено съ гжстата шума на гората, пазителка на спокойствието му и покрито съ тихитѣ навѣси на клончетата, свидѣтели на страданията му. При всѣко едно потреперване на спящия борецъ, естеството колѣничи, а при събужданието му, призовава Бога!

Нови гърмѣжи нарушиха божественната дрѣмка на двамата страдалци и тѣ вѣднага ставатъ съ по прѣсна бодрость и съ по свѣжи сили. Прѣдъ себѣ си виждатъ ужасно зрѣлище: колибата, която даде прибѣжище на Матева и другаритѣ му, пламнала и башибозуци стрѣлятъ въ горящитѣ въстанници. Не бѣше възможно да се противостои на едно цѣло отдѣление турци, настръхнали отъ кръвожадность. При все това Данчевъ и Ботевъ се почувствуваха длъжни да присъединятъ своята слаба защита къмъ погибающитѣ си другари и отправиха незабѣлѣзано нѣколко вистрѣла къмъ нападателитѣ имъ. Слѣдъ това, за да не бждатъ фанати, тъй като растоянието до колибата едвали достигаше до 200 крачки, тѣ се промжкнаха покрай една урва, закривяватъ послѣ по една тѣсна пжтечка изъ най ниската часть на едно дефиле и достигатъ до една малка полянка. Тамъ се испрѣчва единъ козарь, отъ когото узнаватъ че нѣколко души въстанници минали прѣзъ сжщото мѣсто и се отправили къмъ *Волътъ*. Данчевъ подаде на козаря три бѣли меджидии да му покаже по безопасния пжть

къмъ мѣстностьта и той послуша. Обаче още не изминали нѣколко крачки и виждатъ отъ лѣва страна на гората да стърчатъ пушкитѣ на нѣколко души. Отначало сжтпаха ги за турци но като ги наближиха чуха български разговоръ и отърчаха при тѣхъ. Това бѣха около 20 момчета, откъснати отъ разбитата чета. Тѣ съобщиха че нова войска отъ пѣхота и кавалерия пристигнала отъ къмъ Вратчанско, нападнала току що събранитѣ сили на четата при „Волътъ“ и ги распръснала. Сжщеврѣменно расправиха, че е прѣстанало по нататъшното дѣйствувание, тъй като всички останали живи въстанници сж тръгнали изъ пуститѣ мѣста да търсятъ спасение. Най печалното бѣше съобщението, че Хр. Ботевъ падналъ убитъ. Градъ отъ сълзи рукнаха отъ очитѣ на брата му Кирила и Данчева; расплакаха се сжщо и другитѣ момчета.

И така отличния войвода Христо Ботевъ, любимеца на цѣлата чета, храбрия борецъ при *Милинъ Камъкъ* и *Волътъ*, носителя на най свѣтлитѣ идеи, завѣщателя на най възвишенитѣ начала на българската независимость, единъ отъ първитѣ исполини на българската история, исчезна за мигъ изъ живата срѣда на другаритѣ си, посрѣдъ най великитѣ си пориви въ душата, безъ да дочака да чуе онзи священъ гласъ, който слѣдъ една годеина щѣше да му каже: „свободна е майка ти, за която ти се труди!“ Той се отказа отъ тия думи още прѣзъ живота си, когато зовѣше народа: „на смърть братко, на смъртъ да вървимъ!“.

Слѣдъ смъртьта на Ботева земята погълна още единъ трупъ, а вѣчностьта прибра още единъ духъ. Гробътъ на Ботева, съставенъ отъ цвѣтя, доказва безсмъртието на душата. Въ шумливия кжтъ на „Волътъ“, обиталище на птицитѣ, той загина подъ сиянието на бждащето, което му сплѣте вѣнецъ. Патриотическия му подвигъ срѣщна на Истокъ състрадание и стана достояние на вѣковетѣ, а мисъльта му стана мисъль на народа!

Малката купчинка въстанници се раздѣлиха по 2-ма, по 3-ма и се вмжкнаха въ гжстотата на гората да дирятъ спасение. Данчевъ и Кирилъ Ботевъ избраха отдѣлно направлѣние къмъ Сѣверо-Западъ и започнаха скитанието си. Слѣдъ едно кратко пжтуване спрѣха въ

единъ затуленъ храстъ и тамъ рѣшиха да чакатъ нас тѫпванието на нощьта. Отъ врѣме на врѣме слушах далечни гърмѣжи, а негдѣ виждаха турски войници, ко ито кръстосваха изъ околностьта да дирятъ остатки от четата. По тази причина гѣ трѣбваше да пѫтуватъ но щемъ по закрити мѣста изъ долинитѣ, хълмоветѣ, шу мацитѣ, гдѣто турскитѣ „копои" не можаха лесно да по душватъ ловътъ си. А денемъ разглеждаха всички пѫ теки и избираха посока за по-нататъшно пѫтуване. За щастие нощьта се случваше тъмна, а понѣкога дъждо вита, та едноврѣменно съ мѫчнотиитѣ, що имъ причиня ваше въ свободното движение, затуляше ги отъ прѣслѣд вание. По послѣ очитѣ имъ навикнаха да разпознават пѫтьтъ дори и въ най гъстия мракъ. За пръвъ пѫт тукъ усѣтиха малко свобода подиръ всичкитѣ трагичн сцѣни на сраженията. Една по една почнаха тѣ да възкръс ватъ въ паметьта имъ и пакъ изчезваха. Сънъ ли бѣше геройството на толкози мили и неустрашими сѫщества Не бѣше ли това една изчезнала дѣйствителность? Нима е истена, че по голѣмата часть отъ тѣхнитѣ другари сѫ измрѣли? Цѣлъ редъ такива въпроси задаваха сами на себѣ си и търсѣха да намѣрятъ нѣкакво срѣдство, което да заглуши у тѣхъ всичката жалость за избититѣ имъ другари и за изгубенитѣ шансове на по нататъшната борба. Слѣдъ малко тѣ си спомниха за нѣкогашнитѣ радости, които сѫ вълнували сърдцата имъ; какъ сѫ копнѣяли за побѣди. Тѣ погледнаха назадъ въ ония хоризонти, пълни съ вспомѣнания, свѣтли и мрачни. Прѣдъ тѣхъ се мѣркаха изгаснали образи, весели и страдалчески лица, всичкитѣ очарования на другарския животъ, всичката върволица отъ мечти и идѣи, толкова трудъ, толкова пориви и стремежи! Гдѣ се дѣнаха тѣ? Когато си помислиха че всичко се завлѣче въ потока на фаталноститѣ; когато си прѣдставиха всичката безвъзвратность на толкова достоинства и героизми, сърдцата имъ се пълнѣха съ горѣсти, а очитѣ имъ се наливаха съ сълзи...

На 2-я день привечерь като се спотайваха въ своето скривалище, видѣха че ги наближава една потера отъ около 500 дош[illegible]и. Направлѣнието ѝ даваше да се разбѣре че тя [illegible]ѫщаше къмъ Вратца. Въ

движението си турцитѣ не пазѣха никакъвъ порядъкъ, а вървѣха распокжсано на групи, които се распилѣваха на една голѣма широчина изъ пжтя. Нѣколко низами отъ тѣхъ, откжснати отъ единъ по голѣмъ купъ, закривиха по ниската часть на хълмътъ, тъкмо по онова мѣсто, гдѣто се намираха Данчевъ и Ботевъ. Едно малко шумоление отъ тѣхна страна бѣ достатъчно да ги издаде и да се струпа срѣщу тѣхъ цѣлата потера. Ако признаемъ че сждбата често пжти за развлѣчение, изкопава урви въ живота на човѣка, които водятъ къмъ пропастьта, то тоя моментъ направо бихме оприличили на една такава урва. Оставаше само едно малко подлъзвание. Двамата бѣха рѣшили да се защищаватъ до послѣдня минута, а въ случай на опасность за падание живи въ ржцѣтѣ на турцитѣ—да се застрѣлятъ. За щастие низамитѣ минаха, захласнати въ шумни разговори, безъ да забѣлѣжатъ скрититѣ въстанници. Като прѣкараха щастливо това първо примѣждие, закрачиха тутакси напрѣдъ съ усиленъ вървѣжъ. Зората ги завари въ горичката подъ „Милинъ Камъкъ". Тукъ намѣриха сжщото онова изворче, което напои четата когато пристигна на това мѣсто, сжщата кждрѣвва трѣвица около него, сжщото тихо шумоление на водата. Сега то разхлади душитѣ на двѣ злочести останки отъ нея. До тая минута отъ изминалия день тѣ не бѣха хапнали никаква храна и гладътъ бѣше почналъ да ги мжчи. Затова тѣ се принудиха да ровятъ изъ шумацитѣ да търсятъ сочни трѣви, та съ тѣхъ да утолятъ гладътъ. Дивата природа ги скриваше, а сега тя ги сдоби съ храна отъ киселици и ягоди. Достатъчна бѣше тая горска трапеза за да подкрѣпи силитѣ имъ за дългия пжть.

На слѣдующата заранъ тѣ имаха прѣдъ себѣ си най правата посока за Ломъ и се успокоиха, че ще могатъ да се озовятъ тамъ между вѣренъ кржгъ отъ добри българи. Тамъ гдѣто се остановаха на дневна почивка, чуха по изгрѣвъ слънце звукъ на звънецъ и помислиха, че това сж говеда. Ето че и козаря испъкна на близката могила — единъ здраванакъ шопъ, срѣдня възрасть, мургаво лице, съ надвѣсени дебели вѣжди, набръчкано чело, което прѣдава мрачность на физеономията му, прошаре-

на коса съ толкозъ бѣли косми, колкото да има за
во да казватъ бабитѣ: „касмето му расте". Нали е
гаринъ, прѣдъ него страхъ нѣма и двамата въста
искочиха изъ гъсталака. Такова изненадвание не
по угодата на козарина, защото никакъ не му се ис
да има работа съ „комити". При все това той не за
нѣ да ги запита да ли не сж „московци", прѣди т
проговорятъ нѣщо, а въ сжщото врѣме погледитѣ
сновѣха по разнитѣ гънки и украшения на въстан
кото имъ облѣкло и страшния имъ „селяхъ". Данчев
прѣдложи единъ голѣмъ бакшишъ, ако донесе два
тюма селски дрѣхи отъ близкитѣ колиби. Той се съ
да направи този „себапъ", а за да докаже, че милѣ
живота на двамата си сънародници, покани г
го послѣдватъ за да имъ покаже едно по безопасно
то, гдѣто да чакатъ възвръщението му съ дрѣхитѣ. Тр
ха задружно и тримата души и дойдоха до една яма, дъл
около 4 метра. Въ дъното на тая яма козаря прѣпоржч
на двамата „московци" да чакатъ възвръщанието м
дрѣхитѣ, като обѣща да донесе и едно въже съ кое
ги истѣгле нагорѣ. Въстаницитѣ огледаха ямата, в
ято владѣеше дълбокъ мракъ, погледнаха и на „ус
ливия" козарь и се поколѣбаха. Послѣдния обаче, п
ва че въстаницитѣ ще влѣзнатъ въ ямата и хукна
гомъ изъ една пжтека да търси дрѣхи. Двамата дру
вмѣсто да влѣзнатъ въ ямата, отѣглиха се на едно
ко растояние отъ нея и се затаиха задъ едни дра
тамъ чакаха цѣли часове врждщанието на козаря.
нѣнието имъ, че той не ще бжде добъръ човѣкъ, п
да се потвърждава отъ закъснѣванието, а сѣтнѣ
съмнѣние се обърна въ истина. Привечерь забѣлѣ
че къмъ ямата навалѣваха нѣколцина въоржжени ни
а мѣжду тѣхъ тжпче и козаря. Сега още по ясно
браха защо той настояваше да влѣзнатъ въ ямата.
щото за опаснитѣ бунтовници, които си позволяват
развалятъ спокойствието на кроткия шопецъ съ ту
тѣ аги, вмѣсто да се донесе облѣкло водѣха имъ
лати. Въстаницитѣ задълбочиха навжтрѣ въ гора
отъ едно дърво слѣдѣха какъ ще се пристжпи къмъ
лаванието на „комититѣ". Козаря отдалече показ

ямата и търчеше заедно съ низамитѣ къмъ нея, зарадванъ че намѣри случай да докаже своята прѣданность къмъ царскитѣ хора. Ямата се блокира, но вътрѣ въ нея ищахлиитѣ низами не намѣриха друго, освѣнъ въздухъ и нѣколко стърка буренакъ.

До дѣто се доискарваше въображаемата примка, Данчевъ и Ботевъ бѣха изминали цѣлъ часъ пжтувание за да избѣгнатъ едно възможно прѣслѣдвание въ гората около ямата, ако би низамитѣ да се досѣтятъ, че тѣ се криятъ по тия мѣста. Малко по натататъкъ нагазиха въ едни лозя и тамъ замржкнаха. На срѣща си забѣлѣзаха да блѣщука свѣтлина. Помислиха, че се намиратъ близо при нѣкое село или при нѣкои овчарски колиби. На заранъта забѣлѣжиха че отъ една колиба наискачаха десетина души мжже и жени съ мотики въ ржцѣ и започнаха да копаятъ въ едно лозе. И тия хора бѣха шопи. Това име почна да плаши двамата пжтници. Случката съ козарина имъ напомняше страшното приключение, на което безъ малко щѣха да станатъ жертва, ако не имъ бѣ помогнала тѣхната проницателность и прѣдвидливость. Дълго врѣме се съвѣтваха да ли да отидатъ при копачитѣ или да се завардятъ отъ второ по опасно може би, приключение. Гладътъ обаче, ги насилваше да се обадятъ и тѣ рѣшиха да направятъ единъ опитъ. Ботевъ остана въ гористата часть на лозята, на такова мѣсто, отъ гдѣто се виждаха най добрѣ копачитѣ, а Данчевъ се опжти къмъ тѣхъ. Единия и другия дѣйствуваха по начъртанъ планъ: ако шопитѣ се отзовятъ съ нападателни цѣли срѣщу Данчева, послѣдния ще стрѣля за да даде знакъ на Ботева да дойде на помощь. Съ тия страшни мисли тѣ пристжпиха къмъ испълнение на рѣшението си. Като наближи Данчевъ до лозето, всички копачи, единъ слѣдъ други, вдигнаха главитѣ си, подпрѣха се на мотикитѣ си и загледаха идящия странецъ. Единъ отъ по младитѣ шопи напустна мотиката си и се озова край лозето на онова мѣсто, къмъ което се стрѣмѣше Данчевъ. Младия шопъ послѣдваха и останалитѣ работници като награбиха и мотикитѣ си и се събраха на една купчина. Ако въ този моментъ поканѣше нѣкой Данчева да истълкува намѣрението на шопитѣ, безсъмнѣнно щѣше

да каже, че въ мислитѣ си тѣ приготовляваха
а въ размърдванията си—засада. Ако спокойния
датель—онзи наблюдатель, който не е срѣщалъ
си козарь да му показва за скривалище дълбока
да му докара тамъ като гости цѣло отдѣление
носци—зърне на купчината шопи, не би помисли
у тѣхъ сѫществуватъ лоши намѣрения, освѣн
просто любопитство да видятъ странната носия на
„новъ българинъ“. Ний този пѫть ще се съглас
мнѣнието на такъвъ наблюдатель и ще слѣдимъ
ствията отъ срѣщата. Данчевъ държеше здраво п
си и спрѣ на 20 крачки отъ шопитѣ. Единъ
хендекъ го дѣлѣше отъ тѣхъ. Той ги помоли за
хлѣбъ. Вмѣсто отговоръ, тѣ го запитаха отъ дѣ
и що чине по тия мѣста. Отговора на Данчева
жаше истината. „Па майки, оти не ни кажешъ,
отъ бунтовницитѣ“, изгърмѣха по старитѣ, а еди
по младитѣ, безъ да чака заповѣдь, отърча при ко
и донесе торбата съ просеника и сиренето. „На
синко, оти се биешъ за наша слободия“ и вложи
ржцѣтѣ на Данчева цѣла пита просѣникъ и цѣл
сирене. Всичкитѣ тия шопи излѣзоха човѣколи
Тая щастлива случайность твърдѣ много радваш
чева и го прѣдрасположи къмъ интименъ разговор
имъ расправи за героизма на четата, за добрит
нини, ако българина се покаже събуденъ и же
бжде свободенъ, описа имъ накжсо тѣглилата на
ритѣ въ Тракия, вдъхна имъ надѣжда, че България
ще се освободи отъ турцитѣ, което наивнитѣ шо
вече желаяха да научатъ и съ купъ насърдчителн
той вкара въ тѣхнитѣ заспали нерви едно силно
ние, което накара шопитѣ да цъкатъ отъ очудване, ч
българията била силна работа“. Значе и на това
нено мѣсто и прѣзъ тия страшни минути, когато см
заплашително висѣше надъ главата на Данчева, а
чайно нѣкое неприятелско око го съгледа отъ нѣ
той испълни ролята на апостолъ и остави дълбоки
въ душитѣ на шопитѣ. Този успѣхъ се потвърждава
слѣдующия фактъ: двама души съблѣкоха дрѣхит
ги врѫчиха на Данчева вѣднага, щомъ той изяви

дата си отъ селски костюми. Облѣклото се състоѣше отъ 2 ризи, 2 чифта беневреци, 2 абички и 2 калпака кожани.

Провизията напълно задоволи двамата въстанници, които я унищожиха до троха. Често пѫти сме слушали Данчевъ да казва, че не случвалъ по сладка трапеза отъ тая и въ най щастливитѣ дни на живота си.

Пѫтуването се продължи спокойно. Великодушната постѫпка на шопитѣ даде единъ щастливъ исходъ на опасния пѫть. Благодарностьта и признателностьта на пѫтницитѣ бѣше голѣма. Искаше имъ се да вѣрватъ че всичкитѣ шопи сѫ такива състрадателни спрѣмо призванницитѣ въ народната борба.

Въ туй врѣме когато добритѣ шопи се смилиха надъ нещастнитѣ страдалци, небето гледаше намусено надъ това излияние на человѣческата добродѣтель; то не остана доволно отъ малкото облѣгчение на страданията имъ, та имъ докара отъ своя страна нови трудности. Едва извървѣли 2—3 километра единъ силенъ дъждъ заплиска и тѣ се принудиха да спрѫтъ. Избраха едно шумливо дърво, прѣзъ което малко проникваше дъждътъ и подъ него двамата, опрѣни гърбъ срѣщу гърбъ, затоплюваха се отъ простудяването, що имъ причиняваше дъждътъ. Така прѣкараха цѣлата нощь.

Дневната видѣлина откри село на юго западъ. Вѣроятно отъ това село излѣзоха двама души съ пушки и съ фесове на главитѣ. Кучетата, които весело скачаха около тѣхъ, служаха за единственното свидѣтелство, че това сѫ охотници за ловъ; иначе нашитѣ прѣоблѣчени българи сигурно биха ги счели за пратеници на властьта да фанатъ пѫтующитѣ бунтовници. Още отдалече закривиха къмъ югъ и задълбочиха въ гората. Лаянието на копоитѣ се чуваше на дълачно растояние, а слѣдъ малко почна да се приближава; съ него идѣше и опасностьта за откриванието пѫтницитѣ вмѣсто ловъ. Случая изискваше приготовлѣние за отбрана и тѣ натъкмиха пушкитѣ си и револверитѣ си. Едно съзрѣвание отъ страна на ловджиитѣ, бѣше достатъчно да се възбуди у тѣхъ подозрѣние; слѣдъ туй потерата би пристигнала скоро. Затова Данчевъ и Ботевъ се посвѣтваха върху начина на дѣйствията си, ако бѫдатъ открити и рѣшиха да за-

триятъ ловджиитѣ тутакси щомъ се покажатъ. Кучеш
лай достигна на около 150 крачки. Ставаше явно
коя страна на гората ще се явятъ ловджиитѣ и къмъ
страна се отправиха пушкитѣ. Въ това врѣме, зачу
едно подсвиркване и кучетата хукнаха къмъ тая пос
За едно кратко врѣме послѣ лаятъ имъ вече не се
ваше. Не можеше да има съмнѣние че ловджиитѣ сж
вили друго направлѣние изъ гората. Още едно случа
избавлѣние дойде за двамата другари.

Слѣдующата заранъ бѣше 7-та отъ скитничест
на Данчева и Ботева. Гладътъ почна отново да ги
покои. Съ разсѣянъ погледъ гледаха на сухитѣ и
чаливи драки, слушаха като че насилственно живото
моление на листата, клатени отъ студения вѣтъръ и
новрѣменно се борѣха съ мисъльта, какъ ще могатъ
прѣкаратъ още единъ пжть настжпающата мжчени
фаза на лишенията. Тѣмъ имъ се искаше да найд
нѣкждѣ киселицитѣ и ягодитѣ на горичката подъ „
линъ Камъкъ", но като потърсиха, увѣриха се че т
този видъ храна липсваше и се спогледаха отчаяно.
колко сълзи заблѣщукаха на очитѣ имъ, които поч
да издаватъ страданията имъ. Въ тоя часъ тѣ г
оплакаха сждбата си. Тѣ искренно съжеляваха, че не
гинаха съ убититѣ си другари въ сраженията и уми
погледнаха къмъ небето, като да просѣха неговата
мощь. Нещастнитѣ, тѣ не ламтѣха нито за вкусн
гозби и десертитѣ на ония раскошни трапези, които
този часъ сж били може би, достояние само на свир
аги и тлъсти чорбаджии; тѣ не мечтаяха за ония деб
сѣнки, които прѣбираха охолнитѣ на деньтъ — всичк
мазни и тъмни личности, чадата на подземното цар
— веселящи се около печени агнета и буйни вина
срѣдъ упоителни екстази, набрани отъ „благополучн
затриване на размирницитѣ при *Милинъ Камъкъ* и
лътъ"; не желаяха да бждатъ нито мислѣнно послѣд
тели на оная гастрономия, която властуваше изъ кьош
ветѣ на неумолимитѣ разрушители на бждащето.
копнѣяха за корица хлѣбецъ, за която биха дали
слѣдната си парица; биха дали цѣлъ човаль съ зл

ако го имаха, само заради една корица. Тя имъ стигаше за да могатъ да подкрѣпятъ силитѣ си за нови подвизи.

Въ тѣзи драки, въ тия влажни и тъмни кюшета на дивата природа, гдѣто рѣдко надниква човѣшко око и гдѣто никога не е мърсѣла чорбаджийска стжпка, гдѣто гостуваха по нѣкога лжчитѣ на слънцето и се разнасаха пѣснитѣ на птичкитѣ, имаше борба противъ гладътъ, борба за животъ. На това мѣсто се изсушаваха гърдитѣ на отлични български синове, които наредъ съ своитѣ другари защищаваха достойно правото и свободата на братята си, вървящи твърдо и неуморно по сжщата посока за да прѣдприематъ нова борба, може би по колосална противъ общия врагъ. Уви, на друго мѣсто за награда на тия мжченици, за благодарность къмъ сждбата, за дѣто имъ испрати мжченията, Вий бихте намѣрили друга борба—борба противъ всичкитѣ трудове на родолюбеца, противъ всичкитѣ усилия на правдата, борба зловрѣдна, братоубийственна, лукава и гробна, която напада искуплѣнието на свободата посрѣдствомъ подлостьта и затъмнѣва славата на България посрѣдствомъ прѣдателството! Това сж дълбоки и утровителни факти, недостжпни за повърхностьта, защото сж подземни, недосѣгаеми отъ човѣшкия погледъ, защото сж мрачни. Попитайте тия двама клѣтници, които блуждаятъ въ задушливата шума на гъсталацитѣ да намѣрятъ стърче хранителна трѣвица за да се нахранятъ, защо не отърчатъ въ близкото село при братята си българи да имъ се искажатъ, да обадятъ нуждитѣ си, страданията си, стрѣмленията си. Ако природата се отказа този пжть да имъ даде храна, то неужели жилището на единъ тѣхенъ братъ ще бжде толкозъ жестоко за да не имъ опрѣдѣли мѣсто при трапезата да се нахранятъ и меко лѣгло да си отпочинатъ! Добрѣ, но тѣ Ви отговарятъ, че често пжти единъ залъгъ или единъ часъ спанье костова или една пранга, или една бѣсилка. Ний ще имъ дадемъ право. Въ долнитѣ класове на народа, тамъ гдѣто е имало навѣдени съвѣсти, дребнави души, плашливи сърдца, тамъ исхожда нравственната чума за труженика, която е по отвратителна, по зловѣща и отъ тиранията на най непримиримитѣ врагове. Въ такива моменти една гладна

смърть става по прѣдпочителна отъ едно с
чинение на бѣсилката или тъмнитѣ зандани
гласътъ на цивилизацията и на разума не н
провиква: просвѣщавайте умоветѣ, унищо
рията, създайте зрѣлость вмѣсто невежест
гражданина на свобода, покажете му пжтьтъ
и истината, прѣмахнете фанатизма и лошит
даци и тогасъ Вий ще имате въ ржцѣтѣ
безопасность по пжтя на борбата и въ душа
ката вѣра въ народа, който не ще Ви пр
щото ще бжде съзнателенъ, не ще Ви прѣдаде
бжде просвѣтенъ!

Двамата мжченици рѣшиха да се подчин
ново посѣщение на лошата участь. Помжчих
спжтъ за да заглушатъ протеститѣ на гладн
и да скратятъ тѣжкитѣ часове прѣзъ деньт
срѣдство не помогна. Този день като че на
бавно; часоветѣ бѣха колосални въ това гр
вие, а сънътъ бѣгаше отъ очитѣ имъ. За т
ще само едно срѣдство—да се откажатъ от
день въ полза на смъртьта. Нѣколко пжти п
револверитѣ си, но една мисъль ги спираш
оная мисъль, която спущаше капка по кап
тѣхния духъ и мжжество въ тѣхнитѣ сърдц
принуди да изтърпятъ геройски мжчителната
гладътъ. Тѣ виждаха прѣдъ себѣ си широк
на народната дѣятелность и за нея тѣ се
прѣодолѣятъ надъ гибельта. Тѣ се намираха
неизбѣжно стълкновѣние съ сждбата като се
че такива моменти биватъ врѣменни и прѣх
рията тука създаваше ново бойно поле за бо
гладътъ, който имаше насрѣща си за противни
духътъ и дълбоката вѣра въ бждящето. Срѣщ
кова пусто мѣсто и хора отъ родътъ на ония
фигури, които се стремятъ къмъ долнитѣ стжпал
за да извлекжтъ въ тъмнината само безнравстве
Ето защо ний ще оприличимъ мизерията на е
въ който сждбата често пжти фърля човѣка
иска да създаде отъ него или единъ пигмей
великанъ. Другояче: тя е едно испитание,

слабитѣ хора излизатъ безчестни, а силнитѣ души — велики. Гладътъ, когото срѣщаме по пжтя за Ломъ и оня, който владѣеше по пжтя за „Милинъ Камъкъ“ и „Волътъ“, воюваха противъ деспотизма и робството, противъ стжпканитѣ права на народа. Въ сжщото врѣме съграждаше основитѣ на новата постройка, която се издигна и днесь открива сжщия пжть. Не е това оная мизерия, въ която не участвува нито единъ нравственъ елементъ, която се създава отъ расточителность или поради други свѣтски увлѣчения на самия индивидуумъ. Такава мизерия е единъ врѣдителенъ продуктъ на человѣческия животъ, а оная на двамата въстанници съставлява една необходимость за провъзгласяванието на правдата. Обикновения пжтникъ когато усѣти нужда отъ хлѣбъ и вода, той бърза да се озове въ най близката селска кжща и свободно намира добри хора, които да утолятъ гладътъ му и угасятъ жаждата му. Разбойника не излиза отъ скривалището си, защото неговия интересъ му диктува да дебне и е увѣренъ, че ще сполучи. А пжтника-въстанникъ очаква помощь отъ случайноститѣ, които може да му докара свѣтлината на деньтъ или пъкъ прави послѣдни усилия за да достигне нѣкакъвъ спасителенъ пунктъ, гдѣто съ прѣдпазвание търси да намѣри вѣрни братя да го нахранятъ и закриятъ.

Нашитѣ двама българи въ агонията си прѣдставляваха зрѣлище колкото тъжовно, толкова и назидателно за онѣзи, които очакватъ бждащето да имъ покаже полето на борбата. Ний бихме го прѣпоржчали като единъ живъ примѣрь за послѣдователность отъ страна на младитѣ потомци и мислимъ че въздига до извѣстна стжпень националната гордость на българина. Това сж нещастни случки, които говорятъ високо за патриотическитѣ достоинства на българския труженикъ. Историята не трѣбва да ги прѣнебрѣгва. Нѣкога народната мизерия бѣше изненадала Франция съ своето могжщество и стана побѣдителница надъ деспотизма, като извоюва правото на народа и свободата на гражданина. Случая за когото разправяме, е дѣйствително единъ дребенъ фактъ отъ революционния вѣкъ на българитѣ, но ний не пожелахме да го пропустнемъ безъ значение. Не вѣрваме тъй сжщо да се намѣри нѣ-

кой да откаже почитанието, което въздаваме на
нията, що е испитвалъ българския труженикъ.
по прѣдпочително да славимъ паметьта на нѣка
ловѣкоядци, наречени отъ историята гении на в
които за удовлетворѣние на едни свои убийствен
ния, неприемливи отъ человѣческия разумъ, утил
разрушаватъ цѣлата култура на неприятни тѣмъ
да събарятъ всичкитѣ строѣния на человѣчески
подпомогнати отъ всичкитѣ долни елементи на
и животинкситѣ страсти? Често пѫти на такъвъ
хората турятъ името *великъ* и го славятъ като исп
свѣтило; той умира въ раскошъ, а надъ гроб
въздигатъ памятникъ. Или же искате да величае
какъвъ другъ цезаръ, притѣжающъ всичкитѣ н
на озурпаторъ, комуто слабитѣ се покланятъ, а б
вѣнци плѣтатъ, който държи въ рѫцѣтѣ си цѣли
ства въ видъ на топка, която подфърля като д
играчка, за когото гладътъ и жаждата сѫ праздн
който живѣе и се наслаждава надъ всичко онова
ботено отъ народния трудъ, а създадено отъ чел
кия умъ! Е добрѣ, миналото е прѣдъ Васъ;
настоящето отваря широко своитѣ страници. Гле
цѣнете, кому да дадемъ правото на вѣчность — на
които искатъ да печелятъ готовански това право
ония които мѫченически го искупватъ; на ония л
за спечелванието на нѣкакви побѣди въ сферата
лютизма, си служатъ съ деспотическата власть,
ония, които за да се сдобиятъ съ свободата и пр
борятъ се юнашки съ всичкитѣ страдания на
Слѣдователно дали трѣбва да бѫдатъ за насъ св
страданията на българскитѣ труженици отъ 1876
нека читателя самъ си отговори, а ний ще прод
раскаэътъ си.

Единъ керванъ отъ шесть натоварѣни кола,
отъ българи, се зададе отъ къмъ Истокъ и нав
единъ другъ селски пѫть, който води за Ломъ-П
Нѣма нужда да казваме че появяванието на кер
радва прѣмалѣлитѣ отъ гладъ въстанници, които
наха нетърпеливо да очакватъ приближаванието
да си испросятъ отъ коларитѣ парче хлѣбъ. Слѣд

омислиха си, че не бѣше тъй лѣсно да се повѣрва на дно сигурно нахранвание. Коларитѣ може би ще се окаатъ добродушни хора, обаче възможно е да не отстжятъ своитѣ провизии на съмнителни хора; може би ще е покажатъ несъстрадателни или още по лошо — жесоки и да искатъ да ги уловятъ като разбойници. Въ лавитѣ имъ се въртѣха разни мисли. На случая гледаха ато на една слаба греда, образующа мость, по която рѣбваше да прѣминатъ безъ да сж увѣрени дали тя не е се строши и да ги повали въ водата. Обикновенно ь такива моменти се вематъ прѣдъ видъ опаснитѣ грани и спорѣдъ тѣхъ се съставлява плана на дѣйстието. Тѣ рѣшиха да постжпятъ така: Данчевъ ще се ви въоржженъ при коларитѣ и ще имъ поиска хлѣбъ гъ нѣколко крачки надълече въ по сериозна умолителна юрма, а прѣзъ това врѣме Ботевъ ще застане правъ ежду дърветата на гората на такова мѣсто, че да може а се вижда и отъ врѣме на врѣме ще се искашлюва а да разбератъ коларитѣ, че Данчевъ не е самъ. По ози смѣлъ начинъ тѣ расчитваха да получатъ храна и получиха. Данчевъ донесе пълна торба съ качамакъ — ѣлата провизия на транспорта — и 2 кратунки съ вода. оларитѣ безъ роптание испълниха искането, вѣроятно ато си помислиха, че гората е пълна съ Данчеви другари. Качамака се оказа сухъ и доволно плѣсенясалъ, о това не прѣчеше на огладнѣлитѣ пжтници да се нараnятъ до насищание.

До Ломъ-Паланка оставаха още 4 часа. За да се лѣзне въ градътъ трѣбваше да се простятъ съ оржжието съ въстанническото си облѣкло, всичкитѣ тия емблеми на ванието имъ. Съ помощьта на саблитѣ си ископаха въ емята, която отъ дъждътъ бѣше станала рокова, единъ алъкъ трапъ и като увиха пушкитѣ, саблитѣ и патронашитѣ си въ дрѣхитѣ, вложиха ги въ трапътъ и го окриха. Оставиха у себѣ си само револверитѣ си и по ѣколко патрона. Мжчно имъ стана като се раздѣлиха ъ тия свои спжтници и сподвижници въ неравния бой. Іодиръ труповетѣ на толкозъ скжпи чада на България, емята въ тоя часъ прибра и други драгоцѣнни вѣщи, ъ помощьта на които въстаналия робъ отмжщаваше

смъртоносно на свирѣпия врагъ. Саблята, която
причастие на Ботевата чета въ Козлодуй, лѣ
своитѣ причастници на вѣчни врѣмена.

Като поспаха 2 – 3 часа, напустнаха скри
си, което ги свързa съ толкозъ горчиви спомѣ
минаха напрѣдъ. Нощьта бѣше ясна. На разсъм
искачиха по едно малко възвишение на пътя
нѣколко минути се намѣриха въ самата край
града. На лѣво отъ пътя върху една широка
съзрѣха лагерни палатки на войници. Бѣше нев
да се мине по друго направлѣние, защото во
щѣха да забѣлѣжатъ отклонѣнието и може би
чатъ истинската му цѣль. Освѣнъ туй прѣслѣ
на живитѣ въстанници отъ четата, не бѣше прѣ
Тѣ употрѣбиха хитрость. Отпрѣдѣ имъ вървѣ
18 кола, които прѣкарваха киречь отъ една бл
ница. Първата кола се водѣше отъ едно шопче.
го наближи, приказва се любезно съ него и сп
го убѣди да му даде остена подъ прѣдлогъ, че
лае да му помага въ каранието на колата. Шо
слуша и фана поводитѣ на биволитѣ, а Данчев
няваше остена. Ботевъ съ другъ остенъ напр
една отъ по заднитѣ кола. По този начинъ два
койно и безпрепятственно заминаха покрай самия
гдѣто по често произнасаха свойственното на
енергично провикване, къмъ биволитѣ „дий!“
твото си на самозванни тѣхни господари.

По онова врѣме за най-вѣрни хора и най
на народното дѣло, се считаха учителитѣ, като
свѣтени и съзнателни между массата. Съществу
волно исторически факти, които потвърждаватъ
бѣлѣжка. Мнозина съврѣменници на оная мрачн
когато турския фанатизъмъ, въ свръзка съ грози
яния на притѣснѣнията, съ задушавали и най
проявление на развитие въ нашето отечество, с
да засвидѣтелствуватъ, наредъ съ историята, че
отъ тогавашнитѣ учители съ играли важна роль
въ умственното и нравственното повдигание н
народъ, но и въ отношение на неговото политич
раждание. Тѣ съ били едни отъ могжщитѣ в

задушната и апатична срѣда на народа по пжтьтъ на пробужданието. Въ училищата е биялъ пулса на новия животъ. Като духовни пжтеводители, тѣ сж сближавали умоветѣ, будили сж народния духъ и негдѣ сж направлявали движението на ония скрити борби, които обѣщаваха единъ день да се слѣятъ въ общия викъ на революцията. Въ всѣки градъ, въ всѣко село, тамъ гдѣто българскитѣ апостоли отиваха да сѣятъ освободителната идея и да съставляватъ комитети, тѣ намираха въ лицето на учителитѣ първитѣ свои сподвижници по всичкитѣ линии на революционното движение. Съ помощьта на учителитѣ, българския духъ, който прѣзъ цѣли вѣкове е истѣзаваше и се стрѣмѣше съ болѣзнени усилия да пробие тѣсния кржгозоръ, въ който го притискаха угнетителитѣ, успѣ най послѣ да прѣодолѣе и движенъ съ вѣрата въ своето могжщество, почна да распуква непроницаемата мжгла за да си отвори пжть къмъ побѣдата. Дѣятелностьта на учителитѣ е слѣдвала духомъ въ пълна хармония съ ония начала, които сж движили съзнателнитѣ общества. Българскитѣ апостоли поставиха основитѣ, а учителитѣ съдѣйствуваха за разширението имъ. Като едни отъ първитѣ притѣжатели на политическа зрѣлость, спомагали сж за порастванието на съзнанието у роба, чрѣзъ приложението на двата главни фактори за облагородяванието на духътъ — умственното и нравственното развитие на човѣка. Съ течението на врѣмето тѣхната роля даваше постжпенно добри плодове. Духътъ се сприятели съ инициативата и дадоха почвата за смѣлото възбуждание на борбата.

Ето защо Данчевъ и Ботевъ щомъ влѣзоха въ градътъ, опжтиха се къмъ училището. Първитѣ лица, съ които се срѣщнаха тамъ бѣха учителитѣ: М-въ и П-въ, които не се познаваха. Званието на послѣднитѣ вдъхнаше куражъ у въстанницитѣ и тѣ не се забавиха да се обадятъ рѣшително какви хора сж. Учителитѣ малко смутено ги погледнаха и дълбоко спотаиха мислитѣ си. Мжчно можеше да се разбере въ тоя моментъ, какъ се отразиха у тѣхъ думитѣ на Данчева, когато той имъ поиска прибѣжище и съдѣйствието имъ за прѣкарвание въ Влашко. По лицата на учителитѣ въ едно и сжщо

врѣме се исписваше и съчувствие и страхъ.
свикнали на много неприятности и съмнѣ
Данчевъ, нито Ботевъ можеше да си обясн
положение на учителитѣ. Въ разговора, кой
кото ауденцията при единъ царь, имаше
тжга, но каква доза отъ искренность имаше вт
остана неизвѣстно. Знаеше се само, че двѣ ед
ни и человѣколюбиви длъжности се испрѣ
учителитѣ: да прѣдпазятъ въстанницитѣ от
ното око на турската власть и да имъ сп
прѣплуванието на Дунава. Но тѣмъ като че
даха толкозъ много трудни тия задачи, че с
ги залисваше. Изражението имъ ги показва
телни за тая работа. По тъзи причина мож
отъ учителитѣ каза на въстанницитѣ: „по
тукъ Г-да, до дѣто помислиме какво ще т
правимъ". Слѣдъ това кимна на другаря
напустнаха стаята. Въстанницитѣ останаха
ното повѣдение на учителитѣ ги безпокоѣше
имъ пакъ започнаха страшнитѣ мисли. „П
бай Иваница, че тѣзи хора се колебаятъ
Ботевъ. По сетнѣ се разбра че учителитѣ
да се съвѣщаватъ съ нѣкои отъ училищни
върху въпроса да ли да се приематъ на при
нитѣ гости.

Опитътъ караше Данчева и Ботева
ратъ всѣкога готови за отбрана, та и
чай тѣ не забравиха да натъкмятъ револ
добра честь учителитѣ се показаха ослужли
тувате у дома, до дѣто намѣримъ сгодност
тимъ за отсрѣщния брѣгъ" любезно и засм
вѣтствува М-въ, когато се завърнаха въ
та учители.

Въ прашния таванъ на М-вото жилищ
поканенитѣ пжтници четири денонощия, доб
пазени. Тамъ дохождаха всѣки день ступ
щата и другаря му П-въ да ги сповиждатъ
располагатъ къмъ скорошното сполучливо
на Дунава, което щѣше да стане нощно вр
ствомъ лодка. Търсѣше се вѣренъ човѣкъ

На послѣдната заранъ покачи се на тавана М-въ и развалнувано съобщи на гоститѣ си несполуката на намѣрението и грозящата опасность за фащанието имъ отъ властьта. „Всичкитѣ лодки, казваше имъ той, се пазятъ нощемъ отъ стража. Това распорѣждание било направено за Васъ, тъй като П-въ се излжгалъ че съобщилъ за Вашето дохождание на протопопа и на нѣкои отъ членоветѣ — българи отъ мезлиша. Дойде протопопа да ми каже да си излѣзнете отъ тукъ, защото ще дойдатъ да Ви нападнатъ заптии". А за утѣшение добави: „днесъ ще мине единъ хамалски параходъ, на когото ще можете да се покачите за да отплувате". Това страшно изненадвание съставляваше голѣмъ удъръ за Данчева и Ботева. Тѣ като че станаха въ тоя моментъ неспособни да мислятъ и да се движатъ, като че ли бѣха парализирани отъ ужаситѣ, които се испрѣчваха въ въображението имъ. Въ едно таквосъ изумлѣние тѣ незнаяха какво да рѣшатъ. Би казалъ човѣкъ, че живота имъ се тѣгли на конецъ.

Кой можеше да си помисли, че на такова мѣсто ще ги налучи погледа на злополучието. Не бѣше ли тукъ единственната най спасителна стрѣха? Уви, какъ се прѣобрази тя извѣднъжъ на единъ грозенъ проводникъ, който завождаше, дѣ?—Въ зандана!

Ако по горѣ посвѣтихме нѣколко добри думи за българскитѣ учители въ турско врѣме, сега сме длъжни да направимъ едно малко отстжплѣние отъ общия знамѣнатель. Ясно е да се разбере, че постжпката на П-ва фърлѣше една малка сѣнка върху добритѣ страни на учителското труженичество, а него частно изобличаваше въ неблагоразумие. Дѣйствително това иди да покаже че въ всѣка една срѣда се срѣщатъ хора съ слаби характери, подавляющи се много лесно на влиянията, идящи отъ лошитѣ инстинкти на душата или на влиянията, упражнявани отъ непристойната власть каквито сж биле ония на турскитѣ конаци. Това значи да втикните въ единъ младежъ цѣла инциклопедия отъ знания, като занемарите само въспитанието на волята му; тогасъ ще се създаде единъ човѣкъ, отъ една страна цѣлъ un savant, а отъ друга единъ слабъ кормчия на характера. Послѣ

искайте да Ви расправя лекции отъ своя наученъ
безъ да го спирате тамъ, гдѣто ще трѣбва вол...
той ще спѫне и ще падне. Слабохарактерния
когато намисли да присъедини своя гласъ къмъ
на патриотизма, той непрѣмѣнно ще се въвлѣче
тока на страститѣ и единъ день безъ да иска
кара вълка въ кошарата.

Какво направиха Данчевъ и Ботевъ слѣдъ
слушаха страшното извѣстие? Слѣдъ като се п
коха въ граждански костюми, донесени отъ М-в
бързаше въ всичко да имъ ослуже, стига да се
сатъ отъ тавана му, за да не компрометиратъ
упѫтиха се къмъ пристанището за да чакатъ п
нието на мнимия хамалски параходъ. Повече не
да се задържатъ на тавана, защото уплашения
нинъ силно настояваше да бѫде това „скѫпо
ние“ часъ по скоро освободено отъ присѫтств
скриттѣ тамъ бунтовници, които съ грѣховетѣ
да завлѣкатъ и него правѣдния въ ада! Може б
е натяквалъ самъ въ тази минута, защо се е
толкозъ слабъ да угоди на единъ минутенъ по
чувствата си и да се остави да го оглушатъ до
че да даде безъ страхъ гостоприемство на
хора!

Ботевъ закриви по една съсѣдна улица, а
мина направо.

Градеца бѣше непознатъ на Данчева, но то
важеше за него; той знаеше че гледа на еди
кѫтъ отъ своето отечество и затова отъ пръвъ
го обикна. Безъ да мисли за опасностьта, която
го дебнеше на всѣка крачка за да отнеме свобо
продължаваше да се любува на занимателнитѣ п
по улицата. Друго е, когато човѣкъ ежедневно
покрай тѣхъ; тогасъ тѣ изглеждатъ тъй много
венни и невпечатлителни, щото едва ли може да
че привличатъ погледа му. Но въ този часъ, в
гледаше Данчевъ, не може да има съмнѣние, че
изгледъ е очарователенъ. Всѣкога единъ труженн
то милѣе за сѫдбата на отечеството си, щомъ
да се раздѣли съ него, той зафаща да чувству

ставатъ мили, дори стрѣхитѣ на кѫщята, дори камънитѣ по които стѫпва, защото си мисли, че остава у тѣхъ часть отъ кръвьта си, часть отъ сърдцето си. Данчевъ умилно поглеждаше всичко което срѣщна по пѫтя си и всичко което го заобикаляше. Памятьта му искаше да побере всичкитѣ впечатления, които нѣкога ще му наумяватъ дохождането му въ скромния този градецъ като въ единъ спасителенъ пунктъ. Дѣйствително, Данчевъ бѣше наклоненъ да вѣрва, че при заминуванието му не ще се появатъ прѣчки. Градътъ Ломъ, толкова тихъ и спокоенъ не даваше признакъ на нѣщо зловѣщо и заплашително. Напротивъ въ него Данчевъ виждаше цѣлия образъ на своето отечество, готово да го запази и защити. Най послѣ отъ какво може да се страхува? Кой ще го познае? Не е ли прѣоблѣченъ? Не бѣше ли прѣди малко покровителствуванъ отъ прѣдставителитѣ на по просвѣтената срѣда въ градътъ? Кому бѣше сторилъ зло въ този градъ, че да заслужи извѣстна строгость? Имаше ли основание да завижда нѣкой на положението на единъ борецъ, когато той получава най малкия дѣлъ при распрѣдѣлянието на земнитѣ блага?

Уви, дохождатъ минути, когато между лѫчитѣ на човѣшката радость се примѣсватъ сѣнки, прѣдвѣстници на злополучието, а често пѫти и на смъртьта.

На пристанището по крайбрѣжната площадь, може да се каже, бѣше пусто. Не се виждаше нито единъ проходящъ, нито единъ хамалинъ. Само нѣколко гребци— турци заспали на припѣкъ въ вѫрзанитѣ тукъ-тамъ лодки. На едно отстранено мѣсто стърчи малка крѫчмичка, прѣдъ която се протѣгаха нѣколко души българи и турци. На понтона се расхождаше единъ човѣкъ, облѣченъ въ синя блуза, съ шапка на главата, нѣмски образецъ. Вѣроятно това бѣше надзирателя на понтона. Данчевъ щомъ стигна на пристанището, отправи се къмъ този човѣкъ да попита, по кое врѣме ще пристигне „хамалския параходъ". Още не бѣше турилъ кракътъ си на мостътъ и нѣколко гласа искрѣскаха отгорѣ му: „дуръ бре комита!" Данчевъ се обърна и що да види: осемъ души въорѫжени заптии, съ извадени шашки, начело съ единъ чаушинъ, идѣха за него.

Отъ гдѣ испжкнаха тия хора, коя прѣдателска
посочи на Данчева да го фанатъ, това остана неизв

Случаятъ дойде така, че Данчевъ не успѣ да
револвера си. Струпаха се върху него всички за
го обезоржжиха. Слѣдъ това една ржка се вдигна
вари единъ тѣжъкъ удъръ по вратътъ му. Послѣ
и други нѣколко по главата, придружени съ ри
по корема и слабинитѣ. Уловѣния падна въ безчу
Тъкмо това очакваха заптиитѣ за да го свжржат
това положение го отнесоха въ конака и го ф
върху единъ голъ одъръ на заптийската стая.

Да попадне човѣкъ въ ржцѣтѣ на турски з
е се едно и сжщо нѣщо да бжде грабнатъ отъ
Ако допустнемъ че человѣкъ съотвѣтствува на
видъ отъ животното царство и по нѣкога
свойсвото на това или онова животно, лесно може
си обяснимъ инстинкта на турската полиция, като
добимъ всѣки органъ отъ нея на нѣкое подивѣл
вотно, облѣчено въ человѣчески образъ и нарѣчен
ско заптие. Ако можахме да виждаме душитѣ съ
око, то въ душата на това чудовище, създадено д
и убива повече отколкото единъ хищникъ, ще нам
непрѣодолима умраза къмъ всичко правдолюбиво и ч
неумолимость къмъ жертвата си, упоритость срѣ
водитѣ на разума и человѣколюбието и вражде
спрямо състраданието. Ний повече бихме повѣрвали
единъ вълкъ слѣдъ като се нахрани добрѣ, ще п
агнето, отколкото да допустнемъ че едно турско
ще се умори да истѣзава да бие и убива и че щ
въ състояние да смили или да трогне това к
сърдце, или нѣкое охкание, или нѣкоя сълза.

Прѣмалѣлъ отъ болки Данчевъ едва дишаше
дойде въ съзнание усѣти главата си зашамадена,
ката си — безсилни да го носятъ. Отъ врѣме на
се онисаше, поради разсхлабванието на организма
маяно клюмаше глава. Каймаканина се яви при н
намѣрение да го разпитва, но като видѣ растроен
положение, отказа се и заповѣда на чаушина да
тавятъ спокоенъ прѣзъ нощьта.

Слѣдъ като казахме нѣколко думи за турскит

тиета, намираме за излишно да говоримъ нѣщо подобно и за тѣхнитѣ началници — каймаканитѣ. Разликата е малка. На еднитѣ принадлѣжи правото да заповѣдватъ, а на другитѣ — да изпълняватъ. Ужаса на мжчението си остава единъ и сжщъ както въ заповѣдьта, така и въ изпълнението. И двѣтѣ тия категории палачи сж чада на една и сжща майка — непроницаемото дъно на мракътъ, живѣятъ въ едно и сжщо блато, нарѣчено „турски фанатизъмъ“ и прѣдставляватъ една и сжща бѣздна, олицетворѣние на онова отдѣление отъ ада, изъ което испжкватъ разбойнически фигури.

Цѣлото ни сжщество настръхва като си помислимъ, че дохожда редъ да кажемъ 2—3 горчиви думи и за ония конашки сподвижници, нарѣчени „членове на мезлиша“, но за зла честь носятъ името *бълари*. Тѣзи сж хората, които подържатъ въ живота си само тая грижа: да не се отдѣлятъ отъ насжщнитѣ си потрѣбности, необходими за спокойствието имъ и охолностьта имъ. Къмъ останалото се отнасятъ слѣпо. Нищо не би смутило тия сжщества съ мрачни въображения, ако тѣхния гласъ се окаже нуженъ за потвърждението и на най тѣжката присжда. Така имъ диктува тѣхния единственъ учитель — невежеството. Подобно на всѣки човѣкъ и тѣ иматъ погледъ, но този погледъ, не устоява на свѣтлината; то се рови въ тжмнинитѣ, тамъ гдѣто почива зародиша на тѣхната душа. Такъвъ погледъ е началото на злото, защото дебне и зафаща да гризе, защото не познава ползата отъ добритѣ дѣла и добритѣ идеи и слѣдователно намира се въ враждебность съ тия явления на человѣческия прогресъ и ги прѣслѣдва. Социалния порядъкъ често пжти страда отъ подобни екземпляри на человѣческия родъ. Нима бѣше невъзможно на тия българи да се застжпватъ за участьта на братята си поне колкото се отнася до облѣгчение положението имъ въ затвора, какъвто бѣше случая съ Данчева! Но тѣ считаха ли приемливо нѣкакво униженне прѣдъ турската власть зарадъ едни „чапкжни“! Напраздно бихте търсили умилѣние отъ безсърдечни хора. Вмѣсто това Вий ще видите заканвания и скърцание съ зжби. На много мѣста историята ни ги прѣпоржчва за автори на най трагически сцѣни изъ мжченическия битъ на бъл-

гарскитѣ труженици. Ето защо ний гледаме на тѣхъ ка на едни фатални и врѣдни гости въ житейския мир Не отказваме че между тѣхъ се намираха хора честни защитници на българския въстанникъ всѣкога когато случи нѣкой такъвъ да попадне въ примкитѣ на турска полиция. По нататъкъ ще потвърдимъ това исключени

На зараньта двама души заптии извѣдоха Данче отъ затвора за да го прѣдставятъ на „мезлиша", кой се бѣше събралъ нарочно за да распита уловѣния бу товникъ. Данчевъ не мисляше, че полицията е узна всичкитѣ подробности по неговото участие въ станал бой между Ботевата чета и турската войска и за нам рението му да прѣмине въ Румжния за нови въстан чески цѣли, та отначало искаше да заблуди каймакан на, когато послѣдния му задаваше въпроси, като прѣдстави за търговецъ, който поради испусканието парахода е останалъ въ Ломъ. Ето какъ бѣше скрои своята история, съ която искаше да оправдае свое нахождание въ Ломъ.—Азъ съмъ търговецъ въ Гала отъ гдѣто по миналия день тръгнахъ да пжтувамъ парахода за Турно-Северинъ по търговски работи. тукашното пристанище испустнахъ парахода и това ста причина да се намѣря случайно въ Ломъ. Като прѣдп лагахъ че парахода ще се бави повече отъ опрѣдѣл ното врѣме, тъй като видѣхъ че стоварваше едно мн жество стоки, отидохъ въ единъ отъ крайбрѣжнитѣ д кяни да си накупя нѣкои потрѣбности за храна. Дѣйс вително успѣхъ да извърша покупката, но дордѣ да върна на понтона, парахода бѣше се отдѣлилъ на н колко крачки отъ пристанището и заплува на горѣ. А се помжчихъ да измоля отъ капитанина възвръщание му, но напраздно. Капитанина се показа строгъ и отказа. —

Каймаканина изслуша тия думи безъ внимание, т като той бѣше увѣренъ, че насрѣща си вижда сжщ оня въстанникъ, който бѣше точно описанъ отъ авторитѣ извършеното прѣдателство. По тъзи причина Данче напраздно скриваше дѣлата си и настояваше да бж освободенъ отъ затвора. Напротивъ, по този начинъ т възбуждаше звѣрска ярость въ душата на свирѣпия ту

чинъ и прѣдизвикваше едно по голѣмо влошавание на участьта си въ затвора.

Послѣдва заповѣдь да почнатъ мѫченията.

На врата на Данчева се окачи една твърдѣ тѣжка желѣзна гривня, имѣюща формата на подкова. Двата ѝ краища сѫ извити успорѣдно и сѫ пробити за да даватъ възможность, щото гривнята да се заключва съ куфаръ. Отъ задната страна се спуща една голѣма халка, у която се прѣкача единъ дългъ синджиръ. Двамата заптии извършиха тая операция прѣдъ погледитѣ на мезлиша, повѣдоха злочестия плѣнникъ отново къмъ затвора и го вмѫкнаха въ едно тъмно отдѣление на вѫтрѣ въ долния етажъ, ископанъ на единъ метъръ въ земята—нѣщо като подземие. Въ стаята нѣмаше никакво лѣгло, понеже на това мѣсто не се позволяваше да се спи. Чистия въздухъ тукъ не намираше мѣсто. Вмѣсто това, цѣлата вѫтрѣшность напълнена съ една отвратителна миризма. По стѣнитѣ набрани капки отъ влагата. Само едно рѫшетъчно прозорче, постоянно затворено, издълбано на най горнята часть на стѣната освѣтляваше това малко помѣщение, прилично на кафезъ, мръсно като кочина и мрачно като гробъ. Единия отъ заптиитѣ прѣкара синджиря прѣзъ прозорчето, а другия залови края му въ съсѣденъ единъ малъкъ коридоръ, гдѣто бѣше опрѣдѣлено да пази особенъ часовой „важния арестантинъ“. Синджиря се издърпа на горѣ къмъ прозорчето толкова, колкото бѣше нуждно да се държи Данчевъ въ отвѣсно положение до стѣната, дори и не стѫпалъ на цѣлото си ходило, а само на пръститѣ. Тъй трѣбваше да стои той до сутриньта, когато дойде врѣме да го повикатъ на втори „истиндакъ“.

За человѣка, поставенъ въ такова мѫчително състояние, не оставаше друго облѣгчително срѣдство освѣнъ смъртьта. Данчевъ чувствуваше че до настѫпването на нощьта, едвали що остане живъ. Отъ дърпането на синджиря, грубия ошийникъ бѣше исподралъ челюститѣ му, отъ които течеше кръвь. Той стоеше неподвиженъ като трупъ, съкрушенъ отъ ударитѣ на заптиитѣ, а сега мѫченъ отъ болки. Жилитѣ по шията му бѣха се оптѣгнали и задѣбелѣли, вслѣдствие набраната

крака. Очитѣ му се вдълбали въ орбититѣ, живия погледъ изгасналъ, а бузитѣ му бѣха хлътнали като мъртвецъ. Отъ стѣганието на гривнята, бѣше почна да се задушава. Отъ врѣме на врѣме потрѣперваше ко вулсивно—признакъ на истощенъ животъ.

Въ дѣсното кюше на килията замърда нѣщо ка човѣкъ и послѣ изохка. Единъ другъ затворникъ, лѣ налъ на буклучивия подъ, се събуждаше. Въ залисв нието си Данчевъ не бѣше го забѣлѣзалъ до тъзи м нута. Този страненъ затворникъ се оказа помакъ. Дв мата се спогледаха отчаяно подъ слабата свѣтлина, ко то идѣше отъ прозорчето и заговориха.

— Какъ си испадналъ въ тъзи дупка, младежо, з пита непознатия човѣкъ Данчева.

— Охъ, лошо брате!...

Едно задушвание отъ гривнята прѣсече за мину думитѣ на Данчева. Той се помѫчи да събере силитѣ и допълни:

— Обвиниха ме въ бунтовничество и почнаха ме истезаватъ да призная вината си и да раскрия др аритѣ си, а ти?

— Мень ме набѣдяватъ въ убийство на единъ човѣк

Прѣсипналия гласъ на Данчева смути помака и т запита:

— Отъ що тъй много е запрѣлъ гласътъ ти?

— Не виждашъ ли желѣзото на врата ми.

Помака стана и разгледа обстановката на мѫченик тя го смая и той извика отъ очудвание:

— Ще се задушишъ бре момче и тутакси се оглед наоколо. Явно бѣше че търсѣше нѣкакъвъ прѣдметъ, с който искаше да си послужи за да спомогне нѣщо н Данчева.

Въ дъното на стаята лѣжаха нѣколко торби съ съ ми и двѣ качета съ олово. Властьта ги бѣше събрал отъ дюкянитѣ прѣдъ видъ станалитѣ събития въ Вра чанско, въ Клисура и Панагюрище, за да отнеме въ можностьта на нѣкакви въображаеми „комити“ въ Лом да си служатъ съ тия материали за произвѣждание н патрони, вслучай че пожелаятъ да прѣдприематъ нов бунтовничества, тъй много врѣдни за „царщината“. Помак

довлѣче три торби до краката на Данчева и като ги нареди една връзъ друга, изрѣче:

— Стжпи сега отгорѣ.

Данчевъ се покачи на торбитѣ и въздъхна. Тоя способъ спомогна да се скрати дължината на синджиря. Оная часть отъ него, която започваше отъ гривнята и продължаваше до прозорчето, увисна въ въздуха. —

— Благодаря ти, добрий ми другарю, каза Данчевъ на помака съ умиленъ тонъ, въ който изобилствуваха чувства на дълбока признателность.

Прѣзъ цѣли четири денонощия той стоя се така врързанъ. Снеманието на синджиря се допускаше само въ врѣме на хранѣние (сухъ хлѣбъ и застояла вода) и когато го извѣждаха на испитъ. До дѣто траѣше ареста, великодушния помакъ непрѣставаше да поставя торбитѣ подъ краката на Данчева слѣдъ излизанието на заптиитѣ и да ги остава на мѣстото имъ щомъ наближи опрѣдѣленото врѣме да дойдатъ. За да достави на Данчева възможность да сѣда, той измисли и единъ другъ способъ: нареждаше повече торби плжтно въ широки два реда, съставляющи основа, а връхъ тѣхъ слагаше едно отъ оловнитѣ качета.

Като дойдоха заптиитѣ да го извѣдатъ петий пжть на распитъ прѣдъ мезлиша, тѣлеснитѣ му сили бѣха го изоставили и той падна на подътъ. Заптиитѣ помислиха че се прѝструва и го заритаха да става. Прѣлестнитѣ устни на Данчева се движеха машинално. Той се помжчи да събере силитѣ си и едва промълви неразбрано:—Ахъ Вий кръвопийци, до кога ще мжчите бѣдния народъ!... Двама души го заловиха за ржцѣтѣ и го затътриха къмъ конака. На всѣка крачка колѣнитѣ му се прѣгъваха. Въ това положение Данчевъ нищо не чуваше, нищо не виждаше. Отпустналъ се бѣше безсъзнателно на турскитѣ произволи.

Каймакамина го посрѣщна любезно и заповѣда да му донесътъ столъ. Нѣщо повече, той му поднесе и цигара. Данчевъ отказа. Този пжть той се приготви да отговаря откровенно и рѣшително. Той се убѣди, че по добра участь не ще го очаква и вече малко се грижеше

за живота си. „Моитѣ дни сж прочетени“, казва[...] на единъ свой другаръ въ Русенския затворъ.

— Вѣрвамъ да си разбралъ, че е тѣжко да[...] човѣкъ затворенъ, започна каймакамина. Затова[...] се мисли още, ами си кажи правото. Тогасъ освѣ[...] то ще бждешъ освободенъ, но и награденъ отъ С[...]

— Наградитѣ нека останатъ за Васъ. За [...] достатъчна свободата на моитѣ братя. —

Каймакамина се почувствува злѣ убоденъ и б[...] налъ отъ ярость, ако да не забѣлѣзваше, че Д[...] почна да се издава.

— Кои наричашъ твои братя?

— Цѣлия български народъ, който всѣки ден[...] ка отъ Вашитѣ притѣсненйя.

— Щѣхте ли да ни побѣдите, като се залових[...] коя малцина за бой противъ насъ?

— Щѣхме да Ви расклатимъ.

— Значи и ти си човѣкъ отъ „комититѣ“.

— Да!

— Кои сж другаритѣ ти?

— Всичкитѣ българи.

При тѣзи думи, които садържаха нѣщо знач[...] и важно, каймакамина невольно хвърлна погледъ къ[...] новетѣ българи отъ мезлиша, въ който погледъ с[...] лѣза единъ малъкъ признакъ на недовѣрие.

— Повикайте другия „комита“, заповѣда [...] единъ заптия.

Въ стаята се яви вързанъ Кирилъ Ботевъ.

Данчевъ погледна удивително. Той незнаеше[...] хванатъ и Ботевъ.

— Познавашъ ли този човѣкъ?—запита отно[...] макамина, като показваше на Ботэва.

— Не го познавамъ.

— Не крий синко, не крий. Помни, че поди[...] жата или пакъ затворъ, обади се по старния отъ д[...] българи, членове на мезлиша за да заличи съмнѣ[...] което се породи у каймакамина спрямо тѣхъ.—Н[...] чевъ го поднови; това направи за да ги скомпро[...] прѣдъ лицето на каймакамина и да ги накара да [...] ятъ по натагъкъ.

— Освѣнъ тѣзи двама комити, други непознавамъ и посочи на българитѣ отъ мезлиша.

Негодуванието му срѣщу тия послѣднитѣ, като ги гледаше какъ безсъвѣстно експлоатиратъ съ участьта на въстанника за да се покажатъ ослужливи къмъ властьта, тъй много бѣ порастнало, щото не бѣше възможно да спрѣ нѣкой пълното изражение на тия думи, които Данчевъ отправи къмъ тѣхъ:

— Вий сте изроди, достойни за оплюване и обрѣчени да влачите веригитѣ на позора!

Каймакамина падна въ недоумѣние и започна да изглежда ту въстанницитѣ, ту членоветѣ. Послѣднитѣ протестираха за набѣдяванието и едноврѣменно почнаха да засвидѣлствуватъ неизмѣннитѣ си чувства на вѣрность и прѣданность къмъ „Падишаха.“

Най послѣ случката се свърши съ врѣменно заглаждание на съмнѣнията спрѣмо мнимия „комитаджилжкъ.“

Распитванията се отправиха къмъ друга посока.

Погледа на каймакамина случайно падна върху новитѣ кундури на Данчева и Ботева. Думата „еврика“ тукъ би била най много умѣстна. Кой знай, защо каймакамина не я изрѣче. Вѣроятно не бѣше влѣзла въ употрѣбление по онова врѣме.

Тутакси се дадоха заповѣди на една група заптии да докаратъ въ конака всички кундуржии.

— Горкия М-въ и той ще влѣзне въ примката, прошепна Ботевъ на Данчева безъ да го забѣлѣжи нѣкой.

За единъ часъ отгорѣ, цѣлия кундуржийски еснафъ се яви въ конака.

Единъ по единъ се вкарваха въ засѣдателната зала. На всѣкиго се задаваше единъ и сжщь въпросъ: „Прѣгледай тѣзи кундури и отговори, отъ твоя дюкянъ ли сж купени.“

Единъ наивенъ българинъ, младъ момъкъ, задържа по дълго погледа си върху кундуритѣ, попипа ги съ ржка и треперливо произнесе:

Това сж мое издѣлие.

— Тѣзи що ги носятъ на краката си, кой день се явиха въ дюкянътъ ти да ги купятъ?

— На тия хора лично не съмъ продавалъ
обуща.

— Обясни тогава, какъ е станала продажб
кундуритѣ да се намѣрятъ на краката на тия х

— Азъ помня че прѣди нѣколко дни дохо
дюкянътъ ми едно момче, испратено отъ страна
М-въ да иска нѣколко чифта мѫжки обуща. Аз
дохъ 10 чифта отъ разни голѣмини. Сѫщото мо
върна 8 чифта, заедно съ стойностьта на два чи
дури, които М-въ задържалъ въ домътъ си.

— Стига толкова, рѣче каймакамина и зап
се повика М-въ.

На останалитѣ кундуржии се каза да си от

Въ този часъ прѣдставителя на Ломската
тържествуваше надъ сполуката си, която му спо
се пъхне въ мрѣжата на най опаснитѣ тайни и
лѣзне отъ тамъ побѣдитель. Самолюбието му го в
ваше до неописуема гордость. Всичката му радос
изобразена на неговата царственна поза. Въ едно
врѣме олицетворяваше двѣ нѣща: единъ грозен
ракъ, държащъ въ рѫката си убийственния мечъ
то и единъ демонъ, който е сграбчилъ въ влас
всичкия животъ на клѣтника. Всичкото безобра
тържеството бѣше цъвнало на това ниско чело.
малко стана отъ столътъ си и почна да се расхо
стаята съ твърди стѫпки. На членоветѣ отъ
шепнеше весело. Отъ жестоветѣ му се разбира
той говорѣше за нѣщо прѣдстояще. Единия отъ
ницитѣ протълкува тия думи и движения като ув
и надѣжди за „нишани.“

Вратата се отвориха и вѫтрѣ влѣзе запъх
поблѣднялъ, призования М-въ.

— Исказали сте благоволение да ме повика
тено продума той, обърнатъ къмъ каймакамина.

— Да, повикахъ Ви да потвърдите една исти
гледнете на тия двама българи и ми кажете по
чина Вий сте пращали едно момче въ дюкянътъ
кундуржия да имъ купувате кундури?

— Купуванието стана съ тѣхни пари.

— Това не е важно. Мень ми трѣбва да з

що тая работа се извърше чрѣзъ Васъ, а не отъ самитѣ купувачи.

— Бѣха у дома на гости. Поискаха ми подслонъ и азъ не имъ отказахъ, понеже смѣтнахъ че това се налага отъ човѣшкия дългъ. Посрѣдственната роля, която испълнихъ по купуването на кундуритѣ, не бѣше за друго, освѣнъ да имъ ослужа като на гости.

— Раскажете ми какво знаете за всѣкиго едно отъ двамата.

— Не знамъ нищо за тѣхъ, защото пръвъ пѫть ги виждамъ слѣдъ стѫпването имъ въ кѫщата ми. Азъ ги считамъ за пѫтници.

Каймакамина не продължи по нататъкъ. Като се почувствува доволенъ отъ отговоритѣ, порѫча на чаушина да допустне на арестуванитѣ да прѣнощуватъ въ заптийската стая и не вързани.

Распита се заключи.

Всичкитѣ доказателства, които бѣха потрѣбни за да се установи факта, че Данчевъ и Ботевъ сѫ въстанници или другояче — хора отъ „непокорната рая,“ се изчерпиха отъ най добритѣ источници. Останалото оставаше да се разрѣши отъ по горнитѣ власти.

На слѣдующия день слѣдъ свършването на распита, единъ специаленъ параходъ бѣше спрѣлъ на пристанището, пристигналъ отъ Видинъ съ назначение да прѣнесе въстанницитѣ въ този градъ, гдѣто се намираше сѣдалището на Валията. Послѣдния живо се интересуваше отъ вървѣжа на изслѣдването, та бѣше дошълъ съ парахода да придружава въстанницитѣ до Видинъ съ намѣрение да може да ги прѣдрасположи къмъ по голѣма готовность да искажатъ по обширно дѣлата, които сѫ ги занимавали прѣзъ всичкото врѣме до дѣто траяше послѣдньото въстание и нѣкои бѫдащи цѣли на спотаенитѣ бунтовници.

За да се испълни распорѣждането относително цѣльта на дошлия параходъ каймакамина заповѣда да се поставятъ отново желѣзнитѣ гривни на шиитѣ и по една пранга на рѫцѣтѣ. Сѫщата операция се извърше и върху новия затворникъ М-въ, който бѣше причисленъ още отъ вечерьта къмъ категорията на политическитѣ

[illegible]участници. И така арестованитѣ „комити." които
слѣзоха на пристанището, бѣха *трима* души, конво
ха отъ цѣла рота низами.

Въ парахода валията ги посрѣщна съ твърдѣ
[illegible] и едновременно съ присторѣна стро
[illegible] каймакамина за дѣто си е позволилъ нѣ
[illegible] наказание на едни „още млади и неоп
момчета", посрѣдствомъ окачването на шиитѣ и
[illegible] имъ толкова груби и тѣжки желѣза. Кай
мина трѣбваше да се подчини и распорѣди тутак
се энематъ желѣзата.

По пѫтя съ други видъ прѣсторена учтивост
кани въ една раскошно мобелирана каюта примата
гари и започна да ги увѣщава да не се притѣсня
да си бѫдатъ спокойни и главно да не се страху
отъ никакви лоши послѣдствия, ако тѣ пожелаят
ослужатъ на властьта съ вѣрнитѣ си показания. Ис
да ги увѣри още, че властьта всѣкога е наклонн
опрощава такива млади момчета като тѣхъ, когат
забѣлѣжи, че тѣ сѫ тръгнали по единъ измамливъ
тъй като тя прѣдполага, че ще да бѫде това сл
вие отъ нѣкое заблуждение или крайна буйность,
нителна за младитѣ и неопитнитѣ сърдца. Той ги за
за количеството на въстанницитѣ отъ Ботевата чет
цѣлитѣ, които е прѣслѣдвала; помѫчи се да узнае
committing ществуватъ ли нѣкакви комитети изъ нѣкои градов
Дунавския Вилаетъ и кои лица ги съставляватъ и
други подробности, които имаха тѣсна свръзка съ
налитѣ събития и бѫдащитѣ революционни движен
„комититѣ". —

Запитанитѣ се ограничиха да кажатъ само о
което казаха въ Ломъ и което е отъ естество да
же и на Видинския Администраторъ, до колко е го
самоотверженностьта на българския въстанникъ к
бѫде призованъ да потвърди идеитѣ, за които се
безъ да се бои нито отъ турскитѣ зандани, нито
тѣжкитѣ вериги. Всичко друго, което се отнаса до
нитѣ на съзаклятието и до дѣятелностьта на ко
титѣ, всичкия сборъ отъ имена на съзаклятницитѣ и

гаритѣ имъ остана дълбоко затаено въ душата на двамата честни труженици.

Никакъвъ инстинктъ и въ най трагическитѣ минути, никакво влияние, ласкавость или мжчения не бѣше въ състояние да ги направи прѣдатели, да измѣни направлението на оная тѣхна разсъдителность, която ги опжтваше къмъ честното испълнение на дългътъ, нито поквари съвѣстьта имъ. У тѣхъ имаше готовность за истърпяване на всички неволи и страдания, но не и готовность за създавание на нови нещастия. Всѣко принуждение отъ страна на мжчителитѣ, било то ласкателно или звѣрско, вмѣсто да постигне цѣльта си, растваряше въ душата на въстанника убѣжището на оная праведна мисъль, която садържаше завѣтнитѣ думи: „работи, страдай и умри честенъ!“ Тѣ испълнихэ достойно първия отъ тия тритѣ отдѣли на живота. Втория ги възвеличаваше, а третия имъ обѣщаваше вѣчностьта.

Така непоколебими въ вѣрностьта си спрямо тайнитѣ страни на неугасналото дѣло, се държаха и въ Видинъ.

Отъ Видинското пристанище ги опжтиха за затвора, до гдѣто трѣбваше да прѣминаватъ прѣзъ срѣдата на една многолюдна тълпа, набрана да ги гледа. Имаше освирѣпѣли турци, готови да ги расклжсатъ.

На всѣкиго отъ тримата опрѣдѣлиха отдѣлна стая въ затвора.

Данчевъ се намѣри въ една съвършенно малка стаичка, която е служила по рано за нуждникъ. Въ нея нѣмаше никакъвъ прозорецъ. Единственното отверстие се състоеше отъ една малка дупка, грубо изрѣзана при лѣвия жгалъ на стаичката върху стѣната която имаше съсѣдство съ дворътъ. Тая дупка имаше това важно прѣимущество, че служаше за отдушникъ; инакъ живота въ тая *полица*, съ каквото име назоваваха тогава тоя родъ отдѣления, бѣше невъзможенъ, поради малкото количество въздухъ, който съдържаше тя, размѣсенъ съ една отвратителна миризма, идяща отъ низверженията въ слабо-запушения нуждникъ. Тукъ Данчевъ прѣкара 17 денонощия, мжченъ отъ жажда и храненъ съ хлѣбъ, приличенъ на калъ, убитъ отъ тѣжината на прангитѣ и

[illegible] миязмитѣ и тъмнотат[illegible] [illegible] въ арестанския живот[illegible] [illegible] всичкитѣ аванси [illegible]

[illegible] българина *Ил*[illegible] [illegible] това име, кое[illegible] [illegible] отъ революцио[illegible] [illegible] противополо[illegible] [illegible] характери, отъ които [illegible] [illegible] Душата на тоя човѣ[illegible] [illegible] достоинства, засл[illegible] [illegible] отъ ревностн[illegible] [illegible] затворенитѣ българ[illegible] [illegible] на братята си, бла[illegible] [illegible] на разума си. Н[illegible] [illegible] доказателства, които би[illegible] [illegible] да бжде полезенъ. Ра[illegible] [illegible] която си служаше [illegible] [illegible] но прѣдпочиташе от[illegible] [illegible] на случайностит[illegible] [illegible] облегчение въ сждба[illegible] [illegible] дарба на словопр[illegible] [illegible] за побѣда. Притѣжава[illegible] [illegible] която го правѣ[illegible] [illegible] на своята отбрана. [illegible] [illegible] която му способствуваше [illegible] [illegible] сждии и администратори [illegible] [illegible] интимность. Ето защо тия [illegible] [illegible] „Илийо Ефенди". Въ испи[illegible] [illegible] да заблуждава, а въ рѣш[illegible] [illegible] снисходителенъ. И благодарение н[illegible] [illegible] той извакдаше отъ занданитѣ [illegible] [illegible] групи осждени българ[illegible] [illegible] му прѣстояха още петь дено[illegible] [illegible] но безъ да бждатъ въ[illegible] [illegible] ходатайството на Илия Цанов[illegible] [illegible] стая, която служаше з[illegible] [illegible] Тамъ затвориха и тримата [illegible] [illegible] т. е. безъ да се упражнява п[illegible] [illegible] безмилостнитѣ удари.

IX.

По една нова заповѣдь на властитѣ, въстанницитѣ, заедно съ М-ва, закараха въ Русе за окончателно сѫдение. Така щото прѣдстоеше имъ да испитатъ строгоститѣ и на тамошнитѣ затвори. Отдѣленията, въ които ги затвориха, не различаваха отъ ония въ Ломъ и Видинъ. Ако бихме допустнали една малка разлика, такава се явяваше само въ физеономиитѣ на хората отъ стражата; тѣхъ обаче ги считаме непричастни въ участьта на затвореника. Ролята принадлѣжеше на нравственния уровень, който за нещастие се явяваше и въ тритѣ затвори се въ сѫщото долньо качество. Съ една дума прѣдставлявайте си че гледате едни и сѫщи актьори, съ различни физеономии, дѣйствующи на една и сѫща сцѣна, на която само декорациитѣ се промѣняватъ.

Отговоритѣ при разпита и тукъ се повториха въ сѫщата смисълъ. Въ сѫдебната зала присѫтствуваха и прѣдставителитѣ на чуждитѣ държави. Ролята на защитникъ испълняваше Илия Цановъ.

Слѣдъ три часа присѫдата стана извѣстна: Въстанницитѣ отъ Ботевата чета, уловени слѣдъ разбиванието на послѣднята и по важнитѣ съзаклятници—всички затворени въ Русенския занданъ, се осѫждаха *на смърть чрѣзъ обѣсване.*

Бѣсилката се приготовляваше.

По настояванието обаче на Илия Цановъ, осѫденитѣ бидоха прѣдставени телеграфически въ Цариградъ за помилвание, което имъ се даде въ замѣна на *вѣчно заточение въ окови въ Санъ-Жанъ-Дакърската крѣпость.*

Всички затвореници послѣ разпита бѣха събрани въ една обща стая, отъ гдѣто трѣбваше да ги подкаратъ къмъ далечната земя. Тогазъ Данчевъ се срѣщна съ много свои другари, затворени по рано: Никола Обрѣтеновъ, Сава Пеневъ, Юрданъ Инджето, Прокопий Дянковъ и др. Всѣкой разказа по нѣщо отъ тѣглилата си. Спомниха си за миналитѣ радости, за толкова изгубени надѣжди и угаснали мечти. Стана имъ скърбно за убититѣ имъ другари, за отечеството имъ, което напущатъ неосвободено безъ да могатъ да се потрудятъ още единъ

пжть на него, за любимитѣ имъ родни кжтове, за
родинитѣ имъ бащини огнища, за неволитѣ на съ
отечественницитѣ си и всички захълцаха...

По причина на лошия въздухъ въ затвора Да
и Ботевъ паднаха болни отъ тифусъ оставени н
брежкото гледание отъ служащитѣ въ болпичното
дение на затвора. Прѣзъ това врѣме ги навѣстява
сестрата на Данчева—Марица, братъ му Илия съ с
рата си Вангели, за които отъ врѣме на врѣме се
обождаваше входа на лѣчебницата. Тѣхнитѣ грижи
чително спомогнаха за оздравѣването на двамата

Най голѣма растуха Данчевъ получаваше от
товницата си Вангели. Тази жена бѣше добра, ра
сърдечна и крайно човѣколюбива. Думитѣ ѝ съд
ха онай ангелска благость, която допълваше вси
шансове на изцѣлението и успокояването на болни
таникъ. Красотата на душата ѝ дѣйствуваше въ
хармония съ красотата на лицето ѝ, което бѣш
очарователно и миловидно! Не сжществуваха затъм
въ тая дѣвственна душа; непокварени лѣжаха там
ствата ѝ спрямо всичко което страдаеше и чезнеше
сжтствието ѝ при болния Данчевъ донисаше влияв
животворность, сила и надѣжди за новъ животъ. Н
видъ въ това врѣме ставаше милъ и печаленъ. Вси
тжги най вече се отражаваше на очитѣ ѝ, които
глеждаха да бждатъ сухи отъ много врѣме. Да, тя
койтъ отъ Данчева, плачеше горко за тѣжката му у
Сърдцето ѝ се свиваше отъ болки, когато си поми
за заточението, което затваряше на вѣки възможн
за едно второ виждание. Тя обичаше Данчева съ
ката братска любовь, присжща на правѣднитѣ души
чаше го най вече зарадъ подвизитѣ му, които ед
засѣгаха националнитѣ ѝ чувства, като българка,
цѣнеше високо свободата на отечеството си.

Между другото ний казахме че у тая истинск
лосердна сестра имаше твърдость. Ще потвърдимъ

Единъ день тя се опита да влѣзне въ болни
отдѣление въпрѣки капризничеството на вардачитѣ,
този пжть искаха да въспрепятствуватъ влизание
Нѣколко пжти чу думитѣ „назадъ!“ но тѣ нѣмаха

Иваница Данчевъ

въ Видинския затворъ

да я повърнатъ. Милостьта й къмъ Данчева я караше да върви напрѣдъ и ето че се доближи до вратата. Заптиитѣ насочиха щиковетѣ на пушкитѣ си. „Мушнете, ако смѣете“, произнесе смѣлата жена и направи още една крачка напрѣдъ. Единъ отъ заптиитѣ обърна приклада и нанесе върху рамото ѝ единъ отвѣсенъ удъръ, а другъ пристѫпа да я сграбче. Въ тоя моментъ тя показа една удивителна сърдцатость. Случая би накаралъ и ангела да отмѫсти за такава обида, която садържаше най яркитѣ доказателства на упаднала нравственность. Съ една силна плѣсница тя отговори тутакси на побойника, а додѣто втория да я улови, тя успѣ да бутне ключалката на вратата и се вмѫкна въ коридора на болницата съ викове за помощь. За щастие русенския сѫдникъ Акѫпаша, който минаваше за единъ по разбранъ турчинъ, въ сѫщия часъ разглеждаше положението на болнитѣ и чу шумътъ въ коридора. Затече се той и даде край на инцидента, като разпъди нападателитѣ и даде закрилата си на почтенната посѣтителка.

Памятни сѫ нейнитѣ отечески думи, които тя произнесе при лѣглото на Данчева, когато болѣдуванието му се свършваше:

— Бѫди до край юнакъ, брате Иваница и надѣй се на правдата, която ще те закриля. Въ изгнанничеството, макаръ и да го нарѣче Сѫдътъ „вѣчно“, не трѣбва да липсватъ ония надѣжди, които го правятъ врѣменно. Между человѣцитѣ на земята ще се намѣрятъ добри хора, които да помислятъ за васъ, клѣтитѣ труженици. О, дано не се забави вашето освобождение! Тогазъ ти ще бѫдешъ тъй много честитъ! Нещастията, мѫкитѣ и печалитѣ ще се забравятъ посрѣдъ свободния животъ пъленъ съ радости и веселие. Ще се либувашъ на пролѣтьта и на всичкитѣ очарования на безконечностьта, а ний ще се въсхищаваме отъ щастието ти! Ахъ, колко весело ще бѫде тогава!... Всѣки единъ день ще ни се струва като праздникъ. Колко хубаво е да страда човѣкъ за отечеството си! Страданията на нашия въстанникъ съставляватъ единъ спасителенъ проходъ, прѣзъ които би трѣбвало да мине всѣки единъ българинъ. Надъ твоята злочестина цъвти бѫдѫщето ти, което обѣ-

щава да бжде свѣтло като небето, осѣяно съ звѣ
Ето нà, виждашъ ли, колко много ще ти завиждаме по
А сега не трѣбва да скърбишъ. Остави това намъ. С
щай ми се, че ти съ твърдость ще посрѣщнешъ пр
стоящитѣ неволи и нѣма да напустнешъ вѣрата си
могжществото на правдата, нали брате? Ний ще по
чимъ за тебе, но нѣма да прѣдстанемъ да се надѣв
че ти въ скоро врѣме ще се завърнешъ въ отечести
си свободенъ, здравъ и веселъ.

Ний се отнесохме съ почитание къмъ Данчевата
ха, защото мислимъ че съ това испълняваме единъ д
къмъ нейната память — този скжпъ остатъкъ сл
смъртьта ѝ — твърдѣ поучителенъ за всички ония,
които устата не сж произнесли ни една добра дума,
дитѣ не сж испускали ни една въздишка и очитѣ не
пролѣли ни една сълза за искупителитѣ на народн
свобода.

Щомъ се свърши болѣдуванието на Данчева и
тева, властьта пристжпа къмъ испълнението на при
дата. Всички други осждени бѣха откарани.

За испращанието на двамата заточеници бѣха надо
на гарата тълпи отъ народъ. Малки дѣца имъ подав
китки отъ цвѣтя и прѣдаваха съ своя невиненъ дѣтин
гласъ думитѣ, продоктувани отъ родителитѣ имъ:
виждание чичо!" Очитѣ на млади и стари се налив
съ сълзи. По смѣлитѣ се ржкуваха съ злочеститѣ п
ници и имъ исказваха по нѣколко утѣшителни думи. М
ду навалицата се показваше и нажаленото лице на поз
тата баба Тонка. Тази юначна жена, която не сж мо
да покъртятъ толкозъ трагични сцѣни въ живота ѝ, сега
плачеше и обсипваше челата на Данчева и Ботева
горѣщи цѣлувки. Домашнитѣ на Данчева обвиваха
цѣтѣ си около шията му и отчаяно заридаха на гърд
му, задавени отъ сълзи...

Но най послѣ тренътъ изсфирѣ и понесе клѣт
българи къмъ Варна. На Варненското пристан
ги качиха на единъ товарителенъ параходъ, който
прѣнесе въ Цариградъ. Въвѣдоха ги въ тамошн
терсана, гдѣто завариха другаритѣ си, съ които
видѣха въ Русенския занданъ и нѣкои отъ панагюрски

клисурскитѣ и копривщенскитѣ въстанници. Цариградската терсана бѣше сборния пунктъ на всички осъдени на заточение въ Санъ-Жанъ-Дакъръ (Акия). Отправлението на всичкитѣ се даваше отъ Цариградъ. Пѫтуванието се продължи прѣзъ Берутъ и Кайафа. Турското население въ тия градове бѣше силно развълнувано противъ „непокорницитѣ“ и се трупаше на тълпи съ явно намѣрение да ги нападне съ убийственни цѣли. Конвоирующитѣ едва намираха възможность да противостоятъ на подивѣлитѣ тълпи.

Отъ Кайафа потѣглиха по сухо за Санъ-Жанъ-Дакаръ. Това е единъ малъкъ турски градъ, построенъ върху една широка издадена суша навѫтрѣ въ срѣдиземно море. При самата крайнина на носътъ се издигатъ колосални канари, между които е съзидана вѣковната крѣпость. Наоколо стърчатъ високи и дебели стѣни, които се прѣсичатъ отпрѣдъ съ една голѣма врата, опрѣдѣлена за входъ направо въ зандана. Който е ималъ нещастието да посѣти вѫтрѣшностьта на това чудовищно изобрѣтение, той ще е запознатъ твърдѣ добрѣ съ влажното и широко онова отдѣление на зандана, което е прѣдназначено да побира всичкитѣ заточеници и да имъ служи въ едно и сѫщо врѣме за спалня, за готварница и за заходна. Отъ това мѣсто затворения е осѫденъ да не вижда небото и да се прости съ понятието за свѣтлината на деньтъ, прѣзъ всичкото врѣме, до дѣто трае заточението. Единственното отверстие се намираше на тавана въ формата на една крѫгла дупка, напрѣчена съ желѣзни пръчки. Отъ тамъ влизаше по малко свѣтлина и по малко прѣсенъ въздухъ. Лѣговищата на затворницитѣ прѣдставляватъ едни малки и ниски одърчета, направени отъ калъ върху каменния подъ. За спане всѣки затворникъ си служаше съ своитѣ постилки и завивки, които донисаше съ себѣ си. Често пѫти се случваха заболѣвания въ зандана, които прѣминаваха безъ помощи отъ страна на крѣпостната администрация. Болѣстьта изчезваше сама или пъкъ причиняваше смърть. Само въ послѣдния случай се явяваше надзирателя да распорѣди за изнисанието на мъртвеца.

На това мѣсто излѣжаваха заточението си, оковани въ тѣжки вериги, извѣстнитѣ на читателя български труженици.

Санъ-Стефанския договоръ ги спаси.

Единъ день на прага на вратата се яви надзирател
затвора и обяви на българитѣ: „Всички сте освободе
Увѣхналитѣ имъ лица се съживиха, сърдцата имъ за
каха отъ радость, а устата имъ благославяха освоб
телитѣ.

Една група младежи християни, научени за осво
дението на изгнанницитѣ, дойдоха отъ Берутъ да г
здравятъ по този случай и да имъ засвидѣтелству
своитѣ почести.

Въ градътъ Санъ-Жанъ-Дакъръ освободенитѣ с
виха нѣколко дни за да разгледатъ градътъ и да
дятъ на желанията на мѣстнитѣ християни, които е
други се надпрѣварваха, кой по рано да ги покани н
стувание.

Всичкитѣ други изгнаници се завърнаха въ о
ството и жилищата си по най правия пжть, а Данч
придруженъ отъ нѣколко свои другари посѣти све
мѣста: Кана Галилея, Назаретъ, Таворската Гора и
кои отъ тамошнитѣ мънастири. На връщание прѣзъ С
Жанъ-Дакъръ взе „сбогомъ“ отъ всички християн
този градъ, съ които се бѣше запозналъ и се отп
за отечеството си веселъ и доволенъ.

К Р А Й.

Слѣдующитѣ свидѣтелства, дадени на ИВАНИЦА ДАНЧЕВЪ отъ разни съзаклятници и негови другари отъ Ботевата чета потвърждаватъ поборническо-революционната му дѣятелность, прѣдметъ на настоящата книга.

СВИДѢТЕЛСТВО

Издадено отъ Орѣховски граждани въ гр. Орѣхово (България) на Иваница Данчевъ, родомъ българинъ изъ гр. Свищовъ.

Долоподписанитѣ жители изъ г. Орѣхово съ настоящето си свидѣтелство явяваме, че Иваница Данчевъ е билъ въ врѣме на народното ни възраждание прѣзъ год. 1874 ревностенъ апостолъ въ повѣреното нему Орѣховско Окрѫжие за усѫществуванието и распространяванне за въстание, за свободата ни, която имаме днесъ.

1) Че е билъ организаторъ на Ботевата чета, която прѣдприе, че излѣзе на Козлодуйски брѣгъ на Сѣверна България, въ която бѣше и той самитъ ратникъ противъ общия врагъ.

2) Увѣряваме, че като имаше повѣрена тази мисия за свѣтото дѣло повѣрени му бѣхѫ много личности за тѫзи цѣлъ, които въ врѣмѣ на дѣйствията си е спокровителствувалъ и пазилъ съ голѣма прѣдостороженость тайнитѣ имъ, даже и въ най критическитѣ обстоятелства прѣзъ ония врѣмена, постоянно имъ е диктувалъ да умратъ за милата свобода на отечеството.

3) Увѣряваме че е ималь злощастието както и другитѣ поборници, че е претърпявалъ разни несноси обстоятелства по тѫзи цѣлъ, но пакъ е билъ вѣренъ и искренъ къмъ мисията си. Непристрастно е сносилъ прѣслѣдванията и гоненията отъ тогавашното правителство; но той пакъ съветванъ отъ благородната му цѣль, вдѫхвалъ е идеята между народа и всѣко пожертвование повѣрявано отъ страната му за сѫщата цѣль, употрѣбявалъ го напълно за помощь на разни емигранти и за снабдяване на нуждитѣ потрѣби.

4) Услугата му спрѣмо народа въ онова врѣме, за да сношава мислитѣ на сѣки българинъ, признаваме притеквалъ се е до най далечни страни че да принася мисли и открива срѣдства за обединение къмъ мисълъ за народно благо, сѫщеврѣмено приготовлението е подържалъ дѣломъ.

5) Най сетнѣ е билъ за насъ и за цѣлото отечество въ

онова врѣме най заслужителенъ и вѣренъ тълкувателъ
вѣтътъ и клѣтвата на покойнитѣ наши герои, постоянъ
врагътъ съ оржжие въ ржката си на бойното поле и
гично са е борилъ въ лицето му до послѣдната мину
силитѣ си, испадвалъ е въ ржцѣ и е прѣтърпявал
сериозното искушение отъ страна на врагътъ ни, за да
даде събратията си и единомисленницитѣ си, но той в
е скривалъ тайната и никога не е изявилъ за да пос
както напослѣдъкъ е познато всѣкиму, че ведно съ
други народни поборници биде осжденъ на вѣчно зат
въ Акия (Азия) и слѣдъ сключванието на Санъ-Стеф
договоръ биде освободенъ, тѣлесно изнемощялъ завърна
г. Свищовъ на спокой.

За горѣизложеното подписваме ония, които е нам
нато всичко ва заслугитѣ и за възспомѣнание на потом
му и за прѣдъ народа ни, за това издадохме му насто

29 Май 1880 год.

ПОДПИСАЛИ:

Тома Младеновъ, П. Д. Ивановъ, Иваница Опревъ,
Райчовъ, Георги Непровъ, Георги Върбановъ, М. Д. П
Лучо Дачковъ Лагораковъ, Иончо Христовъ, Хр. Пе
И. А. Теодоровъ, Цеко Милковъ, Ив. Димитровъ, К.
ренский, А. Георгевъ, Георги П. Осиковъ, Гр. Георге
Плазаровъ, Тома Поповъ, М. Павловъ, А. Симидовъ, И
Д. Марнополский, М. Юрдановъ, Ив. Ниновъ, Назмъ
новъ, Х. Стояновъ, Тони Киро Дуковъ, М. Петровъ,
ковъ, Тома Тодоровъ, П. Ивановъ, Цало Мариновъ, Д.
човъ, К. Атанасовъ.

Долоподписаний удостовѣрявамъ, че подписитѣ на
сять и петъ жители Орѣховски въ този актъ сж тѣхни
ствени и написани собственоржчно, отъ сжщитѣ лично
познати.

Правителственийй членъ на Орѣховский окржженъ

(Подп.): Аристархъ Бисеревъ

Г. Орѣхово 30 Маия 1880 г. № 226.

(Печатъ на Орѣх. Окр. Сждъ).

СВИДѢТЕЛСТВО

Изъ г. Вратца.

Ний долоподписанитѣ граждани отъ гр. Вратца съ настоящето свидѣтелствуваме за Г-на Иваница Данчевъ отъ гр. Свищовъ, който въ 1874 и 76 год. бѣше единъ отъ ревностнитѣ апостоли на революционийтъ комитетъ, той безъ да се бои за животътъ си е проповѣдвалъ по нашитѣ страни идеята за въстание противъ врагътъ и освобождение на отечеството; той заедно съ Стоянъ Заимовъ е устроилъ въ градътъ ни востанический клубъ на когото не малко полза е прѣнасялъ съ наставленията си и извършвание тѣжки и тайни работи, като: прѣнасяние оружия, припаси и пр. Билъ е организаторъ на Ботевата чета, която въ 1876 год. Май 17 прѣмина Дунавътъ и като ратникъ съ пушка и ножъ въ ржка ся е билъ съ врагъътъ. Слѣдъ распрѫсванието на спомѣнатата чета, тоя ся улови въ гр. Ломъ-Паланка заедно съ братътъ на войводата Ботевъ, гдѣто испитванъ и искушаванъ отъ турското правителство, нищо не е исказалъ и прѣдалъ отъ тайнитѣ на востаническийтъ клубъ въ нашата страна, нито пъкъ е исказалъ нѣкоя личность отъ познатитѣ нему множина негови сътрудници и съратници. Най послѣ той се осжди на заточение, отъ което е освободенъ слѣдъ сключванисто на „Св. Стефанский договоръ“.

За това ний долоподписанитѣ, които сме имали случай да видимъ и узнаемъ подробно всичко що по-горѣ казахме, даваме настоящето си Г-ну Иваница Данчеву за да му послужи гдѣто трѣбва.

Гр. Вратца, 2 Юний 1880 год.

ПОДПИСАЛИ:

М. Ив. Анковъ, К. Х. Николовъ, Д. Кръстювъ, Коста Йончевъ, Митю Костовъ, Г. Антоновъ, Нацо Поповъ, Нацо Георгевъ, Иванчо Стаменовъ, Христо Х. Кръстевъ, Каменъ Манчовъ; Т. Кановъ, Тоню Младеновъ, Д. А. Бѣлмустаковъ, И. Ивановъ, Т. Балабановъ, Д. Иваницовъ, Ив. Николаевъ, Ц. Ангеловъ, Т. Антоновь, И. В. Кръстеняковъ, М. Ангелакьовъ, У. С. Моневъ, К. Ив. Даковъ, Мане Найденовъ, Тошо Николовъ Симеонъ Л. Подбаловъ, Т. М. Неновъ, Цено К. Буюклийский, Иванчо Юрдановъ, Тошо Иванчовъ.

Долоподписаний членъ на Вратчанский Окр. Сѫдъ, Ангелъ Димитровъ Иоцовъ удостовѣрявамъ подписитѣ на подписавшитѣ настоящето свидѣтелство жители отъ гр. Вратца на брой тридесетъ и единъ, които сѫ лично познати и собственноръчно сѫ приложили подписитѣ си въ мое присѫтствие въ канцеларията на Сѫда.

Гр. Вратца, 2 Юний 1880 г. № 112.

(Подп.) Сѫдебенъ членъ: А. Д. Иоцовъ.

СВИДѢТЕЛСТВО

Дадено отъ нѣколко граждани Свищовски на Иваница Данчевъ бъларски поборникъ:

Долуподписанитѣ Свищовски граждани удостовѣряваме, че Иваница Данчевъ труженецъ Свищовский е билъ единъ отъ най-деятелнитѣ ревнители за освобождението на отечеството ни отъ бившето турско тираническо правителство, за което е прѣдприелъ да посвети имота и живота си, като се отличилъ по слѣдующитѣ главни пункти отъ приключенията на народното ни дѣло (движение).

1) Въ 1869 год. той избѣгна отъ града ни (родственото му мѣсто) въ Романия за да се изтръгне изъ нектитѣ на звѣрътъ, общия ни врагъ, понеже бѣше подозрѣнъ и прислѣдванъ като въстанникъ, за което изложенъ на трудно прѣхранвание въ странство, не се отказалъ никакъ отъ родолюбието си.

2) Отъ 1874 год., той зближенъ и упознатъ и съ други желающи да бѫдатъ ратници за свободата на отечеството ни, е почналъ да размишлява по кой и какъвъ начинъ да се работи за организиранието на въстанически чети, които съ прѣминаванието си въ България да могатъ да възпалятъ народний духъ за свобода.

3) Отъ 1875 год. Данчевъ съпровождаемъ отъ осмина български (граждани) младежи ся отправиха въ Херцговина за да земи участие и да ся присъедини съ тамошнитѣ чети, които ся биеха за свобода, нъ извѣстенъ на пѫтя до Г. Кладово (Сърбия) за съвършеното разбивание на четитѣ, ся принуди да се завърне пакъ въ Влахия. Послѣ малко врѣме

ъ съ други още младежи той отиде въ Цариградъ
да го подпалятъ за да спомогнатъ възстанието на
а но и тамъ за зла или добра честь прѣдизвѣстенъ
анието, биде пакъ принуденъ да ся завърне въ

ъ началото на 1876 година той съ други желающи
на България прѣдприелъ да бѫде единъ отъ народ-
постоли, проповѣдающи всеобщото възтание като
ращанъ на нѣколко пѫти като такъвъ въ г. Руссе,
Рахово и Вратца, като иждивѣвалъ своя мало-
ъ, както и съ просия препечелений капиталъ за
то и прѣхвърлѣнието въ България разни орѫжия,
сѣтнѣ на 17 Май нея година мина съ Ботевата
авътъ, показа се достоенъ поборецъ подъ знамето
и смърть като се би юнашки въ рѣчената чета
ното ѝ разбивание, и после биде уловенъ отъ тур-
сти въ г. Ломъ. Паланка ведно съ брата на войво-
въ, искушаванъ и принуждаванъ да искаже дѣлата
тницитѣ си, послѣ привѣденъ въ Руссе гдѣто сѫщо
най жестокитѣ мѫки за да стане народенъ издай-
което като постоянствуваше въ благото на народа,
енъ и изпратенъ на вѣковно заточение въ г. Акия
отъ гдѣто сѫ освободи при сключванието Санъ-
я договоръ когато въ послѣ на изнемощени сили
мъ да се завърне и пристигне за покой въ града си.
ся е отличилъ при навѣденитѣ случаи, както и
уги, безъ да гледа за живота, имота си и всички
и, които е прѣтърпялъ както отъ турското прави-
ъй и отъ влашкото, а отъ послѣдното е билъ за-
въ затворъ за народното ни възраждание нѣколко
му даваме настоящето свидѣтелство за да му по-
надобности на обстоятелства, както и за память
ѣ и прѣунуцитѣ му.
вищовъ, 10-й Декемврий 1880 год. Подписали: Св.
Христовъ, Петъръ Аврамовъ, Георги К. Висоновъ,
Кановъ, Петко Аврамовъ, Хр. Гешевъ, Петъръ
(учитель) Пантелей П. Стояновъ, Хр. П. Алексевъ,
атрановъ, Киро Вълювъ, Тачю Н. Мирювъ, Гено
Георги Н. Височовъ, Г. Байдановъ (учитель), То-
Стойковъ, Д. Юрдановъ, Т. Икономовъ Дим., П.

Вълневъ, Парашкева Ангеловъ, Х. Д. Неновъ, Г. Т. Катр
новъ, Танасъ Папухиновъ, Ангелъ Балашовъ, Г. Кирович
свещ. Коста Неновъ, Алеко Геновъ, Т. А. Божиновъ, Д. Д
шевъ, Я. Н. Сѫбевъ, Ив. Желѣзковъ, К. А. Константиновъ
П. Бояджиевъ.

Свищовското Град. Общ. Управление удостовѣрява н
стоящето свидѣтелство съ приложение на печата си, като
основава на горнитѣ тридесеть подписа.

Г. Свищовъ, 7 февруарий 1881 год.

(Подп.) Кметъ Т. Икономовъ, Секретарь В. Манчовъ.

Прѣпис

СВИДѢТЕЛСТВО

*Издадено отъ с. Бѣла Слатина, Орѣховско окрѫжие на Бъл
рина Иваница Данчевъ родомъ отъ Свищовъ.*

Долоподписанитѣ жители изъ с. Бѣла-Слатина съ наст
ящето си свидѣтелство увѣряваме и засвидѣтелствуваме прѣд
всѣка власть и лице, че рѣчения Иваница Данчевъ е бил
въ врѣмето на народното ни възраждание прѣзъ год. 187
и 76 ревностенъ апостолъ отъ повѣреното нему сел
за усѫществувание и разспространение за възстание за св
бодата ни, която имаме днесь.

1) Че е билъ организаторъ на Ботевата чета, съ коя
прѣдприе и излѣзе на Козлодуйския брѣгъ (въ сѣверна Бъ
гария) въ която бѣше и той самийтъ ратникъ противъ о
щия врагъ.

2) Увѣряваме, като имаше повѣрена тази мисия, за св
тото дѣло, повѣрени му бѣха много личности за тази цѣл
които въ врѣме на дѣйствията се е покровителствувалъ и
пазилъ съ голѣма прѣдостороженость тайната имъ даже и
най критическитѣ обстоятелства прѣзъ ония врѣмена, пост
яно имъ е диктувалъ да умратъ за милата ни свобода
отечеството.

3) Увѣряваме за злощастията, които еималъ и въ които
прѣтърпявалъ разни несносни тѣглила по тъзи цѣлъ, но
пакъ е билъ вѣренъ и искренъ къмъ своята мисия. Непр
стано е билъ прѣслѣдванъ и гоненъ отъ турското правителст
но той като съветванъ отъ благородната си цѣль, вдъхва
е идеята между народа и всѣко пожертвувание повѣрява

нему е употрѣбявалъ за сащата цѣлъ т. е. снабдявалъ на е съ оржжия, припаси и проч.

4. Услугитѣ му спрѣмо народа въ него врѣме за да сношава мислитѣ на сѣки българинъ, признаваме; притеквалъ се е до най далечнитѣ страни, за да прѣнесе мисли и откривалъ срѣдства за съединение кымъ мислитѣ за народното ни благо, сжщеврѣмено приготовлението е подържалъ дѣломъ.

5. Най сетнѣ е билъ за нази и за цѣлото ни отечество въ онова врѣме най вѣренъ заслужитель и тълкуватель на завѣта въ който самъ идвалъ повечето нощя въ селото ни да ни подканя кымъ свѣтото дѣло. И още познато ни е че споредъ клѣтвата дадена отъ паднали героя Х. Ботевъ е стоялъ срѣщу врата на бойното поле съ оржжие въ ржка и енергически са е борилъ до послѣдня сила. Испадвалъ е въ ржцѣ и е прѣтърпѣвалъ най сериозното изкушение отъ страна на врагътъ за да прѣдаде събратията си, но той всѣкога е скривалъ тайнитѣ ни и никого не е прѣдалъ за да пострада както и най-послѣ се осжди на вѣчно заточение въ Акия; но Санъ-Стефанский договоръ 1878 год. скжса веригитѣ и днесъ е въ отечеството си на спокойствие.

За всички негови заслуги, които направи за милото ни отетество, признаваме и му благодаримъ като му даваме настоящето си свидѣтелство за всѣки случай и въ знакъ призналелство за неговата искренность.

Подписали: Иванчо Сейновъ, Д. Пашуновъ, Петко Тодоровъ, П. Воловъ, Василъ Николчовъ, Сайно Илиевъ. Иванчо Каменовъ.

(Печатъ с. Бѣла Слатина).

Ний долоподписанитѣ удостовѣряваме прѣдъ всѣко лице и всѣка власть, че и въ нашето село сжщото са е работило отъ Иваница Данчевъ, за-това подписваме и полагаме печата. Подписали: В. Д. Иотовъ, Кочо Роловъ, Тодоръ Димитровъ, Петко Ниновъ, Петръ Томовъ, Петръ Ивановъ. (Печатъ село Тирнова).

Долоподписаний удостовѣрявамъ вѣрностьта на това копие съ първообразното му, прѣдставено мене, В. Д. Марковъ, Свищовский Мировий Сждия въ канцеларията на сжда, отъ Иваница Данчевъ жителъ Свищовский. Като сличихъ

това копие съ първообразното му въ послѣдното подчес
прѣписи, заличени слова нѣмаше.

Свищовъ, 4 Августъ 1881 год.

№ 271 на Регистра Мировий Сѫдия
(подп.) В. Д. Марковъ.

УДОСТОВѢРЕНИЕ

Подписаний Николай Т. Ванковъ родомъ отъ гр. Си
щовъ, а по настоящемъ жив. въ гр. Букурещъ (Романия)
занятие търговецъ, давамъ настоящето удостовѣрение на Си
щовеца Иваница Данчевъ за слѣдующето:

1) Че той, Иваница Данчевъ въ началото на 1876
дина заедно съ Димитъръ Горовъ, Митю Цвѣтковъ и Сав
Пеневъ дойдоха въ магазията ни, която държахме съ Ива
Табаковичъ въ гр. Букурещъ въ улица „Карлъ I-ий Зе
ний“, които освѣнъ купенитѣ чрѣзъ назъ отъ Резенъ Фер
пушки купиха още 160 револвера, 12 пушки „шеспо“,
пушки кабзалии отъ диря се пълнятъ съ фишеци които взех
отъ Х. Стойка, всички възлизаха на сумма съ другитѣ и
покупки като патрони и други 1600 жълтици австрийск
които като платиха останаха още да длъжатъ 435 жълти
австрийски и слѣдъ три дни Иваница Данчевъ дойде
магазията ни и брои останалитѣ 435 жълтици. 2) Вс
китѣ имъ покупени прѣдмети се прѣнесохѫ отъ дирня
страна на магазията ни които стояха не по малко отъ
недѣли. 3) че Иваница Данчевъ придруженъ съ търгове
Христа Х. Костовъ и Савва Пеневъ събраха отъ гр. Бу
рещъ помощъ а именно: Тесаци, Беневреци, конски тор
50 солдашки раници, калпаци гербови, гайтани за ревор
ритѣ, царвули навуи и др. потрѣбности които биха прѣн
сени все въ магазията, които слѣдъ двѣ недѣли Ивани
Данчевъ прибра както орѫжието тъй и другитѣ прѣдмѣти
съ тѣхъ заедно замина за Крайово. За всичко това дава
му настоящето удостовѣрение подписано отъ менъ саморѫч
гр. Свищовъ 20 Августъ 1892 год. (подп.) Н. Ванковъ.

Подписаний нотариусъ при Свищовский Окр. Сѫдъ у
стовѣрявамъ, че отвъдний подписъ въ настоящето удосто
рение е подписано собственорѫчно прѣдъ менъ въ канце

рията ми отъ лично познатий менъ Николай Т. Ванковъ изъ гр. Свищовъ, по настоящемъ живѣе въ г. Букурещъ (Романия).

Г. Свищомъ, 20 Августь 1892 г. № 2386 кв. № 1976.

(Подп.) Нотариусъ: Ат. Николаевъ.

УДОСТОВѢРЕНИЕ

Долоподписаний жителъ отъ гр. Търново, а по настоящемъ жив. въ гр. Свищовъ като търговецъ, давамъ настоящето удостовѣрение на г. Иваница Данчевъ жит. отъ гр. Свищовъ, че той прѣзъ 1876 г. въ качеството си на българский емигрантинъ въ Влахия е дѣйствувалъ доброволно за освобождението на отечеството ни, както материално тъй също и физически за организиранието на Христо Ботевата чета, която прѣмина Дунава за борение съ вѣчнитѣ ни врагове.

1) Той, Иваница Данчевъ като емигрантинъ прѣмина въ България, а именно: въ градоветѣ Рахово и Вратца и слѣдъ като прѣкупи съ съдѣйствието на тамошнитѣ мѣстни комитети, едно голѣмо количество овча-лой и пастърма, за която стока му гарантира Вратчанския жителъ Митю Цвѣтковъ, прѣхвърли рѣчената стока въ градъ Бекетъ въ Влахия и слѣдъ като я продаде, едната часть отъ събранитѣ пари употрѣби за испращанието на апостолитѣ револиционери въ България, а по голѣмата часть отъ паритѣ слѣдъ заминаванието на апостолитѣ той остана въ Влахия и употрѣби за купуванието на разни оржжия за организирванието на Ботевата чета за която цѣль, той освѣнъ гдѣто купи пушкитѣ чрѣзъ г. г. Ванковъ и Табаковъ отъ Розенъ Ферта, но купи още 75 пушки кабзалии отъ диря се пълнятъ съ фишеци чрѣзъ сжщитѣ Ванковъ и Табаковъ отъ Х. Стойкова; купи още 160 револвера 12 „шеспо“ и други принадлѣжности отъ сжщитѣ Ванковъ и Табаковъ, които възлизаха на 1600 австрийски жълтици, отъ които като исплати съ Димитръ Горовъ и Митю Цвѣтковъ 1165 жълтици австрийски остана още да доплаща 435 жълтици и слѣдъ три дни Иваница Данчевъ самъ брои останалитѣ 435 жълтици.

2) Исключително отъ горнето г. Иваница Данчевъ за всичко врѣме до образуванието и минаванието на Ботевата

[illegible] едно значите
[illegible] съ пятни
[illegible] Елахово съ бил
[illegible] затворени въ с
[illegible] агенция за Т
[illegible] настоящето удостовѣ
[illegible]

[illegible]

[illegible] Сава Пеневъ.

[illegible] Окр. Сѫдъ у
[illegible] настоящето удостовѣре
[illegible] въ канцеляри
[illegible] изъ гр. Търно
[illegible] г. Свищовъ 22
[illegible] № [illegible] Р.

[illegible] Ат. Николае

УДОСТОВѢРЕНИЕ

[illegible] жителъ изъ гр. Свищо
[illegible] Господинъ Иваница Данчевъ
[illegible] въ Романия прѣзъ 1875

1) [illegible] Иваница Данчевъ прѣзъ 1875 год. идваше
[illegible] и повѣри тайнитѣ си по
[illegible] за освобождението ни на днешното
[illegible] отечество и диряше съдѣйци, който к
[illegible] ний веднага на драго сърдце приех
това патриотическо свято дѣло, да подпомагаме до колк
[illegible] силитѣ което ще са извърши и прѣмини прѣ
градътъ ни като орѫжие и въстанници, за вѫтрѣшност
на България.

2) Слѣдъ като се споразуме Господинъ Иваница Д
чевъ съ нази 1875 год. до 1876 год. споразумѣвахме
вече писменно, кой день и часъ, ще минуватъ презъ Дуна
отъ Зимничь, прѣзъ градътъ ни, като въстанници, орж
и пр.

3) Презъ 1876 год., той Иваница Данчевъ една н
доди отъ Зимничь въ домътъ ни, придруженъ отъ во

дитѣ: Попъ Аридона, дѣдо Никола Хаинъ-Буазки и други около осемъ души, като стояха въ домътъ ни крити четири дни и по распорѣжданието ни дойдоха отъ Орѣховица талиги и ги испратихме нощемъ за вътрѣшностьта на България по мѣстоназначението имъ, а отъ тѣхъ Иваница Данчевъ замина нощемъ за Зимничь, прѣхвърленъ прѣзъ Дунава отъ Христо Бръчковъ и единъ турчинъ, който турчинъ лѫжехме, че Иваница Данчевъ е търговецъ за солъ. Тъй щото Иваница Данчевъ свърза въ началото съ нази заговоръ за всичкитѣ ни прѣдприятия, по народното ни дѣло, които извършихме, презъ 1875—1876 год. За всичко това са подписвамъ саморѫчно, (подп.) Янко Н. Сѫбевъ. Г. Свищовъ 25 Августь 1892 год.

Подписаний Нотариусъ при Свищовский Окр. Сѫдъ удостовѣрявамъ, че горний подписъ въ настоящето удостовѣрение е подписанъ собственорѫчно прѣдъ менъ въ канцеларията ми отъ лично познатий менъ Свищовский жительь Янко Н. Сѫбевъ.—Регистръ № 2006 квит. № 2421.

Г. Свищовъ, 26 Августъ 1892 г.

(Подп.) Нотариусъ: Ат. Николаевъ.

УДОСТОВѢРЕНИЕ

Подписаний Кѫнчо П. Скорчевъ отъ гр. Трявна, бившій въстанникъ отъ четата на Христо Ботева чрѣзъ настоящето си удостовѣрявамъ, че прѣзъ 1875 година, Г-нъ Иваница Данчевъ заедно съ другаритѣ си Стоянъ Заимовъ, Хаджи Костадиновъ и др., се завърнаха отъ Цариградъ въ Гюргево (Романия), цѣльта на които бѣше запалването на Цариградъ съ цѣль за подпомагание и улеснение на Старо-Загорското въстание, което отъ послѣ бѣ усетено отъ издайници. Слѣдъ три дни отъ пристиганието имъ въ Романия Иваница Данчевъ заедно съ Стоянъ Заимова минаха прѣзъ Бикетъ за Рахово и отъ тамъ за Враца за организирание комитети изъ България за повдигание на ново въстание. Слѣдъ като направиха извѣстни приготовления изъ Вратчанский и Раховский окрѫзи и туриха основа на нѣколко революционерни комитети въ България, завърнаха се и двамата въ Романия въ Гюргево, гдѣто завариха надошлитѣ отъ България свои

ѐдномишленци, събрани въ кжщата на Горова, Стефанъ Стамболовъ, П. Воловъ, Георги Апостоловъ, Христо Бунето, Никола и Георги Т. Обрѣтенови, Иванчо Х. Димитровъ, Георги Икономовъ, Илларионъ Драгостиновъ, Поповъ Търновченина, Савва Пеневъ, Георги Бенковски и др., съ които слѣдъ като държаха нѣколко засѣдания въ които обмислиха и рѣшиха за начинътъ и дѣйствията на бждащето общо въстание въ България, слѣдъ което взеха рѣшение щото всѣки отъ апостолитѣ за българската свобода да заеме по извѣстенъ пунктъ въ България, за съставяние комитети, слѣдъ което изедно да прокламиратъ общо въстание изъ цѣло Българско. Но за прѣминаванието на апостолитѣ отъ Романия за България нѣмаше материални срѣдства, за които се погрижи г. Иваница Данчевъ като остави всичкитѣ апостоли въ Гюргево, а той самъ мина прѣзъ Бикетъ въ Рахово и отъ тамъ за Враца и тръгна по устроенитѣ отъ тѣхъ по прѣди комитети за да събере събранитѣ отъ послѣднитѣ сумми и ги занесе въ Романия за подпомагание на апостолитѣ за прѣминаванието имъ въ България. Но при обикалянието и ходението му по комитетитѣ, не се указало достатъчно сумми съ които би се удовлетворила общата нужда, нъ г-нъ Иванъ Данчевъ твърдо убѣденъ и всецѣло прѣдаденъ на общото дѣло, изиграва една важня роля съ цѣль само и само да подпомогни на прѣдначинатото общо дѣло. Той се явява въ Враца като търговецъ на лой и пастарма, зема на кредитъ достатъчно количество стока и я прѣхвърля въ Романия, която продава и съ една часть отъ добитата сумма удовлетворява нуждата на апостолитѣ и улеснява прѣминаванието имъ въ България, а останалата часть отъ суммата се употрѣби за оржжие което щѣше да бжде прѣхвърлено въ България, а отъ послѣ употрѣбено за въоржжаванието на Христо Ботевата чета. Слѣдъ разотиванието на апостолитѣ, Ив. Данчевъ заедно съ другаритѣ си Димитъръ Горовъ, Савва Пеневъ и Митю Цвѣтковъ останаха въ Романия на които цѣлта бѣше да приготвятъ и испратятъ всичкитѣ военни припаси за общото българско въстание, съ които напослѣдъкъ се оржжи Христо Ботевата чета, съ която замина и самъ Иваница Данчевъ.

За удостовѣрение на горнето подписвамъ саморжчно.

8/9 1892 год., гр. Варна, (подп.) Кжнчо П. Скорчевъ.

Подписаний Д-ръ Р. Рачевъ, членъ при Варненский Окр.

Сѫдъ и. д. Нотариусъ при сѫщия сѫдъ засвидѣтелствувамъ подписътъ на Кѫнчо П. Скорчевъ, който саморѫчно подписа горний подписъ прѣдъ мене днесъ на деветий Септемврий 1892 год. ж. изъ гр. Шуменъ лично менъ познатъ. Т. взето 1 л. 40 ст. кв. № 4012 подп. И. Д. Нотариусъ Д-ръ Г. Рачовъ

СВИДѢТЕЛСТВО

Ний долоподписанитѣ Свищовски граждани, чрѣзъ настоящето свидѣтелствуваме за съгражданина си *Иваница Данчевъ*, поборникъ въ това: 1) че той прѣзъ 1869 г. се занимаваше съ частна своя търговия въ града ни и подозрянъ отъ турското правителство като въстанникъ, за да не попадне въ рѫцѣтѣ на тиранина—турчина, напустна своята търговия и спокойствие, остави всичко мило и драго и избѣгна въ Ромѫния, кѫдѣто отъ 1869 г. до 1876 г. той непрестанно се борѣше и работѣше въстаннически дѣла и като поклонникъ на идеята да види България свободна и да помогне на своитѣ угнетени братия, идваше повечето нощя, за избѣгвание на опасностьта, да организирва въстаннически комитети и чети, а отъ тукъ нощя е заминувалъ прѣзъ града Свищовъ заедно съ *попъ Аридона и други дѣйци*, като сѫ се отправяли за Дрѣновския мънастиръ да дирятъ съмишленици и подготвятъ и тамъ сѫщото; 2) Знаемъ много добрѣ, че за единъ неговъ портретъ, който случайно сѫ намѣри въ домътъ на *Христа Брѫчкова* отъ турското правителство, той—Брѫчковъ биде арестуванъ; 3) Знаемъ сѫщо че той—*Иваница Данчевъ* отъ 1869 година, като народенъ дѣецъ до улавянието му отъ турското правителство, 1876 година е билъ всѣ прѣданъ на въстанническитѣ дѣйствия, като е помагалъ материално и морално както и въ градоветѣ: Вратца, Рахова, Бѣла-Слатина и Свищовъ, като отъ всички тия градища бѣха му повѣрени и много други *още момчета—народни дѣйци*, но злата сѫдба го прѣслѣдва на всѣкадѣ и той биде хванатъ отъ турското правителство, кѫдѣто биде откаранъ и раскарванъ изъ турскитѣ тъмници въ градоветѣ: Ломъ-Паланка, Вадинъ и Русчукъ и бѣ изложенъ на най жестокитѣ мѫки и испитания, съ цѣль да го принудятъ да прѣдаде наченатото дѣло и издаде съмишленницитѣ си, нъ той обожатель на идеята, прѣдпочете да истърпи всичкитѣ мѫки и истезания, а не

щи да се поставя на позорния стълбъ—прѣдателството и клятвата и не прѣдаде никога отъ своитѣ другари: 3) Знаемъ добрѣ, че *Иваница Данчевъ* бѣше единъ отъ съучастниците въ *пропаданието на Цариградъ* и е единъ отъ главнитѣ двигатели за организирванието на *Христо-Ботевата чета*, участвувалъ е въ всичкитѣ нейни сражения и всичкитѣ пари, които сѫ съзираха и повѣряваха нему за издържанието на четата сѫ употрѣбявани напълно за цѣльта. Въобще той *Иваница Данчевъ* неуморно работи за преуспѣванието на въстанницитѣ отъ Хр. Ботевата чета до послѣдния день на распръскванието ѝ и хващанието му отъ турското правителство.

За удостовѣрение на всичко туй, изложено въ настоящето, свидѣтелствуваме съ саморѫчнитѣ си подписи.

ПОДПИСАЛИ:

Янко Н. Сѫбевъ, Тодоръ А. Стойковъ, Юрданъ Н. Миймановъ, Цени Н. Пенчовъ, Тодоръ Христовъ, Михалъ Ценовъ, С. Н. Перчемлиевъ, Илия Манчевъ, В. С. Бабаровъ, А. Фичевъ, Георги Петровъ, Д. Мурдаровъ, С. Парашкевовъ, Петръ Янакевъ.

Свищовското Градско Общинско Управление удостовѣрява, че подписавшитѣ настоящето свидѣтелство (15) петнадесеть лица, сѫ познати свищовски граждани и хора честни

гр. Свищовъ, 24 Октомврий 1898 г.

(подп.) п. Кметъ: Х. Д. Карпарски

(подп.) .п. Секретарь: Ф. Т. Кръстевичъ.

Печатни погрѣшки:

Страница	*редъ*	*Вмѣсто*	*чети:*
19	24	олагодарение	благодарение
30	7	Юски-Даръ	Орта-кьой
32	29	удшата	душата
33	19	бухъ	духъ
45	21	енна	една
59	37	озъ	отъ
69	12	Ботовъ	Ботевъ
84	20	за да си докара	за да докара
87	3	станс	стане
93	34	започната	започнаха.